

Synnøve Viken

Å smykke seg.

Draktilbehør og sosiale strategier belyst ved arkeologisk materiale fra middelalderens Trondheim.

Summary in English: Dress accessories and social strategies in Medieval Trondheim

Masteroppgave i profesjonsretta arkeologi
Vitenskapsmuseet/NTNU

Våren 2009

Veileder: Thomas Wallerström

Forsideillustrasjon: Å smykke seg. Belte med pyntebeslag og reimendebeslag, spenner på sko, knapper langs armene, frisyre og pyntebånd i håret.

Rekonstruksjon av kvinnedrakt fra Herjolfsnes, Grønland (etter Crowfoot et al. 1992:180).

Forord

Først og fremst, en stor takk til veilederen min Thomas Wallerström, som foreslo denne oppgava. Du har fått meg velberga gjennom krisene underveis, oppmuntra meg og fått meg videre, og ikke minst; du er inspirerende!

Som student på profesjonsretta arkeologi var jeg så heldig å få hospitere ved Middelaldersamlingen ved Bergen Museum. Veilederen min under hospiteringa, Gitte Hansen, ga meg spennende arbeidsoppgaver, som passet meg og mitt mastertema som fot i hose. Janiche Zehetner leda arbeidsgruppa jeg var med i for utstillinga *Bling*, og Joanne Willey lærte meg om konservering. Takk til dere og gjengen på Bryggen for opplæring, utfordringer, godt humør og bra skrivetrening! Jeg ble raskt vant til eget kontor med utsikt mot Vågen og hyggelige lunsjer med dere. Fikk, så vidt jeg vet, ingen varige mén av kjellerlufta heller!

Uten hjelp og råd fra Ian Reed, ville det ha vært betydelig vanskeligere å løse denne oppgava. Du er et orakel innen middelalderarkeologi i Trondheim. Takk! Under materialinnsamlinga fikk jeg veldig god hjelp og støtte. Gitte Høy Pedersen og Frank Aspren: takk for det! Torbjørn Aasvang i magasinet fortjener takk, ettersom han har måttet leite opp *mye* rart for meg. Håper du får løst mysteriene som dukka opp underveis! Takk til Ingunn Viken og Evelyn Johnsen for uvurderlig korrekturlesing!

Fem år har gått siden vi begynte på arkeologi. Den gang frykta vi den i dag så velkjente *arkeologihumoren*, og vi blei stressa av begrepene *deduktiv/induktiv* og *postprosessuell arkeologi*. I dag sitter vi her og ler av vitser som "*damn, transgressed again*" og diskuterer gamle franske teoretikere i kaffipauser som varer altfor lenge. Takk til gode gamle venner, og til nye bekjente på lesesalen. Vi har jammen hatt det fint, til tross for stressymptomer, innbilte sykdommer, stort arbeidspress og enkelte nedturer. Tiden med dere har vært en opptur! - Vi møtes i felt, rai rai!

Til familien; min faste klippe.

Innholdsfortegnelse

FORORD	III
INNHOLDSFORTEGNELSE	V
FIGURLISTE	VII
SUMMARY - DRESS ACCESSORIES AND SOCIAL STRATEGIES IN MEDIEVAL TRONDHEIM.	IX
1 INTRODUKSJON. EMPIRI, PROBLEMSTILLINGER, TIDLIGERE FORSKNING, TEORI OG METODE	1
Møtet med middelalderbyen. Den urbane scenen.	1
1.1 Tittel, empiri, hypotese og problemstilling	2
1.1.1 Begrepsavklaringer	4
1.1.2 Tidligere relevant forskning	4
1.2 Teori og metode	6
1.2.1 Pierre Bourdieu og habitus	6
1.2.2 Påbud, forbud og mimicry	7
1.2.3 Kontakt mellom grupper – akkulturasjon og kreolisering	8
1.2.4 Påvirkning gjennom handel – det sosiale rommet	9
1.2.5 Bruk av draktilbehør i sosiale strategier	9
1.3 Utgravningene og materialet	11
1.3.1 Materialinnsamlinga og problemer knyttet til materialet	12
1.3.2 Dateringer av materialet, og bevaringsforhold på feltene	14
2 MIDDELALDERBYEN VED NIDELVA	16
2.1 Aktiviteter på Folkebibliotekets tomt	16
2.2 Aktiviteter på Televerkets tomt, Nordre gate 1	20
2.3 Resultat av samme prosess eller av ulike aktiviteter?	22
2.4 Draktilbehør fra Folkebibliotekets tomt og Televerkets tomt	23
2.4.1 Metaller og legeringer	23
2.4.2 Spenner og brosjer	23
2.4.3 Fingerringe	24
2.4.4 Beslag	25
2.4.5 Nåler	29
2.4.6 Perler	30
2.4.7 Armbånd, øreringer, bjeller, anheng og kjeder	30
2.4.8 Knapper	32
2.4.9 Små ringer til ukjent bruk	32
2.5 Generelle trender i materialet i forhold til aktivitet	32

3	DRAKTTILBEHØR OG SOSIALE STRATEGIER I TRONDHEIM	34
3.1	Pengeøkonomi? Produksjon og bruk av mynt i Trondheim	35
3.2	Sosiale grupper i middelalderens Trondheim	36
3.2.1	Indikatorer på handel og kjøpmenn – Den 4. standen	36
3.2.2	Håndverkere	38
3.2.3	Høyere sosiale lag	40
3.2.4	Religiøse og magiske gjenstander	43
3.2.5	Mimicry mellom sosiale grupper?	45
3.3	Handelens karakter	48
3.3.1	Direkte handel mellom Trondheim og England?	49
3.3.2	Handel fra Trondheim via Bergen?	50
3.4	Diskusjon omkring handelens relasjon til drakttilbehør	51
3.4.1	Spenner og brosjer	52
3.4.2	Fingerringe og nåler	55
3.4.3	Beslag	56
3.4.4	Bjeller, perler, kjeder og anheng	57
3.4.5	Hva sier drakttilbehøret om handelens influens og karakter?	58
3.4.6	Illustrasjoner av noen likheter i materialet	60
3.4.7	Illustrasjoner av gjenstander med skandinavisk formspråk	61
4	TRÅDENE SAMLES. AVSLUTTENDE RESULTATER	62
4.1	Hvor går veien videre?	64
4.1.1	Det middelalderske bymaterialets tilgjengelighet i fremtiden	64
5	REFERANSER	66

APPENDIX

Figurliste

Figur 1. Byens utbredelse på 1200-tallet (etter Christophersen i Christophersen & Nordeide 1999: 287)	1
Figur 2 Utgravninger i Trondheim (etter Christophersen/Horg i Christophersen & Nordeide 1999: 214). Folkebibliotekets tomt (A) og Televerkets tomt (D)	11
Figur 3. Oversikt over utgravninger i London (etter Egan & Pritchard 2002: 2).	15
Figur 4. Lokaliseringen av delfeltene og stretet på FBT (etter Nordeide 1989: 10)	16
Figur 5. Folkebiblioteket fase 1 (etter Reed 1990: 16).	17
Figur 6. Folkebiblioteket fase 3 (etter Reed 1990: 16).	17
Figur 7. Folkebiblioteket fase 5 (etter Reed 1990: 16)	18
Figur 8. Folkebiblioteket fase 9 (etter Reed 1990: 17).	19
Figur 9. Bebyggelsen på Televerkets tomt. 1000-tallet til venstre, 1100-1300-tallet til høyre (etter Jondell <i>et al.</i> 1992)	21
Figur 10. Spenneformer og brosjer fra Folkebibliotekets tomt og Televerkets tomt.	23
Figur 11. Brosje N25973 fra FBT. Innsnevring i ramma til tornfestet. Foto: S. Viken	23
Figur 12. Fingerringene. Form og grupper (etter Hammervold 1997: 43)	24
Figur 13. Fingerringene fra Folkebibliotekets tomt og Televerkets tomt	24
Figur 14. Beslagene fra Folkebibliotekets tomt og Televerkets tomt	25
Figur 15. Belte med pyntebeslag av samme type som funn fra FBT og TVT. På enden av reima er det festa et reimendebeslag.	26
Figur 16. Reimendebeslag.	26
Figur 17. Reimløperen. Foto: S. Viken	27
Figur 18. St. Olavs ansikt? Foto: S. Viken	27
Figur 19. Myntlignende beslag med hempe på baksiden N37230 DM: 31mm (etter Langum i Bergquist 1989: 26)	28
Figur 20. Nålene fra Folkebibliotekets tomt og Televerkets tomt	29
Figur 21. Sylindrisk perle. Foto: S. Viken	30
Figur 22. Øreringen av messing N13170.	31
Figur 23. Det korsforma anhenget. Foto: S. Viken	31
Figur 24. Drakttilbehør fra Folkebibliotekets tomt og Televerkets tomt	33
Figur 25. Kaupmannastretet slik det må ha sett ut på slutten av 1200-tallet. I bodene selger de kanskje fine smykker? (Etter Binns i Christophersen & Nordeide 1999: 205)	34
Figur 26. Bruken av mynt ekskluderte ikke varebytte. Her betales et par sko med både varer og mynt (etter Cippola i Carelli 2001: 179).	35
Figur 27. Myntlignende beslag N36811. Brukt av en kjøpmann? Foto: S. Viken	37
Figur 28. sølvspennene (D: ca 30mm). Eiendeler, salgsvarer? Import eller lokalt produsert? (etter Christophersen & Nordeide 1999: 260)	38
Figur 29. Myntlignende beslag med Kristus som biskop (etter Langum i Bergquist 1989: 26)	41
Figur 30. Forgylt sølvring med den tronende Madonna.	44

Figur 31. Blykorset.	44
Figur 32. Gullforgylt brosjje fra TVT. Del av en sosial strategi? Foto: S. Viken	47
Figur 33. Handelsruter tidlig på 1300-tallet (etter Helle <i>et al.</i> 2006: 82). Reflekterer dette bildet hvordan handelsrutene var tidligere?	48
Figur 34. Drakttilbehør fra Trondheim (FBT og TVT) og Bergen. Noenlunde samme gjenstandstyper, men langt ifra samme kvantitet.	52
Figur 35. Bjeller i drakt (etter Hansen 1955: 124)	57
Figur 36. Vikingkvinne med ørering (etter Broby-Johansen 1953: 108).	58
Figur 37. Reimløper fra London (etter Egan & Pritchard 2002: 234) til venstre (21x15,5mm) datert til 1230-1260. Fra Trondheim (N15971) til høyre, datert til 1275-1325. Foto: S. Viken	60
Figur 38. Pyntebeslag til belte (bar mount). Fra London (etter Egan & Pritchard 2002: 214) til venstre (65x32mm) datert til 1150-1200. Fra Trondheim (N27173) til høyre, datert til 1175-1225. Foto: S. Viken	60
Figur 39. Pyramideforma pyntebeslag til belte. Fra Trondheim (N67168) til venstre, datert til 1175-1275. Fra London (etter Egan & Pritchard 2002: 199) til høyre (10x10mm), datert til 1330-1380. Foto: S. Viken	60
Figur 40. To ovale spenner med plater. Fra Trondheim til venstre (N74643), datert til 1325-1600. Fra London (etter Egan & Pritchard 2002: 75) til høyre (18x21mm), datert til 1350-1400.	60
Figur 41. Reimendebeslag N50091 fra TVT. Dyr som biter seg selv i halen. Hele beslaget er 30mm langt. Datert til 1000-tallet. Tegna av: S. Viken	61
Figur 42. Figurativt draktbeslag av bronse, N28317 fra FBT.	61
Figur 43. Brosje i Urnesstil, N95822 fra FBT. Datert til 1025-1100. Måler ca 30-35mm både i lengde og bredde. Nål på baksida. Denne brosjja er laga i et skandinavisk formspråk som tilsynelatende har hatt kontinuitet i Trondheim også lenge etter at denne brosjja gikk ut av bruk. Tegna av: S. Viken	61

Summary - Dress accessories and social strategies in Medieval Trondheim.

In this study of Medieval dress accessories from Trondheim, Bergen and London, the objective has been to find out whether contact between Norway and England resulted in common trends in the shape, use and decoration of the accessories. The theoretical perspectives of *habitus*, *mimicry* and *acculturation/creolization* are applied to the analysis of the archaeological material.

Clothing and accessories are used actively by people in social strategies, as expressions of social identity, or as expressions of who one would like to be associated with. *Habitus* sets limits for what is seen as accepted behaviour and good taste within social groups. Did contact between different social groups lead to mimicry and common trends, or can traces of resistance to new influences be found? Similarities between accessories made of expensive materials and accessories made of, for instance, lead or iron will be seen as indicators of common trends and acculturation/creolization, while accessories made of, for example "poor man's silver", i.e. lead with pewter coating, can indicate mimicry. In order to find the relations between social groups and the accessories, I have analyzed the accessories according to decoration, material and material amount, as well as their find context.

Merchants, artisans, and higher social groups have been identified. The Library site (FBT) is connected to these groups, while the site in Nordre gt. 1 (TVT) is seen as a living area for people mainly belonging to the middle class, based on the dress accessories, other finds and earlier interpretations.

Some dress accessories indicate that mimicry between social groups in Medieval Trondheim did occur, and that some trends were common in a large geographical area. However, the shape and decoration of other accessories indicate that the middle class of the population in Trondheim kept their Scandinavian trends, with its roots in the Viking Age, alive well into the Medieval period.

1 Introduksjon. Empiri, problemstillinger, tidligere forskning, teori og metode

Møtet med middelalderbyen. Den urbane scenen.

Figur 1. Byens utbredelse på 1200-tallet (etter Christophersen i Christophersen & Nordeide 1999: 287)

Mens de krysser broa over Nidelva trekkes blikket deres opp mot det innmurte området på platået foran dem. De møter vakter på andre sida. Vaktene nikker og slipper dem forbi. De føler seg overvåket og slår blikket ned mens de følger veien rundt Erkebiskopens residens, men våger å se opp igjen i det de runder hjørnet på muren. Endelig har de nådd målet for reisa. Pilegrimene må hvile seg og drikker litt vann før de går inn i den mørke, kalde kirka. Høytideligheten brer seg over dem samtidig som rommet åpner seg. Her hviler han altså, St. Olav.

Samme dag ankommer et skip Trondheim. På byens høyeste punkt ser mannskapet domkirka

og den innmurte Erkebispegården. Alle kirkene av stein står i sterk kontrast til den øvrige trebebyggelsen. Båten legger til kai nedenfor Kaupmannastretet, og de venter på at erkebiskopens menn skal komme og kjøpe opp det meste av lasten; korn, klede, honning og edle dråper. De har også med seg en gullring som de vet at Erkebiskopen eller mennene hans vil være interessert i. Når lasten er sikra vandrer de opp til Kaupmannastretet. Der, blant den tette trebebyggelsen, møtes de av et yrende mylder av mennesker; kjøpmenn kommer ut fra bodene sine langs stretet og prøver å kjøpe til

seg en del av lasta. Det kommer ikke på tale... Ikke før i morgen. Enkelte skjønner at de bærer med seg drikkevarer og vil invitere dem inn i stua for en prat, men mannskapet vet allerede hvor de skal gå; forbi de to kirkegårdene og deretter til høyre opp Langstrete. Der kjenner de en håndverker som er så flink til å fortelle røverhistorier fra gamle dager i Lynn, og som vil by dem på en matbit mot en tår. De baner seg vei.

Med fremveksten av byen skaptet et nytt sosialt rom. Middelalderbyen Trondheim kan sammenlignes med en scene, der gatenett, bygårder og annen bebyggelse har styrt bevegelser og handlinger. Aktørene på denne scenen har hatt sine egne intensjoner med bruken av byen, og egne forståelser av byen som fenomen. Helheten kan, som hos Anders Andrén (1985), ses som en urban arena. Urbaniseringen tolkes ikke kun som en endring i fysiske strukturer, men som en endret mentalitet (Jf. Christophersen 2001: 58-61). Byboerne fikk nye muligheter til og økt behov for å uttrykke seg og sin identitet gjennom bruk av materiell kultur, med det formål å posisjonere seg i det sosiale hierarkiet. En slik strategisk bruk av materiell kultur vil særlig være knyttet til stedene der mennesker fra flere grupper møtes; i dette tilfellet byen Trondheim. Her skal jeg forsøke å belyse dette sosiale spillet ved se på drakttilbehøret, som det etter alt å dømme har knytta seg sosiale koder til.

1.1 Tittel, empiri, hypotese og problemstilling

Tittelen, *Å smykke seg. Drakttilbehør og sosiale strategier belyst ved arkeologisk materiale fra middelalderens Trondheim*, henviser til denne sosiale bruken av drakttilbehør, og jeg har følgende hypotese som det arbeides ut ifra: I forbindelse med middelalderens handel og øvrig kontakt, utvikla det seg felles trender i drakttilbehør over et større geografisk område.

Hypotesen undersøkes ved at jeg sammenligner materiale fra to utgravninger i Trondheim (Folkebibliotekets tomt og Televerkets tomt) med publisert materiale fra London (Egan & Pritchard 2002, Egan 2005) og Bergen (Molaug 1998). Problemstillingene som forsøkes besvart er:

- Hvordan gjenspeiles gruppetilhørighet, moter og etterligninger i drakttilbehøret og i distribusjonen av drakttilbehør i Trondheim?

- Kan ulike sosiale grupper skilles ut romlig innen utgravningsområdene i Trondheim på bakgrunn av distribusjonen av drakttilbehøret og støpeformene for drakttilbehør?
- Kan sosiale strategier leses ut ifra materialet fra Trondheim? For hvilke individer/grupper var det eventuelt viktig å tilpasse drakttilbehøret, og for hvem var det viktig å uttrykke identitet ved å ta vare på lokale tradisjoner?
- Har trendene innen drakttilbehør i middelalderen vært like innen et større geografisk område, eller ble drakttilbehøret snarere brukt til å uttrykke atskilte tradisjoner, eksempelvis den norrøne/skandinaviske og den anglosaksiske/anglonormanniske?

Jeg går ut ifra at materialet fra London er representativt for England, eller i hvert fall den engelsk-norrøne kontaktsonen. Materialet er valgt på bakgrunn av dette. Materialet fra London er forholdsvis stort, og det er publisert på en informativ måte. Dette veide tungt for at nettopp dette materialet ble valgt.

En diskusjon rundt handelens karakter være nødvendig for å belyse handelens mulige influens på drakttilbehøret. Dersom det finnes markante forskjeller i materialet fra Trondheim og Bergen kan det for eksempel tyde på at handelen mellom Trondheim og England ikke gikk via Bergen, eller at Trondheim ikke var en del av den hanseatiske kulturen på samme måte som Bergen var fra 1300-tallet av. Jeg vil gjennom materialanalysene mine forsøke å vise om Bergen og Trondheim eventuelt har hatt ulik grad av og/eller forskjellige kilder til påvirkning.

Kapittel 1 er en introduksjon til teori, metode og utgravningene. I kapittel 2 går jeg nærmere inn på aktiviteter i middelalderbyen ved Nidelva, og gjør rede for drakttilbehøret fra Folkebibliotekets tomt og Televerkets tomt, før jeg i Kapittel 3 diskuterer drakttilbehør og sosiale strategier i Trondheim, samt handelens influens på drakttilbehøret. I kapittel 4 samles trådene, og mulige veier videre staves ut.

1.1.1 Begrepsavklaringer

To begreper som er viktige:

Formspråk er en betegnelse på de visuelle sidene ved gjenstander; form, dekor og tradisjoner innen en kultur. Formspråket kan sies å være de fysiske trekkene som preger gjenstanders utseende innen en gitt periode og kultur (Vedeler 2007: 26-28).

Mote/trend – Det formspråk som dominerer i et samfunn i korte eller lengre perioder kan oppfattes som en mote. I dag endres motene forholdsvis raskt. I middelalderen var endringene mindre regulære og skjedde over lengre tidsrom enn i dagens samfunn (Vedeler 2007: 33). Jeg definerer en trend som noe mer generelt enn mote; snarere som *mote over tid*; eller fellestrekk i moter over tid.

Ved å sammenligne gjenstander fra ulike byer, kan man se om det har eksistert et felles formspråk. Finnes det et felles formspråk i drakttilbehøret, har det også eksistert felles moter/trender i det gjeldende området.

1.1.2 Tidligere relevant forskning

Drakttilbehør av metall fra utgravninger i London er, som nevnt, publisert av Geoff Egan og Francis Pritchard (2002) for perioden 1150-1450, og av Egan (2005) for perioden 1450-1700. I publikasjonen fra 2002 finnes det blant annet katalogiseringsskjema, dateringer og typologi for de ulike gjenstandstypene.

I Norge har det blitt forska relativt lite på drakttilbehør fra middelalderen. I Bergen har imidlertid Sonja Molaug gjort et studium på dette temaet i hovedfagsoppgaven sin *Smykker og draktutstyr i middelalderens Bergen* (1998), men hun diskuterer kun overfladisk om handelen med andre land og byer kan ha hatt betydning for utforminga av drakttilbehøret. Hun har på den annen side forsøkt å knytte gjenstander til brukere og utført romlige analyser. Alf Hammervold (1997) har skrevet om fingerringe fra middelalderen og fingerringe av middelaldertype, og han har utarbeida en typologisk inndeling for fingerringene. Denne typologien vil jeg benytte meg av da den ligner, men omfatter flere typer fingerringe enn klassifiseringa av fingerringene fra London (Egan & Pritchard 2002: 325-335). En klassifisering av fingerringene fra Trondheim etter Hammervold sin typologi vil bidra til et samla sett bedre og mer enhetlig sammenligningsgrunnlag, dersom noen skulle være interessert i å forske på øvrig fingerringmateriale fra norsk middelalder.

Det har blitt forsket betydelig mer på drakt og tekstil i norsk jernalder/middelalder enn på drakttilbehør (f. eks. Gjør Hagen 1992, Vedeler 2007, Øien 2007), til tross for at det er sjeldent at man finner større deler av tekstiler i arkeologiske kontekster.

Ved å sammenligne materialet fra Trondheim med publisert materiale fra London (Egan & Pritchard 2002, Egan 2005) vil jeg forsøke å påvise handelens mulige influens på drakttilbehør. Som kunnskapskilde om handelen og dens betydning i så tilfelle, er *Kaupangen ved Nidelva* (Christophersen & Nordeide 1999) og Ingrid Gustins doktoravhandling *Mellan gåva och marknad* (2004) viktige. Gustin (2004: 240-247) undersøker blant annet hvilken rolle den materielle kulturen, f.eks. klær og drakttilbehør, hadde i tillitsbygginga mellom ulike handelsaktører i vikingtidens Birka ved overgangen fra gaveutveksling til vikingtidens begynnende markedshandel. Da man gikk over til å betale med sølv, fikk man mulighet til å betale nokså nøyaktig for varer ved at sølvet kunne deles opp og veies. Handelen krevde da ikke lengre personlige forhold på samme måte som ved byttehandel, og det voks fram et nytt tillitsbehov. Hun viser at standardiserte uttrykk kan bidra til å skape tillit mellom partene i en handelssituasjon hvor man handler med fremmede. Jeg mener det kan være relevant å ta stilling til dette når det gjelder middelalderens Trondheim, særlig i tida rundt introduksjonen av mynt i handelen. Jon Anders Risvaag (2006) sin doktoravhandling om utvikling og myntforhold i Trondheim vil gi viktige pekepinner mot handelens og myntens betydning i byen.

Når det gjelder handelsforholdet mellom Trondheim og England spesifikt, har Petter I. Søholt (1980) skrevet sin hovedoppgave i historie om handel og handelskontakter i middelalderens Trondheim og Ian Reed (1990) har undersøkt hvordan handelskontakter gjenspeiles i det keramiske materialet fra Trondheim. King's Lynn, nord for London, var en viktig by for handelen mellom England og Nord-Europa/Skandinavia, og utgravningene som fant sted der fra 1963-1970 er publisert av Clarke og Carter (1977). Det er også nødvendig å dra tråder til Bergen i kapittelet om handel. Knut Helle (1982) har skrevet *Bergen bys historie*. Denne boka mener jeg gir gode innblikk i hvilke varer som ble importert fra ulike land til Bergen, og hvordan handelen artet seg i byen både før og under hansatida. Det er usikkert om handelen mellom Trondheim og England har vært direkte handel, eller indirekte handel som har gått via Bergen (Helle 1982: 162-163). For å belyse denne

problemstillinga knytta til drakttilbehør, vil og Molaug (1998) sin hovedfagsoppgave om draktutstyr i middelalderens Bergen, være et sentralt studium.

1.2 Teori og metode

Mitt utgangspunkt er at folk til enhver tid har gjort bevisste valg når det gjelder hvordan de ønsker å fremstå gjennom påkledning og utsmykking. Draktene og drakttilbehøret brukes til å sende ut visse signaler og meninger (Broady & Palme 1991: 297-310). Det man har på seg er et uttrykk for hvem man er, eller hvem man ønsker å fremstå som; klær og utsmykking brukes aktivt i sosiale strategier. Ved å se på hvordan mennesker rundt oss kler og utsmykker seg, vil vi ofte kunne se om de for eksempel studerer økonomi eller historie. Er de opptatt av moter? Er de politisk radikale? Er vedkommende velstående? Mye kan uttrykkes gjennom klær og drakttilbehør.

Ved å sammenligne drakttilbehøret fra middelalderens Trondheim, Bergen og London vil jeg forsøke å vise om innbyggerne i disse byene har etterligna hverandre, eller om de tvert imot har prøvd å skille seg ut fra hverandre gjennom klær og utsmykking. Har kjøpmennene i Trondheim, som i vikingtidens Birka (Jf. Gustin 2004), signalisert at de har vært kjøpmenn? Postkolonial teori, og særlig begrepene *akkulturasjon*, *habitus* og *mimicry*, er nøkkelbegreper i så måte (Bourdieu 1979/1991, Broady & Palme 1991, Bhabha 1994: 85-92, Månson 1998, Orser 2002a: 4-6, van Dommelen 2006).

1.2.1 Pierre Bourdieu og habitus

Habitus er et begrep den franske sosiologen Pierre Bourdieu tok i bruk for å forklare at menneskene er aktører med egne ideer om sosiale regler og situasjoner, og derfor iscenesetter seg selv i sosiale sammenhenger. På denne måten kan ikke menneskene ses på som passive objekter for strukturelle regler. Valg av drakt og mote regnes som et aktivt uttrykk for å markere sin posisjon på den sosiale arenaen (Carle 1995: 364-367, Johnson 1999: 105). Den sosiale verden deles hos Bourdieu i to rom, det sosiale rommet og rommet av livsstiler. I det sosiale rommet kartlegges maktrelasjonene i samfunnet. Med andre ord kartlegges forholdene mellom personer med økonomisk kapital og personer med kulturell kapital, og mellom de dominerende og de dominerte. Det sosiale rommet illustrerer den objektive verden. Rommet av livsstiler illustrerer den subjektive verden, med "billige" livsstiler på den ene sida, og livsstiler som krever mer økonomisk eller kulturell kapital og innsats på den andre sida.

Habitus blir et begrep som skaper sammenheng mellom de to rommene. Ulike grupper mennesker i samfunnet (det sosiale rom) er utstyrt med en egen habitus som får dem til å reagere, tenke og handle (rommet av livsstiler) på en måte som er akseptert av gruppa de tilhører (Bourdieu 1979/1991: 297-310, Rosenlund 2002: 51-91).

1.2.2 Påbud, forbud og mimicry

Ulike påbud og forbud i forhold til drakt og -tilbehør må også ha påvirket hvordan de sosiale gruppene i Trondheim har kledd seg i middelalderen. Blant annet kan man lese i retterbøter fra tidlig 1300-tall i Bergen, at det var ønskelig at man kledde seg etter den standen man tilhørte, og etter landets tradisjon (Grieg 1958: 46, Geijer *et al.* 1981: 630-634, Nielsen 1981: 2-5). Lover knytta til drakt fantes ikke bare i Norge og Danmark, men også i Europa for øvrig. Formålet med de europeiske lovene var å beskytte menneskene ved hoffene mot de nyrike handels- og kjøpmannsgruppene som hadde vokst fram som følge av den intensiverte handelen (Schneider 2006: 208). Det er interessant at det eksisterte slike regler knytta til drakt og utsmykking. Dette kan implisere at de lavere sjiktene har prøvd å etterligne de høyere sjiktene i samfunnet, eller at de velstående i samfunnet ønska å demonstrere at de tilhørte eliten. Dette kommer jeg tilbake til i kapittel 3, under diskusjonen rundt sosiale grupper i Trondheim.

Homi Bhabhas begrep *mimicry* dreier seg om nettopp dette; at mennesker i enkelte sosiale grupper, vanligvis de lavere sjiktene i samfunnet, etterligner eliten for å oppnå aksept, enten av eliten eller blant sine egne (Bhabha 1994: 85-92). Dette vil i sin tur kunne føre til endring. Eliten vil, når de blir etterligna, lage nye sosiale koder for å hele tida distansere seg fra de lavere sosiale gruppene (Simmel 1904/1971: 299). Georg Simmel sin teori om moteendring har blitt kritisert for å være elitisk, da den indirekte sier at eliten er innovative, mens de lavere klassene passivt følger etter (Schneider 2006: 207). Selv ser jeg på Simmel sin moteteori som tidlig 1900-talls uttrykk for habitus og mimicry, uten at han anvender disse begrepene. Det at ulike sosiale grupper har en egen oppfatning av hvordan man skal kle og smykke seg, utelukker ikke at enkelte individer eller grupper ønsker å bli assosiert med andre grupper enn den de tilhører. I følge habitus vil materielle uttrykk brukes til å skape distinksjon mellom sosiale grupper. Endring vil derfor skje når de materielle

uttrykkene man har brukt for å skape denne distinksjonen blir brukt av flere enn den opprinnelige gruppa. Ingen sosiale grupper er passive ofre for mote og endring. Det ligger et ønske om assosiasjon og/eller distanse bak valgene man tar i forhold til materielle uttrykk. Etterligning og endring må derfor ses som bevisste handlinger.

Forbud og påbud i forhold til drakt viser at ulike sosiale grupper hadde ulikartede kleskoder i middelalderen. Eksistensen av slike påbud og forbud kan tilsi at etterligninger mellom sosiale grupper forekom. Dette medfører i sin tur at habitus og mimicry kan prøves på det middelalderske bysamfunnet.

1.2.3 Kontakt mellom grupper – akkulturasjon og kreolisering

I byene fant handel, produksjon og vareutveksling sted. Byene kunne ikke på egenhånd dekke innbyggernes behov, og i middelalderen som i dag, var byene sosiale rom hvor folk fra by og bygd, fjern og nær møttes. Når mennesker fra ulike kulturer og sosiale grupper møtes, vil ideer, tro, tradisjoner og gjenstander kunne overføres gjennom *akkulturasjon*. Resultatet av kontakten er avhengig av mange faktorer, blant annet lengden, graden og omstendighetene rundt kontakten, samt antallet individer som er involvert og hvor store kulturelle forskjeller det er gruppene imellom (Orser 2002a: 4-6). Kontakt mellom grupper kan føre til at noen trekk fra de ulike gruppene blir blanda sammen, og det oppstår hybrider av gjenstandstyper, verdier og tro; synkretisme (Orser 2002a: 4, van Dommelen 2006: 104-124). Andre mulige utfall kan være substitusjon; at et element i en eller begge kulturene helt erstattes av et fra den fremmede kulturen, eller assimilasjon som betyr at storparten av, eller en hel kultur erstattes av en annen. Et antall mennesker i en kultur kan også i kontaktsituasjonen motstå endringene og fortsette sin tradisjonelle levemåte (Orser 2002a: 4).

Akkulturasjonsbegrepet kritiseres for å gi et feilaktig bilde av hvordan endring skjer når to kulturer/grupper er i kontakt med hverandre. Endring ved akkulturasjon skjer automatisk, og det tas for lite hensyn til menneskenes intensjoner bak for eksempel synkretisme. *Kreolisering* er et begrep som viser til prosessen der menneskene aktivt blander sammen elementer fra ulike kulturer for å danne en ny kultur. Kreolisering betegner altså en mer involvert gi-og-ta-prosess mellom ulike kulturer enn akkulturasjon gjør. Endring gjennom kreolisering kan skje ved tilpasning til nye omgivelser, et nytt kulturelt og sosialt miljø, og kan oppstå ved kontakt og interaksjon mellom grupper og individer (Orser 2002b: 138-139).

Akkulturasjon og kreolisering blir begreper som kan hjelpe meg til å forstå hvordan kontakt mellom grupper kan synes i materialet. Selv ser jeg ikke på akkulturasjon som noe menneskene er passive vitner til, men snarere som en prosess som igangsettes av individer med sosiale intensjoner om å vise aksept/motstand, annerledeshet/likhet. For meg står derfor ikke akkulturasjon og kreolisering i et motsetningsforhold til hverandre; de er komplementære begreper.

1.2.4 Påvirkning gjennom handel – det sosiale rommet

Handelen mellom Trondheim og England vil kunne gjenspeiles i det arkeologiske materialet ved at likheter i utforming kan ha oppstått. En komparativ undersøkelse av jamførbart materiale fra Trondheim og London vil kunne kaste lys over handelen mellom byene, og på hvilken måte handelen påvirka menneskene i byene.

Ved å forsøke å knytte drakttilbehøret fra Trondheim til ulike sosiale grupper, kan muligens enkelte grupper i befolkningen skilles ut og knyttes til visse områder i byen (Jf. Øien 2007: 15-16). På denne måten kan det lettere la seg gjøre å diskutere hvilke sjikt av befolkninga som har blitt påvirka av, eller har påvirka eventuelle moter, og hvem som har fulgt lokale tradisjoner, hvem som har markert sin egenskap som for eksempel kjøpmenn, eller som har prøvd å distansere seg fra andre gjennom drakt og -tilbehør. For å kunne si noe helt enkelt om den sosiale topografien i middelalderbyen Trondheim, vil jeg undersøke om jeg kan skille ut konsentrasjoner av enkelte gjenstandstyper eller –grupper innen utgravningsområdene Folkebibliotekets tomt og Televerkets tomt (se figur 2, avsnitt 1.5).

1.2.5 Bruk av drakttilbehør i sosiale strategier

En vanlig oppfatning om en människas smak för ett visst mode är att den först og främst är ett uttryck för en personlig stil. [...] Men klädvalet markerar också tillhörighet till en grupp och distans till en annan (Carle 1995 : 364).

I følge Bourdieu og hans inndeling av den sosiale verden i det sosiale rom og rommet av livsstiler, vil enhver gruppe i samfunnet være utstyrt med en egen habitus. Det er denne habitus som gjør at mennesker som tilhører samme sosiale gruppe har noenlunde de samme oppfatningene om hva som er god og dårlig smak, hvordan man skal leve og hvordan man skal kle seg (Bourdieu 1979/1991: 297-310, Rosenlund 2002: 51-91). Marianne Vedeler (2007: 40-42) beskriver dette som at hver sosiale

gruppe i et samfunn har et begrensa tilbud av goder de kan inneha. Utvalget blir begrensa av gruppa sin posisjon i makthierarkiet. Med andre ord setter habitus visse grenser for hva som er akseptert blant menneskene i en sosial gruppe. Dette gjelder også valg av klær og drakttilbehør. Man velger ikke hva man skal smykke seg med kun på bakgrunn av hva man har råd til, men også etter hva man anser for å være pent og passelig.

Vedeler (2007: 157) bruker fire ”knagger” for å definere livplaggenes formspråk og formspråkets sammenheng med sosiale grupper i middelaldersamfunnet. Disse knaggene er form/snitt, funnkontekst, sømspor og tekstilkvalitet. For meg vil form, dekor, materialmengde (massivhet/forgylninger/belegg) og type materiale, samt funnkontekst, kunne fortelle om gjenstandenes verdi og status. Dette vil kunne overføres til en tolkning av gjenstandenes tilhørighet til sosiale grupper.

Likheter i formspråk mellom gjenstander som kan klassifiseres som statusmarkører og gjenstander som er enklere utført i mindre verdifullt materiale vil reflektere tradisjoner og moter i tillegg til at de kan tolkes som uttrykk for mimicry. Forskjeller i formspråk og materiale vil kunne vise ulike sosiale grupper sine behov og oppfatninger av hvordan man skal utsmykke seg. Dessuten vil drakttilbehørets rolle som henholdsvis funksjonell eller dekorativ vil være sentral. Er behovet for pynt, det vil si drakttilbehør hvis rolle hovedsakelig ikke er funksjonell, knytta til enkelte sosiale grupper? Eksempler på drakttilbehør med dekorativ funksjon er brosjer, pyntebeslag, øreringer, armbånd og fingerringe.

1.3 Utgravningene og materialet

Figur 2 Utgravninger i Trondheim (etter Christophersen/Horg i Christophersen & Nordeide 1999: 214). Folkebibliotekets tomt (A) og Televerkets tomt (D)

Utgravninga på Folkebibliotekets tomt (FBT) var stor, og fremskaffa et omfattende materiale, både når det gjelder arkeologisk materiale og dokumentasjon. Utgravninga dekte et område på rundt 3200 m² og ble gjennomført i tidsperioden 1973-1985 (Sandvik 2006: 124). Gjennom forskningsprosjektet ”Fortiden i Trondheim Bygrunn: Folkebibliotekstomten”, har utgravninga og store deler av materialet blitt publisert i serien *Fortiden i Trondheim Bygrunn: Folkebibliotekstomten. Meddelelser* (her kun kalt *Meddelelser*). Materialet er datert stratigrafisk.

Utgravninga på Televerkets tomt (TVT) i Nordre gate 1 ble gjennomført sommeren 1977, i forbindelse med at Televerket ville utvide bygningsmassen på tomta. Denne undersøkelsen var av betydelig mindre omfang enn den på FBT, og dekte et område på ca. 485 m² (Sandvik 2006: 127-128).

Betegnelsen *drakttilbehør* omfatter mange, varierte gjenstandskategorier. Gjenstander som kan tolkes som drakttilbehør er spenner, brosjer, beslag, vesker, smykker, hårnåler, fingerringe, perler, knapper, bjeller, kammer, speilinnfatninger, anheng og pilgrimsmerker, for å nevne noen. Gjenstandene kan være laget av blant annet metall, lær, tre, bein, gevir, glass og rav.

Materialet jeg har valgt å bruke er drakttilbehør av metall som enten har vært festa på kroppen (fingerringe, smykker, hårnåler) eller til drakta (spenner, brosjer, beslag, bjeller, pilegrimsmerker). I tillegg vil støpeformer for disse gjenstandstypene undersøkes, da forekomsten av støpeformer kan fortelle noe om hvilke typer drakttilbehør som eventuelt ble produsert lokalt i Trondheim, og hvor disse gjenstandene ble produsert. Materialet fra Trondheim og Bergen (Molaug 1998) har blitt klassifisert på samme måte som materialet fra London (Egan & Pritchard 2002). På denne måten blir det minst mulig problematisk å utføre sammenligninger.

1.3.1 Materialinnsamlinga og problemer knyttet til materialet

Jeg forsøkte å bruke Vitenskapsmuseets database for bymaterialet fra middelalderen i Trondheim, og fikk god hjelp av Gitte Høy Pedersen og Frank Aspren til å komme i gang. Et viktig moment er at databasen per dags dato ikke er ferdig, og at materialet som er lagt inn ikke alltid er kvalitetssikra. Gjenstandene fra FBT har også i liten grad blitt katalogisert i etterkant av feltarbeidet. De står oppført under de kategoriene som ble satt på funnlappene i felt; med unntak av noen gjenstander som har blitt tegna på nytt og gitt ny kategori etter konservering. En stor mengde funn står under kategorien ”ukjent” i databasen, og det er heller ikke skilt mellom ulike bruksområder for gjenstandene. Søker du for eksempel på ”beslag” vil beslag fra huskonstruksjoner, låser og drakttilbehør, kort sagt alle metallbiter med perforeringer, dukke opp. Databasen, slik den i dag foreligger, ble problematisk å bruke på mitt materiale. Den ble kun brukt når enkelte permer ikke var tilbake fra skanning.

Da jeg etter den opprinnelige planen skulle starte på materialet fra Erkebispegården var de fleste permene sendt til skanning. Det har herska en del forvirring rundt hvorvidt det finnes flere eksemplarer av funnlappene, og jeg ble fortalt at NIKU skulle ha et fullstendig ”opplag”. En telefon til Ian Reed fikk avkrefta dette. Vitenskapsmuseet hadde det eneste eksemplaret. Jeg bestemte meg etter anbefaling

fra Ian Reed for å studere materialet fra TVT i stedet for Erkebispegården, som var med i den originale prosjektplanen.

Gjenstandsmengden økte betraktelig ved bruk av permene, i forhold til da jeg søkte i databasen. Dessverre fulgte noen av problemene meg også her. Mange av funnlappene er lite informative, da mye avhenger av feltarbeiderens kunnskap/tolkning i felt. Det må regnes med at det ligger drakttilbehør i magasinet som jeg ikke har hatt mulighet til å finne ut ifra funnlappene. Gjenstander som ønskes for analyse må bestilles på magasinet, og jeg kan umulig vite hvilke N-nummer som tilhører drakttilbehør uten å først finne gjenstandene i databasen eller i permene med funnlapper. Gjenstandene kan der være registrert som noe helt annet enn drakttilbehør av de typene jeg leter etter.

Stratigrafiske dateringer for gjenstandene fra FBT, ble funnet ved å bruke *Meddelelser* med stratigrafiske analyser av hvert delfelt¹. Deretter undersøkte jeg om fasene for de ulike delfeltene stemte overens med hovedfaseinndelinga (Christophersen *et al.* 1988: 166). Til slutt fant jeg dateringa av hovedfasen i *Kaupangen ved Nidelva* (Christophersen & Nordeide 1999: 35). Besøk hos NIKU ble nødvendig for å se rapport og tegninger fra TVT da rapporten ikke er publisert. Ian Reed sørget da for å gi meg en oversikt som han selv har utarbeida over funn fra TVT. Slik fant jeg flere gjenstander som ikke hadde dukka opp ved søk i databasen.

Mange av middelalderlagene på FBT og TVT var forstyrta. Dette innebærer ikke bare at bevaringsforholdene forringes, men at en del av gjenstandene mangler stratigrafisk datering. Tydeligst kommer disse problemene til uttrykk på FBT. Der har også en del lag bytta felt underveis i utgravninga, og det ser ut til at dette har ført til forvirring omkring lagenes utbredelse og stratigrafiske forhold. Flere av gjenstandene har en unøyaktig kontekst da lagene kan dekke hele delfelt, eller adskillige kvadratmeter, og koordinater mangler på funnlappene. Kun enkelte gjenstander kan knyttes til spesifikke strukturer. På bakgrunn av dette, har det ikke latt seg gjøre å lage detaljerte funnspreidningskart. Tolkningen av hvilke aktiviteter som forbindes med de ulike

---

¹ Satt opp etter kronologisk nummerrekkefølge av *Meddelelser*: Hodkinson 1986, Alström & Hodkinson 1986, Christophersen & Nordeide 1986, Forsåker & Göthberg 1986, Flodin 1986, Flodin *et al.* 1986, Chilton 1987

feltene vil derfor være viktige i analysen av drakttilbehørets forhold til sosiale grupper.

Til sammen medfører alle disse faktorene visse daterings- og representativitetsproblemer for materialet. Risvaag (2006: 91) gjør i sin avhandling om mynt fra bygrunnen i Trondheim rede for de samme problemene som de jeg har støtt på ved materialinnsamling, datering og kontekst.

1.3.2 Dateringer av materialet, og bevaringsforhold på feltene

Med mindre annet spesifiseres, er alle dateringer som nevnes i teksten basert på stratigrafiske forhold.

1.3.2.1 Folkebibliotekets tomt

På FBT ble materialet datert ut ifra stratigrafi og ved hjelp av ledeartefaktene keramikk, sko, mynt, samt ^{14}C -prøver og dendrokronologi. Basert på dateringene av bebyggelsesfaser og brannlag ble det deretter utarbeida en hovedfasekronologi med 12 hovedfaser, der fase 1 er eldst (Christophersen & Nordeide 1999 : 33-36).

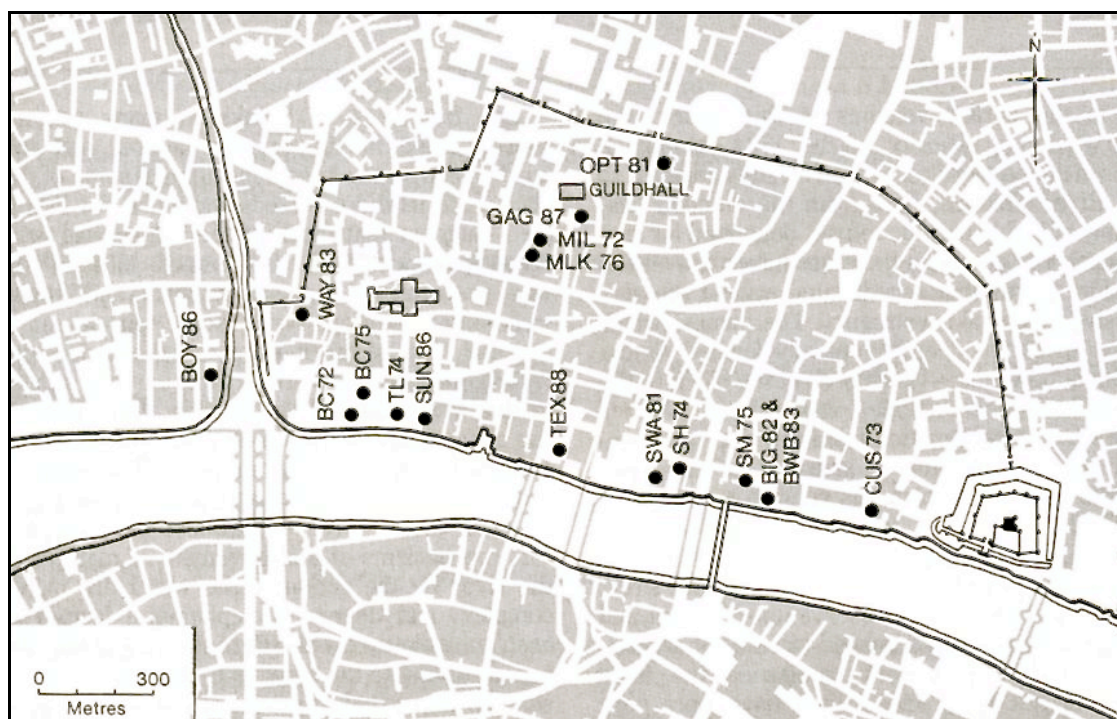
Bevaringsforholdene varierte i stort grad på tomta. Der det var tykke kulturlag som hadde kort akkumuleringstid, var bevaringsforholdene gode, mens de er dårlige når kulturlagsveksten har vært liten. Nedgang i aktivitet fra rundt 1300, samt seinere forstyrrelser har ført til at seinmiddelalderens kulturlag er svært dårlig bevart (Nordeide 1989: 24-25).

1.3.2.2 Televerkets tomt

Materialet fra TVT er datert stratigrafisk på samme måte som materialet fra FBT. Gjenstander som sko, kammer og keramikk, samt ^{14}C -prøver har bidratt til dateringer av lag. Relasjoner mellom lagene på de fire delfeltene er basert på treflislag (bebyggelsesfaser) og brannlag som dekker hele/nesten hele feltet. Ut i fra gjenstander, bebyggelse, destruksjonslag og brannlag har man endt opp med ni faser hvor fase 1 er eldst. Det er jevnt over dårlige bevaringsforhold for organisk materiale på TVT. Dette skyldes blant annet varierende fuktighetsgrad og mulighet for lufttilførsel på grunn av moderne kloakkgrøfter og kjellere som forstyrrer kulturlagene (Jondell *et al.* 1992).

1.3.2.3 London

Figur 3. Oversikt over utgravninger i London (etter Egan & Pritchard 2002: 2).

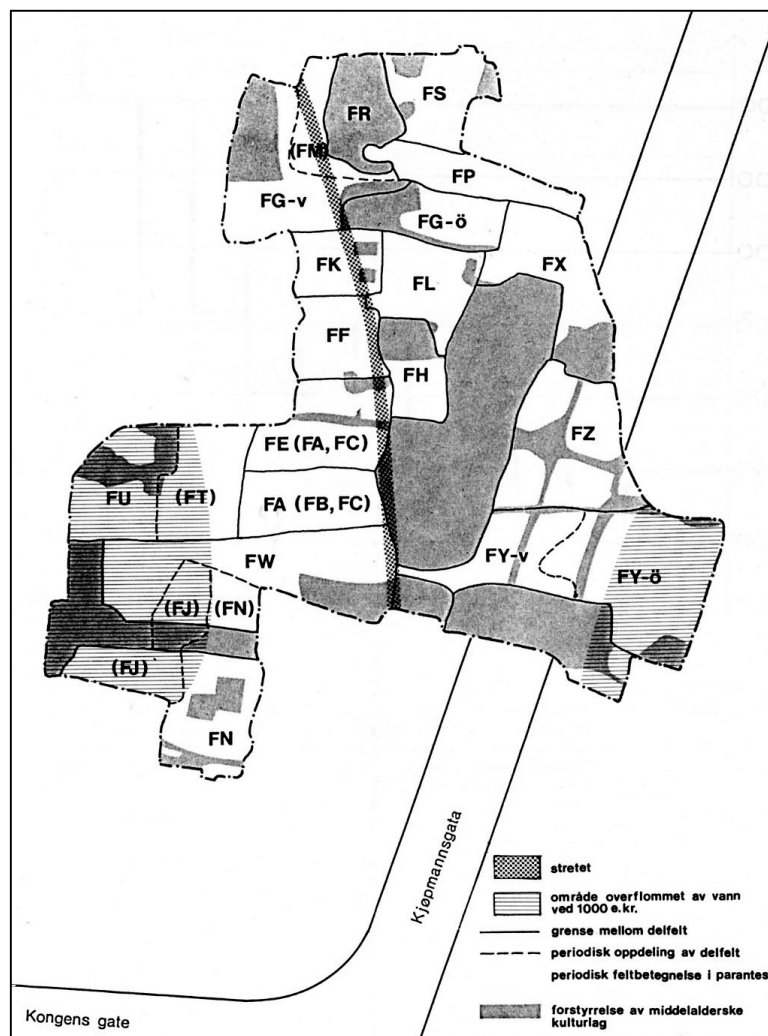
De aller fleste av funnene fra London har blitt funnet nær Themsen i fyllmasser. Bevaringsforholdene for metall er bedre i områdene nær Themsen enn i byen for øvrig. Påfylling av masser langs Themsen sørger for at landområdet man kunne bygge på ble større, og at det ble lettere for båter å legge til kai. Det finnes derfor middelalderske konstruksjoner i og på fyllmassene.

Deponeringene langs elva har blitt datert ut ifra mynt og dendrokronologi, og delt inn i 12 faser. Forekomst av enkelte ledeartefakter, eller uttak av dendroprøver fra kaianlegg/huskonstruksjoner, kan føre til at deponeringen av enkelte gjenstander dateres mer nøyaktig innen en keramisk fase. For eksempel kan en spenne som er funnet i en voll som i følge dendrokronologi ble bygd ved elva i 1440-åra dateres til keramisk fase 12 ca 1400 – ca 1450, nærmere bestemt 1440-1450 (Egan & Pritchard 2002: 1-4).

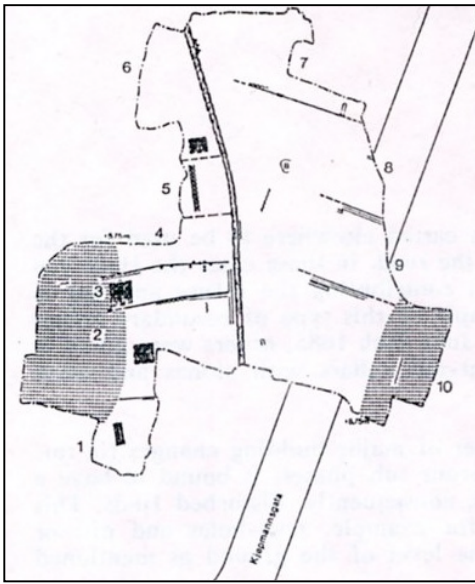
2 Middeltalderbyen ved Nidelva

Jarlætta hadde tilhold på Lade fra 800-tallet. Ladejarlene hadde på 900-tallet utbredt makt i Trøndelag og områdene lengre nord, og det ser ut til at det på den tida voks fram et sesongprega sted også vest for elvemunninga. Kongedømmet i Norge klarte ikke å gjøre seg gjeldende i Trøndelag før Håkon jarl falt i 995. Da skal Olav Tryggvason i følge sagalitteraturen ha gjort kaupang i Nidaros ved å utparsellere tomter og bygge kongsgård og kirke. Olav Haraldson styrka seinere kjøpstaden ved å stykke ut flere tomter og bygge kirke og hus. Byen ved Nidelva ble kalt både Kaupang og Nidaros, før den i seinmiddelalderen (etter 1300) fikk sitt endelige navn; Trondheim (Helle *et al.* 2006: 50-51).

2.1 Aktiviteter på Folkebibliotekets tomt

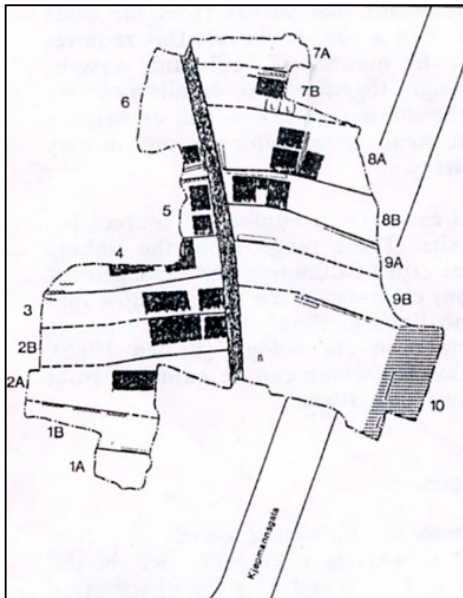
Figur 4. Lokaliseringen av delfeltene og stretet på FBT (etter Nordeide 1989: 10)

Figur 5. Folkebiblioteket fase 1 (etter Reed 1990: 16).

1989: 30-38).

Fra 1025 øker bebyggelsen på FBT, og det graves grøfter langs området der det fantes hjul-/sledespor i fase 1. Disse grøftene tolkes som grensemarkører. Det bygges latrine og brønn, og bebyggelsen følger de samme grensene som i fase 1. På FF finnes det rester etter skomakeri, mens det på feltene FL og FE har vært metallhåndverk. Få boligindikerende funn på feltene med håndverk kan tyde på at håndverkerne ikke har bodd der, eller at virksomheten har vært kortvarig eller periodisk. Forekomsten av vekter og vektlodd viser at handelsvirksomhet forekom (Nordeide 1989: 39-45). Bebyggelse og brygger var fokusert mot lona som befant seg i vest, frem til den gradvis ble gjenfylt og bryggene ble anlagt ved elvebredda i øst ved midten av 1000-tallet (Helle *et al.* 2006: 52)

Figur 6. Folkebiblioteket fase 3 (etter Reed 1990: 16).

I tida 1075-1125 skjer en fortetning i bebyggelsen langs vestsida av det som nå kan kalles et strete; ferdsselsveien viser tegn til å ha blitt trebrolagt i denne perioden. Det

I fase 1 og 2 (900-tallet frem til 1025) er det kun noen få spor etter aktivitet på FBT. De fleste sporene stammer fra matlaging og håndverk. Grøfter og gjerder tyder på at utparselleringa har funnet sted i denne fasen. Det er likevel viktig å understreke at aktivitetssporene er for få til at det ser ut til å dreie seg om en permanent bosetning. Det finnes spor etter slede/vogn som går N-S langs midten av FBT. Denne ferdsselsåra har kontinuitet gjennom hele

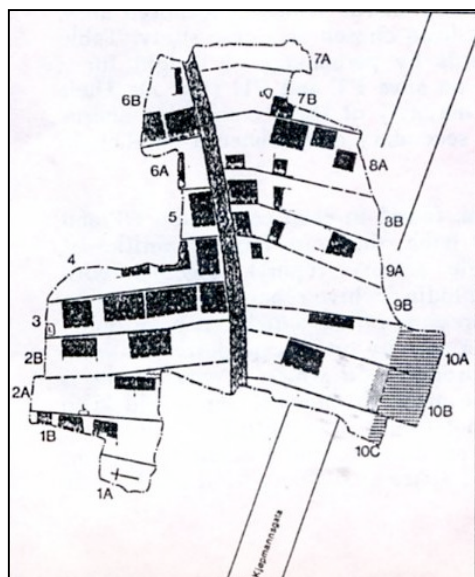
middelalderen, og tilsvarer omtrentlig løpet til Krambugata i dagens Trondheim (Nordeide

1989: 39-45). Bebyggelse og brygger var fokusert mot lona som befant seg i vest, frem til den gradvis ble gjenfylt og bryggene ble anlagt ved elvebredda i øst ved midten av 1000-tallet (Helle *et al.* 2006: 52)

I tida 1075-1125 skjer en fortetning i bebyggelsen langs vestsida av det som nå kan kalles et strete; ferdsselsveien viser tegn til å ha blitt trebrolagt i denne perioden. Det

finnes rester etter ildsted og konstruksjoner der hvor det tidligere var en bukt i sørvest. Antallet boligindikerende funn øker, og funnspreddinga indikerer bruk av et større område enn tidligere. Feltene FA, FU og FF viser tegn på å ha størst aktivitet (bolig og erverv). På FU-FA kan handel og håndverk skilles ut som aktiviteter (Nordeide 1989: 46-54).

En del bebyggelse brenner mellom 1075-1175. Boligbebyggelsen konsentrerer seg særlig til noen av feltene, men det er tegn til bosetning på de fleste feltene i denne perioden. Handelsaktiviteten konsentrerer seg til området langs stretet, mens metallhåndverket er særlig fremtredende på felt FF. Ellers er håndverksaktiviteter spredt på ulike felt (Nordeide 1989: 55-64).

Figur 7. Folkebiblioteket fase 5 (etter Reed 1990: 16)

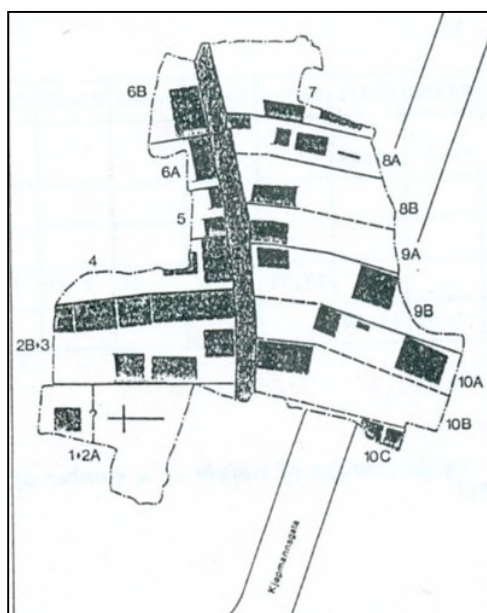
Mellom 1125 og 1275 blir spredninga av funn som er boligindikerende jevnere. Ingen av feltene markerer seg som betydelig rikere enn andre, men på FA og FP har gjenstander av edelmetall blitt funnet. De samme feltene har spor etter metallhåndverk. Håndverket virker mindre spesialisert, med unntak av en betydelig beinhåndverksaktivitet. En del bebyggelse har brent, og en kirkegård anlegges i sørvest; på felt FN (Nordeide 1989: 65-78). På samme tid som metallhåndverksaktiviteten på FBT avtar,

settes samme type aktiviteter i gang i Mellagerkvartalet, hvor denne aktiviteten er stabil til ca. midten av 1300-tallet. Christophersen og Nordeide (1999: 222) ser denne aktivitetsforflytninga i sammenheng med mulige reguleringer av metallhåndverket. Kanskje var det ønskelig at slike brannfarlige aktiviteter ble flytta bort fra den tetteste bebyggelsen og lagrene med salgsvarer.

McLees (1989: 245) skriver at verkstedene på Mellagerkvartalet, gjennom de rundt 200 åra det ble drevet metallhåndverk der, har vært strukturert på en slik måte at noen må ha organisert virksomheten fra starten av. Han tenker særlig at to personer har vært sentrale i Trondheim på midten av 1100-tallet; erkebiskop Øystein og kong Sverre. Et annet alternativ er at metallhåndverkerne selv organiserte seg. McLees

(1989: 245) skriver at dette ville ha satt håndverkerne i Trondheim i en særstilling da lovverk forbød håndverkere i Bergen å organisere seg i lag i 1293/94. Dersom håndverkerne i Trondheim organiserte seg rundt 1150-tallet, kan imidlertid dette forbudet i Bergen ca 150 år seinere ha kommet som en reaksjon på at organiserte håndverkere eksisterte i andre byer; for eksempel i Trondheim.

Områdene på vestsida av stretet og felt FL utnyttet intensivt til boliger fram mot 1325. Feltene FF og FW har funn av smykker og annet som kan tyde på velstand, og innen håndverket ser det ut til å skje en kvalitativ forbedring, en ny organisering og en intensivering. Merkelapper, vekter og tellepinner viser at handelsaktiviteten øker, men det finnes fortsatt lite innslag av mynt. Merkelappene er først og fremst konsentrerte til et av feltene ved stretet, og størsteparten av de er islandske, eller fra annen import. Handel og utleie kan ha vært de viktigste aktivitetene der (Nordeide 1989: 79-100).

Figur 8. Folkebiblioteket fase 9 (etter Reed 1990: 17).

Etter 1325 synker funnmengden og aktiviteten på FBT. Beinhåndverket er den eneste aktiviteten som intensiveres. Boligfunnene er lite differensierte og det personlige utstyret fra denne fasen er både lite i omfang og variasjon. Mengden organisk materiale minker mot slutten av middelalderen, og det blir vanskelig å tolke de sporene som finnes etter aktivitet frem mot 1600-tallet. Det ser ut til at kirkegården på FN fortsatt er i bruk, men aktiviteten på gravstedet kan være tydeligere på grunn av at det med jevne mellomrom har blitt fylt på jord der for å ha nok jord til å begrave de døde i. Denne påfyllinga av jord har bedra bevaringsforholdene. Alt materialet på FN ser likevel ikke ut til å stamme fra dumpede masser, og deler av kirkegården blir brukt til andre aktiviteter enn begravelser (Nordeide 1989: 101-121).

Tegn på stagnasjon og nedgang er synlige før 1300, da parseller slås sammen på FBT, og antallet begravelser er færre enn tidligere. Dette indikerer minkende folketall i byen. Fra 1300-1400 ble Bergen stadig mer dominerende også i innlandshandelen. Samtidig ble erkebispesetet i Trondheim kraftig svekka, før Erkebispegården ble brent

ned i 1531-32 og erkebiskopen selv flykta fra landet. Nedgangstidene i Trondheim varte helt til kongen igjen ga byen privilegier i 1547. Sildefisket og trelasthandelen tok seg opp frem mot 1600 (Risvaag 2006: 41-44).

Analyser av bebyggelsen på FBT viser at husene som oftest hadde to rom. Hus med jevnstore rom tolkes som lagerbygninger, mens hus med et lite rom og et stort rom tolkes som bolighus. Husene er organisert i rekker med passasjer mellom. Noen av gårdene har gårdsplasser, og frem til ca. 1100 er grensene markert med gjerder. Bebyggelsen nærmest Kaupmannastretet knyttes til handel og håndverk (*buthir*), mens bebyggelsen som ligger mer tilbaketrukket på parsellene ses som private rom og bolighus. Lengst bak på parsellene har man trolig hatt lager- og eldhus. Enkelte bygninger har muligvis også hatt flere etasjer (loft). Disse kunne leies ut til kjøpmenn og håndverkere (Christophersen & Nordeide 1999: 115-210).

2.2 Aktiviteter på Televerkets tomt, Nordre gate 1

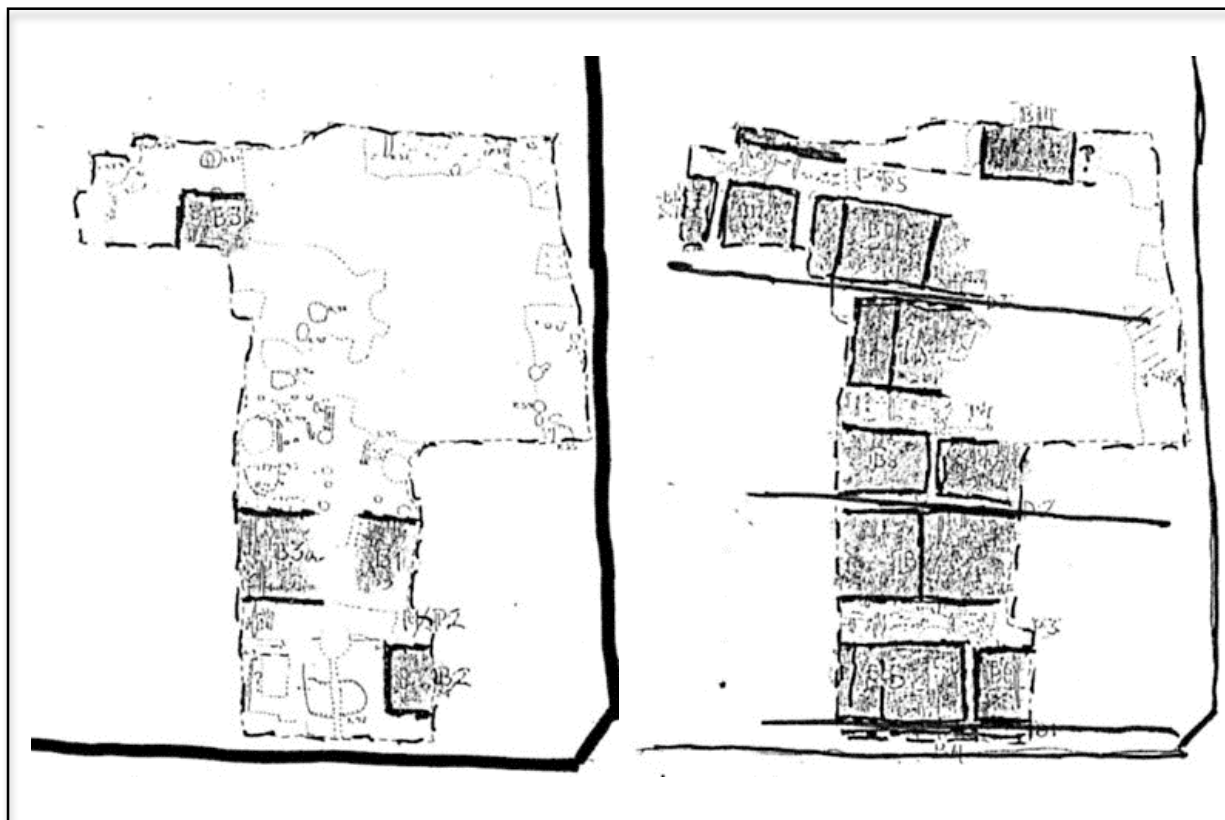
TVT er lokalisert på vestsida av Apotekerveita, som i 1890 ble identifisert som middelalderens Langstrete; en nord-sørgående hovedgate. Gateløpet ble også funnet igjen under gravninger i 1928 (Kongens gate). I Apotekerveita er det avdekka flere lag med trebrolegninger fra middelalderen (Jondell *et al.* 1992: 7-9).

Steril grunn består på TVT av sand og skjell. Skjellene er spor etter typisk fauna for fjøresona i Trondheimsfjorden. På deler av området ble det påvist ardspor under de eldste kulturlagene. Organisk materiale fra de eldste lagene er datert til 800-1000 AD (Jondell *et al.* 1992: 17-19, Sandvik 2006: 127-128). Fra denne perioden er det ingen bosetningsspor på TVT, men det finnes spredte grøfter, groper og ildsteder som er yngre enn ardsporene. Ardsporene tolkes som rester etter gårdsdrift før byanleggelsen. Det finnes ingen stratigrafiske holdepunkter for å knytte sammen de ulike konstruksjonene i denne perioden. Enkelte konstruksjoner, blant annet ei stor avfallsgrop, som mest sannsynlig hører til en bebyggelse på stedet, kan derfor være yngre (Jondell *et al.* 1992: 20-23).

Noen bebyggelse er det ikke spor etter før i løpet av 1000-tallet. Da finner vi imidlertid spor etter en passasje og noen bygninger, i tillegg til avfallsgroper og ildsteder. Da enkelte konstruksjoner ligger slik i forhold til hverandre at de er yngre/eldre enn hverandre, er fase 2 delt i 2a og 2b. Større forekomster av treflis og

organisk materiale viser at dette var en konstruksjons- og bruksfase. I fase 2b er det spor etter en brann som ødela den spredte bebyggelsen. Bebyggelsen var gruppert på nord og sydsiden av en øst-vestgående passasje. Hus, avfallsgrøper og ildsteder viser at det var åpne gårdsrom mellom husene (Jondell *et al.* 1992: 24-30).

Fra slutten av 1000-tallet og fram til 1150 blir hele området bebyggt. Det er ikke lengre åpne gårdsrom mellom husene, men passasjen fra fase 2 har kontinuitet. Bebyggelsen er regelmessig, i mønsteret bygningsrekke – midtpassasje – bygningsrekke. Tomtene har tydelige dråpefallgrenser og viser kontinuitet fra fase 2. Dette bebyggelsesmønsteret holder seg stabilt gjennom hele middelalderen. I alt finnes det sju øst-vestorienterte husrekker på nord- og sørsidene av tre passasjer. Dersom man sammenligner med den bergenske dobbeltgårdstrukturen tilsvarer dette tre tomter. Også i fase 3 ødelegges bebyggelsen av brann (Jondell *et al.* 1992: 31-37).

Figur 9. Bebyggelsen på Televerkets tomt. 1000-tallet til venstre, 1100-1300-tallet til høyre (etter Jondell *et al.* 1992)

Fra 1150-1250 finner man samme bebyggelsesstruktur som tidligere, og enkelte av husene har flere gulvlag. Den nordre delen av området ble ødelagt av en lokal brann ca 1175-1200. Et åpent område i bebyggelsen i det nordvestre området tolkes som en gårds plass (Jondell *et al.* 1992: 38-43).

I fase 5, fra 1250-1300, holder bebyggelsesmønsteret fra de foregående fasene seg og gårdsplassen eksisterer fortsatt. Avfallsgroper og latrine anlegges. En brann ødelegger bebyggelsen, og det er mer sand i lagene enn før. Sanden kan skyldes avretting av området før ny bebyggelse anlegges, og den medfører dårligere bevaringsforhold siden kulturlagene er tørrere og mer oksygenrike (Jondell *et al.* 1992: 44-48).

Fra ca. 1300-1350 finnes kun fragmentarisk bevarte bygningsrester. Det ser ut til at bebyggelsesmønsteret holder seg, men forholdet mellom bygninger og passasjer er ikke like tydelig som tidligere. Kjellernedgravninger fra 1600-tallet forstyrrer lagene og gir i tillegg dårligere bevaringsforhold (Jondell *et al.* 1992: 49-52). Fra midten av 1300-tallet til rundt 1600 er det derfor få stratigrafiske holdepunkter. Fase 7 er delt i tre deler, hvor 7a (1350-1450) og 7b (1450-1600) representerer anleggelsen og gjenfyllingen av en kjeller. 7c dekker hele tidsspennet. Tomtegrensene respekteres også i denne perioden (Jondell *et al.* 1992: 53-56).

2.3 Resultat av samme prosess eller av ulike aktiviteter?

På både FBT og TVT markerer grøfter grenser/tomter forut for bebyggelsen. På FBT følges utparselleringa av at området blir bebygd og utnytta i løpet av et nokså kort tidsrom. På TVT tar dette lengre tid, og det er jevnt over mindre aktivitet der. Grøftene på feltene kan være spor etter samme utparsellering, men tomtegrensene på FBT endres underveis, mens de på TVT holder seg stabile helt fra den første bebyggelsen. Kan dette skyldes at det her er snakk om to ulike aktivitetsområder i byen? FBT blir ansett som et kjerneområde i kaupangen, mens TVT kan ha fortsatt som jordbruksareal til byekspansjonen fra slutten av 1000-tallet til 1100-tallet (Jondell *et al.* 1992: 101-107).

TVT har blitt tolka som et håndverksområde, mens FBT er tolka som kjøpmennenes og håndverkernes område av Stang (1981: 62) i hans inndeling av byen i ulike sosiale soner før bybrannen i 1681 (se appendix I). Kontinuiteten i bebyggelsen i middelalderen tyder på at denne inndelinga kan gjelde også tidligere. Ved å sette arkeologisk materiale i sammenheng med sosiale grupper vil jeg forsøke å påvise om sosialtopografien fra 1600-tallet også er gyldig i middelalderen, og diskutere mulige sammenhenger mellom drakttilbehør og sosiale strategier.

2.4 Drakttilbehør fra Folkebibliotekets tomt og Televerkets tomt

I dette avsnittet vil jeg gjøre rede for de gjenstandstyper og –former som finnes i materialet fra FBT og TVT. Det vil ikke bli gitt detaljerte beskrivelser av hver enkelt gjenstand. Kun de gjenstandene jeg anser som særlig relevante i forhold til å illustrere hvordan de ulike gjenstandstypene har sett ut, eller for å belyse problemstillingene, vil forklares mer inngående her, eller i kapittel 3. Mer detaljerte fremstillinger av funn fordelt på felt, samt mer informasjon om klassifiseringskjema, metaller og en gjenstandskatalog finnes i appendix.

2.4.1 Metaller og legeringer

Jeg benytter meg av de metallkategoriene hver enkelt gjenstand har fått på funnlappen. Et unntak er dersom det kun er angitt at gjenstanden er av metall. Jeg vil da enkelt kunne undersøke om metallet er jern.

2.4.2 Spenner og brosjer

Basert på klassifiseringskjemaet til Egan og Pritchard (2002: 52, se appendix for detaljer) har jeg klassifisert spennene fra Trondheim etter følgende rammeformer:

	Ringforma	Oval	D-forma	Firkanta	Åpen oval/ hesteskof.	Andre	Brosjer	Totalt
FBT	9	3	4	1	1	4	6	28
TVT	1	0	1	0	0	1	1	4
Sum	10	3	5	1	1	5	7	32

Figur 10. Spenneformer og brosjer fra Folkebibliotekets tomt og Televerkets tomt.

Figur 11. Brosje N25973 fra FBT. Innsnevring i ramma til tornfestet. Foto: S. Viken

Blant disse 32 gjenstandene er det både spenner og spennedeler. Til sammen sju spenner er klassifisert som brosjer. Brosjer er spenner som har en innsnevring i ramma til tornfestet, eller de kan være dekorativt utforma med nål på baksida. Molaug (1998: 18-20) kaller denne kategorien søljer. Her vil begrepet brosjje benyttes, da ”sølje” kan gi assosiasjoner til dagens nasjonaldrakt. Brosjje er et ord som

kom i bruk om denne typen spenner fra seinmiddelalderen av her i Norge, og det engelske begrepet for denne gjenstandstypen er *brooches* (Berge 1925/1997: 324-325, Egan & Pritchard 2002: 247-271). Til forskjell fra de øvrige spennene, er brosjenes rolle først og fremst dekorativ, ikke funksjonell.

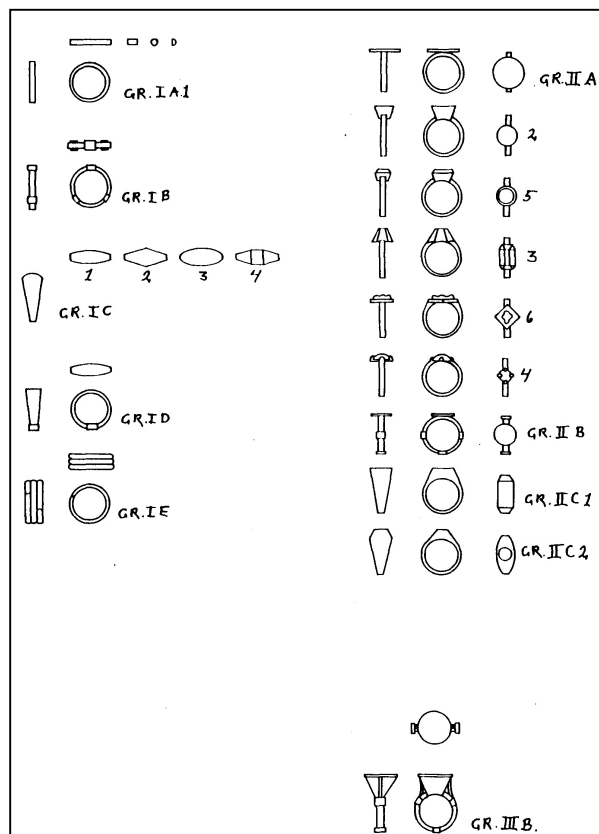
2.4.3 Fingerringe

Fingerringene blir klassifisert som hos Hammervold (1997: 43). Han deler ringene inn i tre hovedgrupper:

- I: ringer uten hode
- II: ringer med hode
- III: ringer som i tillegg til hode har sidestykker

Under gr. I og gr. II finnes flere formgrupper og formvariasjoner.

Det finnes ingen ringer fra gr. III fra FBT eller TVT.

Fingerringene utgjør en nokså omfattende gjenstandsgruppe. Fra FBT har vi hele 25 ringer/mulige ringer, mens vi fra TVT har ni ringer/mulige ringer. De fleste ringene er enkle, av kobberlegering eller bronse. Ved å klassifisere ringene etter Hammervold (1997: 43) sitt system, ser vi at ringer uten hode forekommer i langt større grad enn ringer med hode.

Figur 12. Fingerringene. Form og grupper (etter Hammervold 1997: 43)

Felt	IA1	IC1	IC3	IE1	IIA1	IIA4	IIA5	IIC2	Totalt
FBT	14	6	0	1	1	1	0	1	24
TVT	6	1	1	0	0	0	1	0	9
Sum	20	7	1	1	1	1	1	1	33

Figur 13. Fingerringene fra Folkebibliotekets tomt og Televerkets tomt

På FBT er 21 av 25 ringer uten hode. På TVT er dette tallet åtte av ni ringer. Mye fragmentarisk materiale fra FBT og TVT kan ha ført til at gr. I er mer omfattende enn

den burde være, da skinnefragmenter uten hode eller sidestykker havner i denne gruppa. Det er mulig at flere av fragmentene kan ha tilhørt ringer i gruppe II eller III. Det er også mulig at noen av ringene er rammer til ringforma spenner. Diameteren og tverrsnittet har vært avgjørende ved tolkning av ringforma gjenstander med jevn bredde som fingerring eller spenne.

2.4.4 Beslag

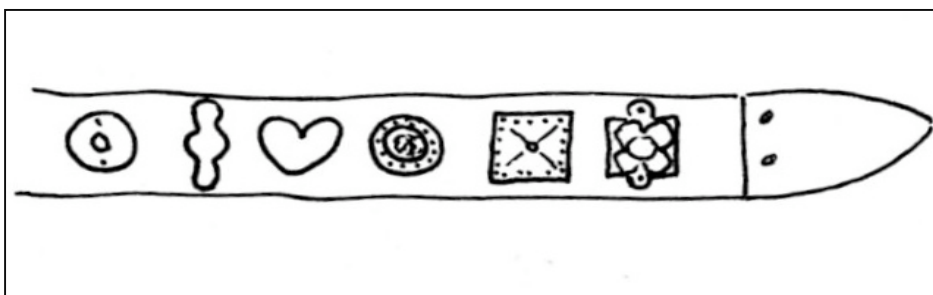
Beslag til drakt kalles gjerne påsyningsbeslag, og da skilles det ikke mellom beslag festa til belte og beslag festa til drakt/tekstiler (Wallerström 1995: 59-62). Jeg har likevel valgt å skille mellom beltebeslag og draktbeslag, da enkelte beslag festa til drakta kan ha blitt brukt i spesifikke sosiale strategier. Dette diskuteres videre i avsnitt 3.2. Under kategorien beslag finnes derfor både pyntebeslag til belter og snorer, reimendebeslag/spenneplater til belter og beslag som ble festa på drakta.

Fra FBT er 28 beslag datert til middelalder. Av disse er fire mulige reimendebeslag/spenneplater, åtte pyntebeslag/-nagler til belter, en reimløper og elleve draktbeslag. Fire beslag har usikker bruk. Fra TVT har seks beslag middelalderdatering. To reimendebeslag, et beslag til snor, et pyntebeslag til belte og to fragmenter av mulige beltebeslag.

Felt	Pyntebeslag belter	Draktbeslag	Reimende- beslag	Reimløper	Beslag til snor	Usikker bruk	Totalt
FBT	8	11	4	1	0	4	28
TVT	1	0	2	0	1	2	6
Sum	9	11	6	1	1	6	34

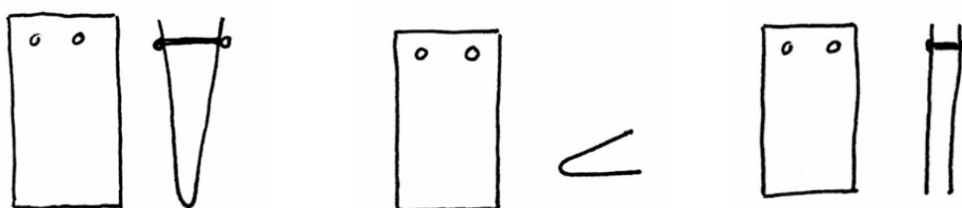
Figur 14. Beslagene fra Folkebibliotekets tomt og Televerkets tomt

Pyntebeslag til belter kan grovt deles inn i fire formgrupper. Sirkulære til flerblada beslag, firkanta, figurative eller mangekanta beslag, stangforma beslag og til sist beslag til snørehull og reimløpere. Det eldste funnet av drakttilbehør fra FBT er antagelig et sammensatt pyntebeslag til belte. Beslaget² er halvkuleforma/sirkulært med bord av bronse rundt og med spor av feste på undersida. Et figurativt beslag er hjerteforma³ og dekorert, med to integrerte nagler på undersida.

Figur 15. Belte med pyntebeslag av samme type som funn fra FBT og TVT. På enden av reima er det festa et reimendebeslag.

Reimendebeslagene kan være laga av en enkelt plate som er bretta på tvers av bredden/lengden, eller av to plater festa sammen med nagler. Det finnes kun seks mulige reimendebeslag fra FBT og TVT. To av reimendebeslagene er bretta metallplater, et er en spenneplate og to er plater med perforeringer. Et beslag fra TVT skiller seg ut ifra de andre. Dette forestiller et dyr i Urnesstil som snor seg i et 8-tall og biter seg selv i halen⁴. Beslaget er datert til 1000-tallet og har brukket i enden som har vært festa på reima.

Figur 16. Reimendebeslag.

Bretta på tvers av lengden (t.v.), bretta på tvers av bredden (senter) og av to plater festa sammen med nagler (t.h.)

² N41413

³ N39693

⁴ N50091

Figur 17.
Reimløperen.
Foto: S. Viken

Reimløperen⁵ fra FBT er svakt trapesforma med en restriksjon for reima på innsida av ramma. Den er datert til 1275-1325, og må etter bredden å dømme ha tilhørt et smalt belte.

Beslaget til snorer ble laga av metallplater som ble snurra rundt snorenden. De har hatt to funksjoner: De beskytta snorenden og gjorde det lettere å tre snorene gjennom snørehull (Baart *et al.* 1977: 159). Jeg mener at disse beslagene også har hatt en tredje funksjon; den dekorative.

Beslag festa på drakta kalles ofte skjold i islandske kilder: *silfrskildir*, *koparskildir*, *látunskildir*. De ser ut til å ha vært plassert på brystet og langs kantene av drakta (Geijer *et al.* 1981: 630-634). Eksempler på draktbeslag er pilegrimsmerker, figurative beslag og myntlignende beslag.

Det er funnet tre pilegrimsmerker på FBT. Det eldste av disse⁶ er firkanta, av bly, med en sittende mannsfigur i relieff. Et trekløver utgjør hvert av de fire hjørnene. Beslaget er datert til 1050-1100. Det andre pilegrimsmerket⁷ er datert til 1275-1325.

Figur 18. St. Olavs ansikt?
Foto: S. Viken

Motivet er en halshugd mannsperson som holder sitt eget hode i hendene (Andersson 1989: 127-131). I middelalder-utstillinga ved Vitenskapsmuseet står det at dette pilegrimsmerket muligvis er fra Paris. Det tredje pilegrimsmerket er fra tida etter 1325. Det er forma som et mannsansikt⁸ og har en rest av en festemekanisme på baksida. Mannen har skjegg, et nokså rundt ansikt og krone/lue. Metallsammensetninga er analysert tidligere til bly, tinn og sølv. Det er mulig at dette er et Olavsmerke. Typiske fremstillinger av Olavs ansikt forestilte en moden, kraftig mann med fullskjegg og krone (Lange 1981: 568).

⁵ N15971a

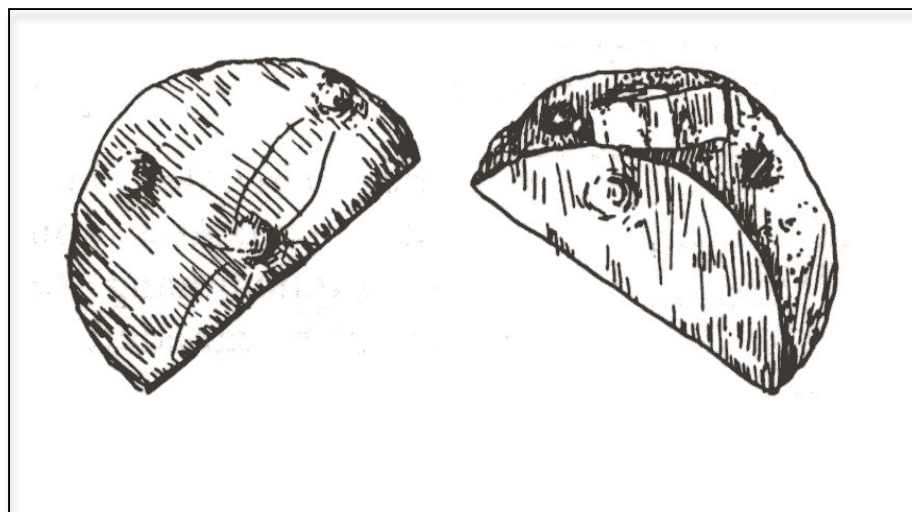
⁶ N30650

⁷ N22573

⁸ N20049

Et figurativt draktbeslag av bronse⁹ fra FBT forestiller et dyr. Bakparten av dyret mangler, så det er vanskelig å avgjøre hvilken type dyr dette er, men det ser ut til å balansere på ei stang, eller gripe rundt halen sin. Dateringa knytter beslaget til perioden 1175-1225. Figurer av sølv eller bronse har i vikingtida vært sydd fast i kvinnedrakta (Roesdahl 1992: 277). Dyret kan være et gripedyr, som tilhører kunsten i vikingtida. Disse dyra kunne ligne blant annet løver og hunder (Broby-Johansen 1962: 29).

Myntlignende draktbeslag er runde med nåler på baksida, hempe (brakteat) eller hull som festeanordning. Disse tolkes til å ha vært festa på drakta, ikke på beltet. Funnkonteksten til myntlignende beslag tyder på at de kan knyttes til enkelte sosiale områder i byene. Dette vil jeg komme tilbake til i avsnitt 3.2.1. Alle de sju myntlignende beslagene er funnet på FBT. Seks av disse er funnet på felt ved Kaupmannastretet. Festeanordningene varierer. To av beslagene¹⁰ har nål på baksida, ett har hempe på baksiden¹¹, et har anhengshempe¹² og to av beslagene¹³ har perforeringer.

**Figur 19. Myntlignende beslag med hempe på baksiden N37230
DM: 31mm (etter Langum i Bergquist 1989: 26)**

---

⁹ N28317

¹⁰ N32077 og N37876

¹¹ N37230

¹² N36811

¹³ N30812 og N36341

Det siste myntlignende beslaget¹⁴ er av gull og har ingen synlig festeanordning, men det hadde i følge Ian Reed (pers. medd. 21.04.09), en forsterkningsplate på baksida da den ble funnet. Da denne plata ikke er bevart i dag, ser jeg det som sannsynlig at den var i så dårlig stand at en eventuell festeanordning ikke var synlig. Alle de myntlignende beslagene er datert til perioden 1025-1175, med unntak av det myntlignende beslaget av gull som er datert noe seinere; til 1175-1225.

2.4.5 Nåler

Nåler har blitt brukt til hatter, andre hodeplagg og til drakt. I materialet fra FBT og TVT er det fjorten nåler/mulige nåler. Fem av disse er klassifisert som hattenåler, en knappnål, tre er ringnåler, to er nålformede lissedopper, en har ombøyd øye og to er mulige nåler. Knappnåler har vært brukt i hatter og andre hodeplagg (Egan & Pritchard 2002: 297-304). Ringhodenålene er forbundet med drakten, og lissedoppene har vært festa i enden av snorer og fungert som tyngder på snorene, i tillegg til at de har gjort det lettere å tre snorer gjennom snørehull. Samtidig har de hatt en dekorativ effekt (Jf. *malenåler* i Berge 1925/1997: 421, Roesdahl 1992: 311, Egan & Pritchard 2002: 281-290, Viken In press). En av nålene skiller seg fra de andre i det at øyet er danna ved at den breieste enden har blitt flata ut og bøyd bakover (som i Andersen *et al.* 1971: 143).

Felt	Hattenåler	Knappnåler	Lissedopper	Ringhodenåler	Nål med ombøyd øye	Mulige draktnåler	Totalt
FBT	2	0	2	3	1	3	11
TVT	2	1	0	0	0	0	3
Sum	4	1	2	3	1	3	14

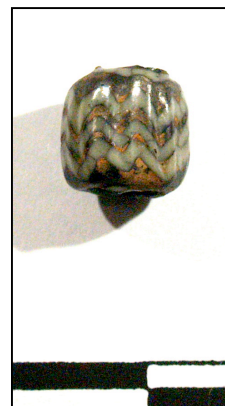
Figur 20. Nålene fra Folkebibliotekets tomt og Televerkets tomt

¹⁴ N87322

2.4.6 Perler

Perler av metall ser ut ifra antallet på FBT og TVT ut til å ha vært sjeldne. Kun fire perler av/med metall er funnet; alle fire på FBT, fordelt på to felt. Den ene perla er melonforma og av glass.¹⁵

Årsaken til at den er tatt med i et studium av drakttilbehør av metall, er at hele utsida av den er dekt med bladgull. Dette gjør den interessant for diskusjonen omkring mimicry (avsnitt 3.2.5).

Figur 21.
Sylindrisk perle.
Foto: S. Viken

Den andre perla er av bronse¹⁶, og er svært skjør. Utsida av perla er dekorert med riller. De to siste perlene er fine, sylindriske perler¹⁷ av metall og glass (se figur 21). De er funnet sammen og datert til 1175-1225. Metallet og glasset ligger i sikksakkmønster rundt perlene, og overflatene er glatte og svakt rillet. Den ene perla har hvitt/elfenbeinsfarga glass, mens den andre har svakt grønlig glass.

2.4.7 Armbånd, øreringer, bjeller, anheng og kjeder

Disse gjenstandstypene er fraværende i materialet fra TVT. Fra FBT har vi imidlertid tre armbånd, tre øreringer, tre bjeller, to anheng og to kjeder.

Av armbåndene er et usikkert da det er svært fragmentert. De to sikre armbåndene har smale ender og øker jevnt i bredde mot midten. Begge er dekorerte. Armbåndet av sølv¹⁸ har tre horisontale rekker med perler-på-snor dekor, mens kobberlegerings-/bronsearmbåndet¹⁹ er dekorert med innrissa sikksakkmønster. Dette armbåndet har en diameter som tilsier at det kan ha tilhørt et barn (Nordeide 1989: 92).

---

¹⁵ N37332

¹⁶ N19962

¹⁷ N32054 funnet sammen med: N32053 (melonformet glassperle)

¹⁸ N30665 Datert til 1175-1225

¹⁹ N21632 Datert til 1225-1275

De tre øreringene har spisse ender og rundt tverrsnitt. Den ene er laga av en enkel

metalltråd²⁰. En stor ørering²¹ er laga av bronse og øker i bredde fra endene. Denne har på funnslappen (før konservering) blitt tolka som et armbånd. På det tidspunktet var det imidlertid ikke tydelig at gjenstanden hadde spisse, åpne ender. Diameteren er dessuten kun 44mm. Dette taler for at gjenstanden er en ørering. Øreringen av messing²², er datert til 1275-1325 og er dekorert med små variasjoner i bredden/riller (se figur 22). I følge Näsman (1998: 277) er

Figur 22. Øreringen av messing N13170.

Foto: S. Viken

øreringer et forholdsvis uvanlig smykke i tidlig middelalder, og de anses tradisjonelt å tilhøre den slaviske kulturen. Det finnes likevel flere slike funn i Norden; blant annet på Eketorp, som Näsman (1998: 277) skriver om, og Viborg Søndersø i Danmark (Jantzen 1998: 205-206).

Bjellene fra FBT er av svært ulik form. To av bjellene²³ ble funnet sammen med en mulig fingerring. Den ene av disse bjellene er fragmentarisk og ser ut til å ha vært en lukka bjelle med rund form (Egan & Pritcard 2002: 338-339 nr. 1644). Den andre

Figur 23. Det korsforma anhenget.
Foto: S. Viken

bjella er liten med forholdsvis stor hempe, og dekorert utside. Den siste bjella²⁴ er laga av en oval plate som er bretta til en rund form. Dateringene av bjellene ligger innen tidsrommet 1150-1275.

Et korsforma anheng av bly²⁵, datert til 1225-1275, har runeinnskrift på begge sider og ser ut til å ha blitt kuttet ut av en blyplate (se figur 23). Det andre sannsynlige anhenget er en hul kule av bronse belagt med gullø²⁶. En liten, sirkulær fordypning på kula har blitt tolka som spor etter mulig anhengshempe.

Leddene på kjeder kan være enkle, eller hvert ledd kan bestå av metalltråd som er snurra flere runder. Et kjede²⁷ med runde ledd av

²⁰ N58150 Datert til 1025-1050

²¹ N32746 Datert til 1100-1150

²² N13170

²³ N29175

²⁴ N67381

²⁵ N28109

²⁶ N64990 Datert til 1050-1100

bronsetråd snurra tre/fire runder kommer fra FBT. Dette kan ha tilhørt en skålvekt, da det finnes et eksempel på det i middelalderutstillinga ved Vitenskapsmuseet, men det kan også ha hørt til drakt (Egan & Pritchard 2002: 318-319 nr. 1591). Det andre kjedet²⁸ er av sølv med avlange ledd av sølvtråd snurra to runder. Leddene er sammenklemte på midten, og har et hull som er horisontalt, og et som er vertikalt; de ligner derfor 8-tall som er vridd på midten.

2.4.8 Knapper

I materialet som er stratigrafisk datert fra FBT og TVT, fantes det svært få knapper. I materialet fra Bergen er det også få knapper (Molaug 1998: 29-30). De fem mulige knappene fra FBT og TVT er i svært dårlig stand, og vil ikke bli diskutert videre.

2.4.9 Små ringer til ukjent bruk

To ringer med en diameter på under 15mm har ukjent bruk. Den ene er antagelig av sølv, den andre av en kobberlegering. Ringene kan ha vært brukt på beltebeslag til pynt som anheng (Berge 1925/1997: 457-458). De kan også ha vært maljer til hektespenner (Berge 1925/1997: 349). En annen mulighet er at de er kjedeled eller fingerringe, da man i middelalderen brukte fingerringe på flere av fingerleddene, ikke bare på de innerste. Ringene vil ikke bli diskutert videre, da bruksområdet er såpass usikkert.

2.5 Generelle trender i materialet i forhold til aktivitet

Fra TVT er det få funn av drakttilbehør. Dette kan henge sammen med at tomte har tilhørt et annet sosialt område av byen enn FBT, med mindre og/eller annerledes aktivitet. Dårlige bevaringsforhold har nok også bidratt til at materialtilfanget er dårlig. Materialet fra FBT er mer differensiert, men også her kan enkelte gjenstandstyper være underrepresentert (se figur 24). Mulige årsaker til dette er blant annet katalogiseringa i felt og varierende bevaringsforhold.

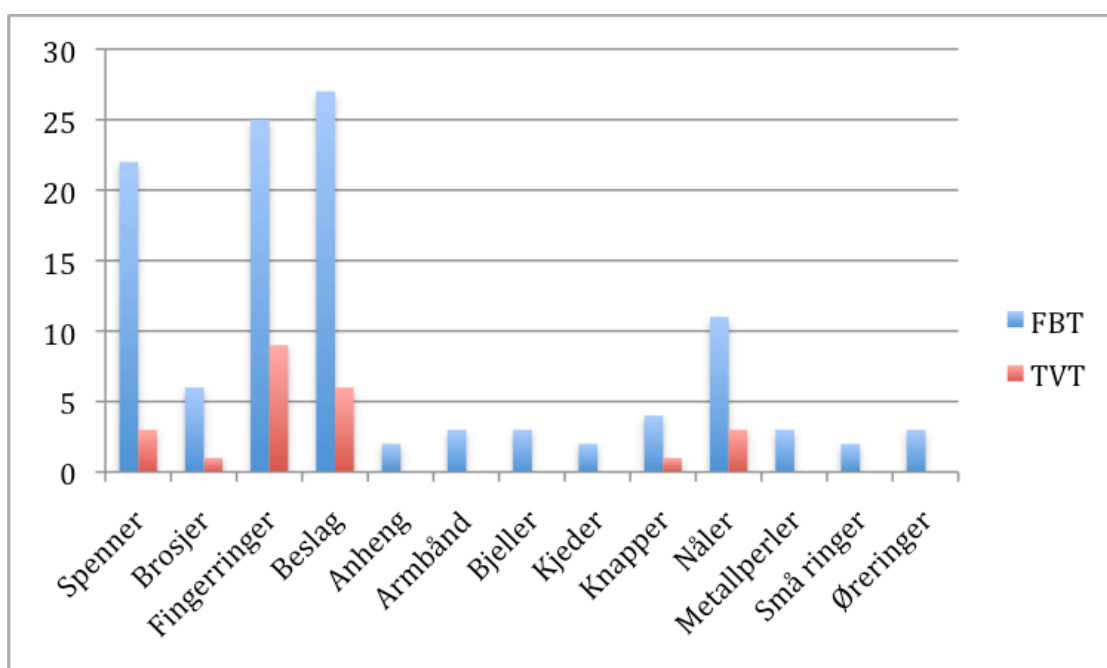
De gjenstandstypene det er funnet flest av på TVT og FBT er spenner, fingerringe og beslag. På FBT er delfeltene FA, FE og FF mest funnrrike dersom man ser hele perioden fra slutten av 900-tallet til 1600 under ett (se appendix). De fleste funnene er

---

²⁷ N38775 Datert til 1050-1100

²⁸ N37883 Datert til 1025-1050

fra perioden 1175-1275. Det er i denne perioden mest bebyggelse og størst kulturlagsvekst, dermed er også bevaringsforholdene for denne perioden bedre (Christophersen & Nordeide 1999: 265). Øien (2007: 18-19) har funnet at de fleste tekstilfragmentene fra byen stammer fra 1000-1325. Deretter går mengden tekstilfunn drastisk ned. Dette knytter hun til nedgangstider og Svartedøden. Lag yngre enn 1400 vil være dårlig bevart da det er mindre akkumulasjon av kulturlag og dårligere bevaringsforhold i kulturlagene fra seinmiddelalderen i Trondheim.

Figur 24. Draktilbehør fra Folkebibliotekets tomt og Televerkets tomt

3 Drakttilbehør og sosiale strategier i Trondheim

Figur 25. Kaupmannastretet slik det må ha sett ut på slutten av 1200-tallet. I bodene selger de kanskje fine smykker? (Etter Binns i Christophersen & Nordeide 1999: 205)

Middelalderstretet har fungert som et møtested mellom de ulike sosiale gruppene som bodde i byen. I middelalderen vil handelsbodene i Kaupmannastretet ha tiltrukket seg blant annet kjøpmenn, håndverkere, byborgere, bønder, sjømenn fra fjern og nær og individer i høyere sosiale posisjoner.

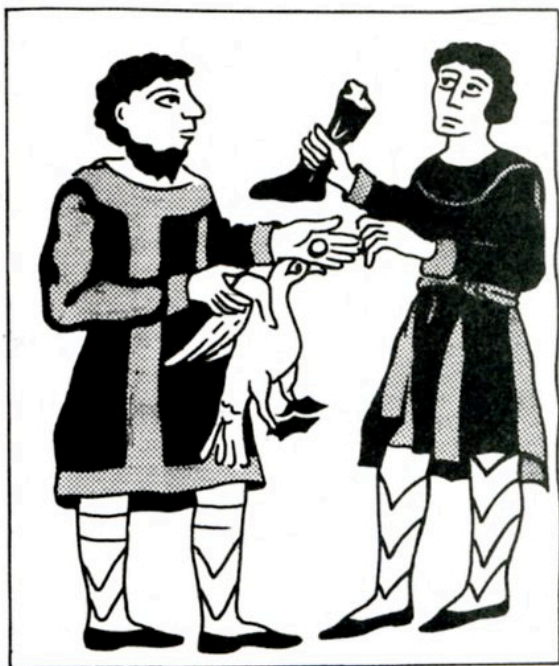
Gjennom bruk av materiell kultur vil man i en slik situasjon kunne kommunisere identitet og sosial status. Dette krever en forståelse av symbolikken og reglene forbundet med gjenstandene. Kodene knytta til bruk av drakttilbehør vil ha variert med de ulike sosiale gruppens habitus, som diskutert i avsnitt 1.2. I middelalderen, som i dag, vil enkelte personer ha vært flinke til å knekke disse kodene og overskride grensene, mens andre vil ha forsøkt, og mislyktes. Atter andre vil ha prøvd å konstituere grensene og opprettholde distinksjonen. Håndverkere og kjøpmenn må ha nytt godt av denne sosiale bruken av materiell kultur, som stadig drives fremover av nye behov. Kanskje var de interesserte i å bygge opp egen formue, og derfor

pådrivere for å få folk til å kjøpe stadig nye, fine ting. En slik formueakkumulasjon forutsetter at handelen ikke lengre er byttehandel av likeverdige varer, men handel med mynt.

3.1 Pengeøkonomi? Produksjon og bruk av mynt i Trondheim

Utmynting av ulike mynter i tiden fra kong Harald Hardråde (1047-1066) til erkebiskop Olav Engelbrektson (1523-1537) knyttes av Skaare (1989: 8-17) til Trondheim. Han mener at årsaken til at det er funnet relativt få mynter i Trondheim kan ha sammenheng med at myntene har vært små, tynne og til dels sterkt oppblanda med kobber. Dette medførte at myntene hadde begrensa levetid, og derfor ikke overlevde omløpsperioden sin, eller alle åra i jorda. Det kan også være lett å overse små myntfragmenter under utgravning. Særlig dersom jordmassene ikke sålde.

Gullbekk (2005: 10-15) kombinerer arkeologisk materiale med lovtekster og andre

Figur 26. Bruken av mynt ekskluderte ikke varebytte. Her betales et par sko med både varer og mynt (etter Cippola i Carelli 2001: 179).

Dette sammenfaller i stor grad med Risvaag (2006) sin tolkning av bruken av mynt i middelalderens Trondheim. Risvaag (2006: 298-302) skriver at utmyntinga under Harald Hardråde og Olav Kyrre fortrenget utenlandsk mynt. Mynt ble derfor akseptert som betalingsmiddel i Trondheim allerede fra Harald Hardrådes tid, ca. 1050. og at framveksten av bysamfunnet gjorde at mynt ble ansett som et gunstig betalingsmiddel. Bysamfunnet

skriftlige kilder fra middelalderen, og viser at betaling av varer, skatter og bøter i form av mynt forekom i større grad i byen enn på bygda i Norge. Skriftlige kilder og antallet pregeformer som må ha eksistert for å produsere de ulike norske myntene tyder på at bruken av mynt fra slutten av 1000-tallet ikke ekskluderte varebytte, men at penger var langt vanligere i bruk enn man tidligere har antatt (se figur 26). Mynt ble først akseptert i byene og på markedene (1000-1100), men ble vanligere på landsbygda fra ca. 1150.

Dette sammenfaller i stor grad med

skilte seg fra det gamle bondesamfunnet nettopp ved at man i stor grad måtte handle med fremmede. Med mynt som betalingsmiddel ble behovet for personlige bånd i handelen mindre og handelen ble anonymisert (Jf. Gustin 2004).

Myntfunnene fra FBT som stammer fra perioden 1050-1100 er nesten bare enkeltfunn, funnet enten i/ved Kaupmannastretet eller inne i bodene, altså i et kommersielt område. Dette viser at myntene raskt fikk en plass i småhandelen i løpet av perioden, men om man her kan snakke om en pengeøkonomi er usikkert, da man ikke nødvendigvis behøvde mynt for å drive handel (Risvaag 2006: 133-134, 298-302, Jf. Carelli 2001: 178-182, se også Gullbekk 2005).

De ti myntene som ble funnet på TVT er alle fra tida etter 1557 (Risvaag 2006: 153).

3.2 Sosiale grupper i middelalderens Trondheim

Anskaffelsen av gjenstander ses som reproduksjon av rikdom, som i sin tur omdannes til ytringer om sosial identitet. Valgene er imidlertid ikke bare knytta til rikdom og tilgang. Ønsker, sosialt definerte behov og klasseforhold spiller også inn på valgene man tar, da konsumpsjon er en viktig økonomisk og sosial aktivitet. Ting kan, og blir, brukt til å kommunisere identitet i og mellom grupper (Carroll 2002: 126-129).

3.2.1 Indikatorer på handel og kjøpmenn – Den 4. standen

Kjøpmenn må ha spilt en viktig rolle i Kaupmannastretet; de vil ha hatt et behov for å bli gjenkjent, og de er en definert gruppe som kan ha brukt standardiserte uttrykk (Jf. Gustin 2004: 207-213). Bylover regulerte fra 1100-tallet hvem som kunne drive handel i byene, og hvor dette skulle skje. Byer måtte bli tildelt handelsprivilegier fra kongen for å ha rett til å drive handel, og denne retten ble forbeholdt byens borgere (Blom *et al.* 1961: 147-149, Yrwing 1961: 166-168, Andrén 1998: 164, Carelli 2001: 368-369). Som en følge av dette ble kjøpmennene etter hvert anerkjent som den fjerde standen i det middelalderske samfunnet. De tre andre stendene var de arbeidende (*laboratores*), de bedende (*oratores*) og krigerne (*bellatores*) (Andrén 1998: 164, Carelli 2001: 182).

Under handelstransaksjoner vil begge partene søke å oppnå fortjeneste; eller i minste fall å unngå tap. At den mer upersonlige, markedsbaserte formen for handel som fant sted i byene ble forbundet med en grad av skepsis og usikkerhet, kan illustreres med at kjøpmennene i middelalderens Europa hadde samme skytshelgen som tyvene

(Gustin 2004: 240-242). Som nevnt tidligere (avsnitt 1.3), kan standardiserte uttrykk virke tillitsbyggende. I vikingtidas Birka førte utbredt internasjonal handel til at man behøvde å lett kunne identifisere hvem som var kjøpmenn. Jeg mener at dette også kan ha vært tilfellet i handelsområdet i Trondheim.

Tina Andersson (2002: 27-28) setter forekomst av myntlignende beslag i Lund i sammenheng med markedsplasser, verksteder og bolighus for mennesker med høyere sosial status enn gjennomsnittsbefolkninga i middelalderbyen. Feltene ved Kaupmannastretet ble i kapittel 2 identifisert som et sted der handel og håndverk har funnet sted. På FBT er det til sammen funnet sju myntlignende beslag, hvorav et av sølv²⁹ er datert til 1025-1050 og fem³⁰ er datert innenfor perioden 1050-1175. Det sjuende beslaget vil bli diskutert i avsnitt 3.2.3. Beslagene er funnet på felt som har

Figur 27. Myntlignende beslag N36811. Brukt av en kjøpmann? Foto: S. Viken

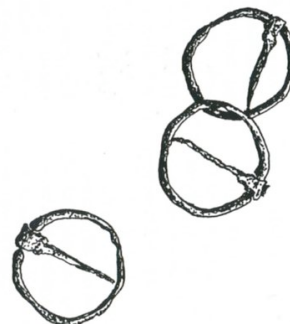
tilknytning til Kaupmannastretet. Den sirkulære, myntlignende forma, muligheten til å plassere dem synlig på drakta og funnkonteksten underbygger at disse beslagene kan knyttes til kjøpmenn (figur 27). Dateringene knytter beslagene til perioden fra mynt tas i bruk i Trondheim, rundt 1050 (Jf. Risvaag 2006: 298-302), frem til handelen intensiveres i høymiddelalderen og kjøpmennene, som nevnt, blir tatt opp som sosial stand i samfunnet. Jeg argumenterer derfor for at de myntlignende beslagene kan forbindes med tillitsbygging i overgangsfasen fra byttehandel til markedshandel i Trondheim.

---

²⁹ N37876

³⁰ N30812, N32077, N37230, N36341 og N36811

På felt FE, som også grenser til Kaupmannastretet, er tre like ringspennere av sølv³¹ funnet sammen (figur 28). Spennene er stratigrafisk datert til 1225-1275. Fram mot dette tidsrommet har handelsaktiviteten økt i forhold til tidligere. Merkelapper og vektlodd konsentrerer seg særlig til FE, FF og FG-v. På disse feltene er også antallet boligfunn på sitt høyeste i perioden fra 1175 (Nordeide 1989: 79-85, 90). De tre ringspennene tolkes av Nordeide (1989: 92) som personlig utstyr, eller som lagervare for en som produserte eller solgte dem. På bakgrunn av funnkontekst og assosiasjon kan de tre spennene, som salgsvare, knyttes til handel og kjøpmenn. Kan spennene også knyttes til en lokal produksjon av drakttilbehør?

Figur 28. De tre sølvspennene (D: ca 30mm). Eiendeler, salgsvarer? Import eller lokalt produsert? (etter Christophersen & Nordeide 1999: 260)

3.2.2 Håndverkere

Det er funnet 28 støpeformer for ”småsaker” ved utgravninger i Trondheim. Hele 26 av disse er datert til tiden før 1150. Noen av støpeformene har blitt identifisert som støpeformer til kors (4), pyntenåler (2) og beslag (1). I tillegg har det blitt funnet smeltedigler og redskaper som knyttes til metallhåndverk. Råmateriale i form av barrer, metallavfall og halvfabrikat forekommer særlig for tiden mellom 900 og 1175 på FBT (Christophersen & Nordeide 1999: 217-218).

For å komme nærmere inn på sporene etter håndverkere på FBT og TVT, kan det nevnes at mens FBT er definert som både kjøpmennenes og håndverkernes område, er TVT forbundet kun med håndverkere av Stang (1981: 63), på bakgrunn av befolkninga der på 1600-tallet. Lokaliseringa ved Smidesgjeilan, utenfor den tetteste bykjernen, kan også underbygge en slik tolkning. Karin Gjør Hagen (1994: 124-127) tolker derimot TVT som et boligområde. Ut i fra rapporten (Jondell *et al.* 1992) fra utgravninga, er det heller ikke i mine øyne mye som tyder på at det har funnet sted betydelig håndverksvirksomhet på TVT. Spredte slagforekomster kan skyldes utretting av området ved hjelp av redeponerte masser, eller smievirksomhet i liten skala i bygårdene.

³¹ N20985

På FBT er det imidlertid tydelige spor etter flere typer håndverk; blant annet stein-, lær-, tre- og tekstilhåndverk. Beinhåndverket finnes det spor etter på stort sett alle tomtene ved stretet. Det generelle bildet av både bein- og tekstilhåndverket er at det fra 1100-tallet og frem til 1300-tallet har foregått en intensivering og profesjonalisering. Fra 1300-tallet av minker funnmengden betraktelig (Christophersen & Nordeide 1999: 215-235).

Da gjenstår metallhåndverket. Det er funnet fire støpeformer for draktilbehør på FBT. En støpeform for et mulig myntforma beslag³² er stratigrafisk datert til 1050-1150. Dateringa stemmer overens med dateringene til de fleste myntforma beslagene (1050-1175). En annen støpeform har blitt identifisert som form til undersida av en sirkulær spenne (Bergquist 1989: 71-72). Like fullt klassifiseres ikke sirkulære gjenstander med nålefeste på undersida som spenner her. Støpeforma kan være form til undersida av det jeg i avsnitt 2.4.4 har klassifisert som myntforma beslag. Den er datert til 1075-1125, og faller dermed innenfor perioden de myntforma beslagene ser ut til å ha vært i bruk. Støpeformene for de myntforma beslagene er funnet på henholdsvis samme felt og samme side av stretet som de sju myntforma beslagene.

Støpeformer til to korsforma anheng (et kors og et krusifiks) datert til 1075-1125 ble funnet i Kaupmannastretet, men er tolka som tilhørende to tomter ved stretet. Virksomheten på de to tomtene tolkes i denne perioden til å ha omfatta først og fremst støping av små gjenstander, i tillegg til forgyldning. Funnmengden er for liten til at denne aktiviteten kan ha vært permanent eller kontinuerlig (Bergquist 1989: 76-78, 115). Korsforma anheng ser ut til å ha vært vanlige på 1000-tallet. Fra Trondheim finnes to hengekors/krusifiks av sølv³³ fra et skattefunn i Dronningens gate, datert til ca. 1040. Korsene ble funnet sammen med ca. 930 mynter (Roesdahl 1992: 279).

Blykorset³⁴ med anhengshull kommer fra et av feltene som settes i forbindelse med håndverk og handel. Korset er laga av ei blyplate, og er enkelt utforma med runeinnskripsjon på begge sider (se avsnitt 2.4.7). Jeg ser det som sannsynlig at korset har tilhørt noen som har holdt til i det handel- og håndverksmiljøet. Jeg kommer tilbake til korset i avsnitt 3.2.4 om religiøse gjenstander.

---

³² N36820

³³ T16978a

³⁴ N28109

Smie- og verkstedsvirksomheten i områdene ved stretet har, med tanke på at det er funnet lite avfall, ikke vært stasjonær. Dette taler for at ambulerende håndverkere drev produksjon for salg i bodene langs stretet på FBT (Bergquist 1989: 120-121). Det er vanskelig å definere hvilke typer drakttilbehør håndverkerne har brukt, siden det har blitt drevet handel og håndverk på samme sted. Kanskje var håndverkeren og kjøpmannen i mange tilfeller en og samme person, slik at de to gruppene har brukt likearta drakttilbehør. Verkstedsvirksomheten på FBT viser, i likhet med Stang (1981: 63) sin sosiale inndeling av byen, at området har blitt brukt av både kjøpmenn og håndverkere. Da håndverkerne ser ut til å ha vært ambulerende, har de mest sannsynlig leid rom og verksted på tomtene der støpeformene er funnet.

Tomteeierne i middelalderbyene var ofte storbønder som ikke bodde fast i byen. De kunne eksempelvis leie ut tomtene sine til håndverkere og få betalt i ferdige varer. Byene var viktige for aristokratiet, siden det var der de kunne omsette overskuddet sitt til varer som var nødvendige for å opprettholde status (Andrén 1989: 591-593, Carelli 2001: 368-369). Indirekte kan tomtene der de ambulerende håndverkerne holdt til på denne måten forbindes med høyere sosiale lag.

3.2.3 Høyere sosiale lag

Stedet der byboerne møtes vil, for eliten, være godt egna til å demonstrere sosial posisjon gjennom iøynefallende konsumpsjon. Elitens bruk av gullringer, smykker, flotte brosjer og dyre, importerte tøy har nok blitt lagt merke til i bybildet og blitt snakka om i veiter og stuer.

Conspicuous display marked high position, although the content of the display might vary. [...] gratification depended at least in part on obtaining superior, beautifully crafted products, whose aesthetic qualities and obvious expense created a magnetic effect. Attraction is a critical element of fashion (Schneider 2006: 207).

Luksusforordninger utstedt av det danske hoff i 1283, sier at kun kongen og hans avkom kan pynte klærne sine med gull eller sølv. Forbudet mot små metallplater på drakta har sammenheng med at det fra 1200-tallet var vanlig å feste mynter til drakta for å demonstrere rikdom; *plötubunaðr* eller *peningabunad* ble brukt både av kvinner, menn og geistlige (Berge 1925/1997: 303-307, Geijer *et al.* 1981: 633-634, Nielsen 1981: 3-4). Også Håkon V forsøkte gjennom retterbøter fra 1314 og 1315 å begrense

hvem som hadde rett til å bruke gjenstander av edelt metall. En senere retterbot viser at det var prisforskjell mellom udekorerte og dekorerte gjenstander (Nielsen 1981: 2-5). Erkebiskop Eiliv påla i 1320 geistligheten å unngå overflødig luksus i klesdrakt (Nielsen 1981: 4).

Det mulige myntlignende beslaget av gull³⁵ fra FBT må sies å tilhøre noen fra høyere klasser. Motivet, som i utstillinga blir beskrevet som *Kristus som biskop* tilsier at dette

Figur 29. Myntlignende beslag med Kristus som biskop (etter Langum i Bergquist 1989: 26)

også er en religiøs gjenstand (figur 29). Dateringa 1175-1225 gjør at beslaget kan ses i forbindelse med *peningabunad*, som nevnt ovenfor. Om det har tilhørt geistligheten er usikkert; det kan også ha tilhørt en velstående kjøpmann, da de myntlignende beslagene først og fremst forbindes med kjøpmenn. Funnkonteksten, felt FU, nærmere bestemt i bygårdskomplekset på parsell 2B+3 kan fortelle mer om eieren av beslaget. Axel Christophersen knytter denne parsellen til et sosialt sjikt av storbønder og lavadelmenn:

I løpet av høymiddelalderen kan denne gruppen ha etablert seg som et verdslig, lokalt 'handelspatrisiat', hvis lukrative, men risikofylte virksomhet gav opphavet til en verdiakkumulasjon som slike store bygårdskompleks som 2B+3 i fase 9 er et slående uttrykk for (Christophersen & Nordeide 1999: 288).

De myntlignende beslagene kan med andre ord forbindes med kjøpmenn (avsnitt 3.2.1) og høyere sosiale lag i Trondheim, som i Lund (Andersson 2002: 27-28).

Gullringer er høystatusgjenstander som har vært brukt av velstående grupper i befolkninga. De var kostbare verdigjenstander som man må ha passa ekstra godt på, og som kan ha gått i arv over lang tid (Berge 1925/1997: 528-536). De vi finner er derfor gjerne ødelagte eller mista. En del av gullringene fra Trondheim er funnet i redeponerte masser og dateres til middelalder gjennom dekor og form; de er av middelaldertype (Hammervold 1997).

---

³⁵ N87322

Fire gullringer kommer fra FBT. Av disse var to funnet i omrota/redeponerte masser. En slangering av gull³⁶ hadde et ormehode i den ene enden, og en hale i den andre enden. Slangeringer ses som en videreutvikling av betalingsringen fra jernalder. Antall runder ringen snor seg rundt fingeren blir derfor gjerne indikerende for status. Slangeringene som har ormehode i den ene enden kan også kalles *drakering*, som er et eldre navn på ringer av denne typen (Berge 1925/1997: 531-532).

Den andre gullringen som kommer fra omrota lag, har rombisk hode med innrissa dekor³⁷. Denne kommer jeg tilbake til i avsnitt 3.2.4 da den kan tolkes som en religiøs gjenstand, i tillegg til at den kan fortelle at folk med høyere sosial status har oppholdt seg på FBT. Av de to ringene med sikrere kontekst, er den ene laga av fem gulltråder som er fletta sammen³⁸. Den andre er av massivt gull og har en innfatta ametyst³⁹. Denne ringen er tolka som tilhørende en mann på grunn av den relativt store indre diameteren. Jeg vil komme tilbake til denne ringen også i avsnitt 3.2.4, siden man i middelalderen hadde forestillinger om ulike steiners overnaturlige egenskaper. Ringen kan derfor ses som en gjenstand det ble forbundet magiske forestillinger til.

Fra TVT har vi en gullring⁴⁰ som ble funnet i et destruksjonslag for en bygning. Ringen har et sirkulært, dobbeltkonisk hode med rav satt inn. Det er også funnet en ødelagt sølvring med gullforgylning⁴¹ i redeponerte masser på TVT. Denne ringen har et religiøst motiv; Maria med barn, og vil derfor diskuteres videre under avsnitt 3.2.4

En sølvring og et sølvarmbånd⁴² datert til 1175-1225 er funnet på ulike felt på FBT, men på samme side av stretet. Begge er dekorerte med tre horisontale rekker utheva perler-på-snor og smalner av mot endene. De to gjenstandene kan ha tilhørt et sett da de er så likearta. Feltene de er funnet på knyttes til stasjonære beinhåndverkere (Nordeide 1989: 81-84). Ringen og armbåndet kan ha vært salgsvarer i bodene til disse håndverkerne, eller de kan ha vært personlige eiendeler som noen har mista. To fragmenter av enkle fingerringe av sølv og den hesteskoforma spenna av sølv er også

---

³⁶ N16409

³⁷ N80202

³⁸ N54009

³⁹ N52015

⁴⁰ N45150

⁴¹ N46180

⁴² N77111 fra FGV og N30665 fra FF

funnet på vestsida av stretet. Det ser med andre ord ut til at de fleste gjenstandene av edelt metall er forbundet med samme side av stretet. Det er vanskelig å avgjøre om dette skyldes at slike gjenstander ble solgt i bodene på den sida, eller om befolkninga som hadde tilhold på vestsida av stretet var mer velstående enn de på østsida.

Gjenstandene som her viser til høyere sosiale lag er i hovedsak funnet på vestsida av Kaupmannastretet og har spredte dateringer. Det ser i mange tilfeller ut til å være en sammenheng mellom gjenstander knytta til høyere sosiale lag, og religiøse gjenstander. Dette indikerer at de som tilhørte eliten i Trondheim i middelalderen også i mange tilfeller var forbundet med kirken og/eller hadde behov for å markere sin kristne tro på en prestisjegivende måte.

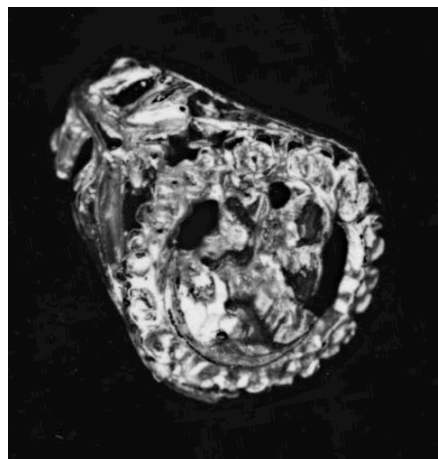
3.2.4 Religiøse og magiske gjenstander

Gullringen⁴³ fra omrota/redeponerte masser på FBT, har rombisk forma hode med gravert dekor. Ringen er definert som ring av middelaldertype, og dekoren i form av fire X'er er tolka som mulige Andreaskors (Hammervold 1997: 149-150). Andreas var Jesu første disippel, og han skal ha lidd martyrdøden i Patras, Hellas, i slutten av 1. århundre e. Kr. ved å bli hengt på et X-forma kors; derav betegnelsen Andreaskors. Andreas skal ha fått stor plass i den nordiske katolske kulten, og minst to kirker i Trøndelag ble vidd til ham; en på Rein og en i Nidaros. Han skal også ha hatt ei kleberstøtte på vestfronten av Nidarosdomen på 1200-tallet. Fra samme tid finnes en beskrivelse av apostelen: *Apostelen Andreas var føyelig og miskunnsom, så at hver som kjente ham, elsket ham med inderlig kjærlighet. Han var den tekkeligste av menn og den klareste i utseende, så hans utseende lignet mere englenes klarhet; han var også den barmhjertigste i all bedømmelse av mennesker, således som den hellige skrift sier: Du den mildeste blant de hellige, opphøyende de helligstes fortjenester* (Bugge 1980: 133-138).

---

⁴³ N80202

En forgylt sølvring fra TVT har en avbildning av Maria sittende med barnet på fanget (figur 30). Dette er en framstilling av *den tronende Madonna*. Komposisjonen er forholdsvis utydelig på denne ringen på grunn av slitasje. Stilistisk ser den likevel ut til å stamme fra tida etter 1200, men før 1400. Etter 1200 var komposisjonen av den tronende Madonna ikke så streng som tidligere, mens Maria vanligvis ble fremstilt stående med barnet i armene etter 1400 (Cinthio *et al* 1981: 387).

Figur 30. Forgylt sølvring med den tronende Madonna.
Foto: NIKU/ Riksantikvaren.

Gullringer og forgylte sølvringer med religiøse motiver kan ha blitt brukt for å vise både velstand og religiøs tilknytning siden de plasseres synlig på fingeren. Kanskje var gullringer med religiøse motiver først og fremst forbundet med de geistlige, slik at en ring av denne typen vil ha fungert som markør for menn knytta til kirke og makt.

Når man tenker på religiøse gjenstander og former i kristendommen, er det naturlig å først og fremst tenke på kors. Det er funnet to kors på FBT som kan knyttes til drakt. Det ene er et ødelagt bronsekors⁴⁴. Dette kan ha vært et anheng, men dette er usikkert siden korset er fragmentert. Blykorset⁴⁵ med runer er derimot helt, og har anhengshull.

Figur 31. Blykorset.
Foto: S. Viken

Runene er innskrevet på begge sider og er en AGLA-innskrift; en forkortelse av det hebraiske uttrykket *Du er sterk i æva, Herre* (Hagland 1986: 15, 45). Plasseringa av anhengshullet er slik at korset vil ha vært riktig vei for den som har hatt det rundt halsen når vedkommende så ned på det. Dette gir korset et ”privat” preg. Korset kan ha blitt brukt i personlig kultutøvelse, eller som en amulett. I dag er runene lite synlige, og metallet i forholdsvis dårlig stand. Dersom korset, den gang det var i bruk, var belagt med for eksempel tinn, vil runene ha syntes bedre siden de da ble kuttet gjennom et skinnende metall. Materialet, og inskripsjonen utført i runeskrift viser at dette korset ikke har

⁴⁴ N28173

⁴⁵ N28109

tilhørt noen fra høyere sosiale lag. Jeg har i avsnitt 3.2.2 satt korset i sammenheng personer som har drevet med håndverk og/eller handel .

Pilegrimsmerker ble sydd på drakta, helst på hatten, og kan tolkes som symbol for religiøse handlinger, da de var suvenirer fra pilegrimsreiser. Merkene gjorde pilegrimen lett gjenkjennelig og sørget for at han kunne ferdes trygt, siden alle gode kristne skulle hjelpe passerende pilegrimer. Merkene skulle også inneholde mirakuløse krefter og derfor brukes som amuletter eller relikvier (Berge 1925/1997: 288, Andersson 1989: 10, Spencer 1990: 8). Pilegrimsmerkene ble masseprodusert og vanligvis støpt i bly eller tinn (Andersson 1989: 15-16). Ved å sy pilegrimsmerker på drakta, hatten eller veska har man kunnet demonstrere en religiøs prestasjon som vil ha bidratt til å heve bærerens status. Fra 1000-1100-tallet ser det ut til at det var personer som allerede hadde høy status som dro på pilegrimsreiser. Bruken av merket vil da ha bekreftet statusen de allerede har hatt (Andersson 1989: 196-198). Det eldste pilegrimsmerket er datert til 1050-1100, og kan ha hatt en slik sosial funksjon. Alle pilegrimsmerkene er fra felt ved Kaupmannastretet. Handelsområdet der må ha vært et godt egnet sted for å vise at man var en god kristen som hadde vært på pilegrimsreiser, da det var der mennesker fra ulike sosiale grupper møttes.

Det fantes i middelalderen en lære om steiners magiske og helende kraft; lapidarier. Smykkesteiner kunne brukes til ulike helsemessige og overnaturlige formål (Hammervold 1997: 29-30). Dette viser at kristendommen ikke fullstendig fortrente overtroen. En stor gullring fra FBT har en innsatt ametyst, som er en fiolett smykkestein. Denne steinen var omtalt som dyr og skinnende, og den hadde evnen til å blant annet fordrive eder og beskytte den som bar den i strid. Bandt man den til navlen ville den også drive bort drukkenskap (Hammervold 1997: 85).

3.2.5 Mimicry mellom sosiale grupper?

[...] det er verdig at danne-kvinner, så vel fattige som rike, hver etter sin stand blir tatt mer hensyn til og hedret mer enn løse kvinner, og for at man skal kjenne dem fra løse kvinner eller friller, er det bestemt og samtykket av lagmennene at ekte danne-kvinner må bære en sådan drakt som Gud har forunt og gitt dem, dog etter landets gode sedvaner og en hver etter sin stand (etter Grieg 1958: 46).

Denne retterboten fra Bergen ble utstedt av kong Håkon V, 29. Mai 1306. Den viser at det var ønskelig at man kledde seg etter den standen man tilhørte. Ut ifra drakta skulle man kunne skille folk fra ulike sosiale grupper fra hverandre, og det var derfor best om ingen overskred disse skillene. Kongen ønska heller ikke at folk skulle gi etter for impulser fra utenlandske moter, men heller kle seg tradisjonelt. Det kommer også frem at kvinner som ikke var prostituerte, uavhengig av om de var velstående eller ei, skulle behandles med mer respekt enn de prostituerte.

Vi forbyr også, sier kongen, alle friller og løse kvinner å bære noe bedre og kostbarere klede enn det som har en verdi av 2 ½ alen engelsk i gangbar mynt pr. alen. Således er det dem forbudt å bære alle slags sølvsmykker på sin drakt, og gullringer. Heller ikke uforgylte sølvknappe i sin krage eller en uforgylt ring på sine fingre. [...] Og hvis lettferdige kvinner eller løse koner bærer annet enn det som nå er sagt, da skal alt konfiskeres til fordel for kongen eller byen (etter Grieg 1958: 46).

Dette viser at luksusvarer/importvarer ble brukt ikke bare av kvinner og menn av høyere sosial rang, men også av prostituerte kvinner i Bergen. Under ti år seinere kommer to nye forordninger knytta til drakt. Her forbyr Håkon V bruk av klær som er sammensydd av småstykker av forskjellig farge og ellers alle klær av tysk snitt (Molaug 1998: 54-55). Kongen ville altså ikke at folk skulle bli forfengelige og kjøpe *siste skrik*. Om dette var for å hindre at folk brukte pengene sine på unødvendigheter, eller for å lettere skulle kunne skille de tyske kjøpmennene fra de bergenske byboerne er usikkert. Kanskje var det så vanlig at de lettferdige kvinnene brukte drakttilbehør av edelt metall at kongen så konfiskering av slike gjenstander som en mulig inntektskilde.

Gjenstandene som jeg knytter til mimicry kommer både fra FBT og TVT. Eksempler på gjenstander som kan gjenspeile mimicry er en glassperle dekt med bladgull⁴⁶, et mulig anheng belagt med bladgull⁴⁷, en bronsespenne med spor av forgylning⁴⁸ og en

---

⁴⁶ N37332

⁴⁷ N64990

⁴⁸ N28357

tinnbelagt blyspenne⁴⁹. Disse gjenstandene imiterer drakttilbehør av henholdsvis gull og sølv.

Å dekke gjenstander av jern med tinn ble ofte gjort for å beskytte jernet slik at det varte lengre, i tillegg til at det ga en mer skinnende overflate (Egan & Pritchard 2002: 27). Det estetiske kan i mange tilfeller ha veid tyngre enn de rent praktiske sidene ved slike belegg. Det er vakkert med drakttilbehør med skinnende overflater, og dette kan ha gjort gjenstandene med tinnbelegg mer attraktive enn gjenstander uten. Tinn vil ha ligna sølv, og gjenstander med tinnbelegg vil dermed ha sett ut som om de var kostbare. Fjellström (1962: 195-206) skriver i sitt studium *Lapskt silver* om bruken av tinn og messing i smykker fra 1500-1600-tallet. Hun har ut ifra smykker og skriftlige kilder observert at de fattige som ikke hadde råd til edelt metall, brukte tinn- eller messingsmykker. Personer som har brukt drakttilbehør som etterlignet dyrere versjoner vil ha hatt et ønske om å fremstå som mer velstående enn de var. Tinn blir jo også kalt nettopp *poor man's silver*. En blyspenne fra TVT med mulig tinnbelegg utenpå kan ha blitt brukt i en slik strategi.

**Figur 32. Gullforylt brosjje fra TVT. Del av en sosial strategi?
Foto: S. Viken**

Gjenstander med gullforylning var, med tanke på mengden metall, billigere enn gjenstander av massivt gull. Glassperla med bladgull utenpå fra FBT er en slik gjenstand. Perla, den gang den var ny, må ha sett ut som den var av massivt gull, og den som hadde den i smykke rundt halsen vil nok ha vært bevisst på dette. Det mulige anhenget med bladgull utenpå, en bronsespenne med spor av forgylning og en gullforylt brosjje (figur 32) fra TVT vil også ha kunnet vært brukt i en slik strategi.

At det forekom etterligninger både i drakt og –tilbehør er med andre ord synlig både i skriftlig og arkeologisk materiale. De skriftlige kildene er som nevnt fra 12-1300-tallet. Dette antyder at mimicry først og fremst forekom i høymiddelalderen, og noe seinere, etter retterbøtene å dømme, i Bergen hvor en intensivering av handel fant sted

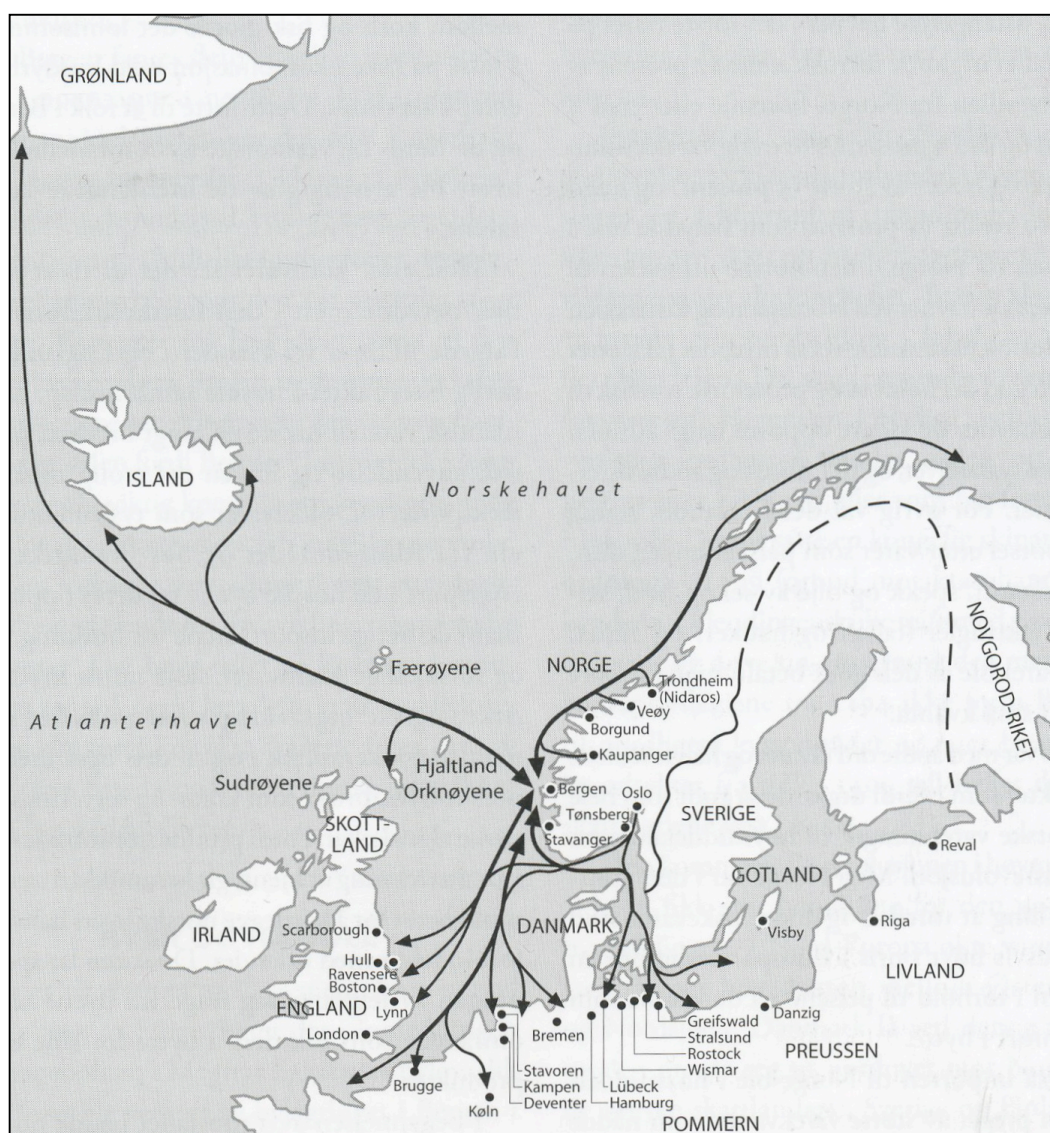
---

⁴⁹ N48941

på 1300-tallet. Retterbøtene kan indikere at det først var på 1300-tallet eliten anså mimicry som et større problem i Bergen.

Utviklinga av moter skjer i følge Simmel (1904/1971) ved at eliten, når de blir etterlignet av de lavere gruppene i samfunnet, vender seg bort fra uttrykket de har brukt og tar i bruk et nytt for å skape distinksjon. Klassesamfunnet er på denne måten en forutsetning for eksistensen av moter. Samfunnet var klassesdelt i middelalderen, men hvor hentet eliten sine nye uttrykk fra? Her kan handelen ha spilt en sentral rolle.

3.3 Handelens karakter

Figur 33. Handelsruter tidlig på 1300-tallet (etter Helle *et al.* 2006: 82). Reflekterer dette bildet hvordan handelsrutene var tidligere?

3.3.1 Direkte handel mellom Trondheim og England?

Den internasjonale handelen som Trondheim ble en del av på 11-1200-tallet var i utgangspunktet basert på tørrfiskhandel (Christophersen & Nordeide 1999: 245-246). Tidligste referanse til handel mellom Trondheim og England er datert til 1203. Det dreier seg her om et privilegium fra King John til erkebiskop Eirik, som sier at erkebiskopen og hans etterfølgere har rett til å laste et skip i året, med korn og andre varer, tollfritt. Dette privilegiet antas å gå tilbake til 1187, da erkebiskop Øystein var i England. Erkebiskopen var ikke alene om å drive handel med England. Andre geistlige hadde også kontakter der (Reed 1990: 64). Søholt (1980: 204-207) mener at trelasten var viktig for eksporten fra Trondheim, og at den største delen av handelen antagelig ble drevet av verdslige handelsmenn som i tillegg til å drive handel eide jord på landsbygda og drev med andre erverv ved siden av.

Endringer i tollsystemet i England resulterte i at lasta på skipene til Trondheim er godt dokumentert der mellom 1303-1308. Den skriftlige dokumentasjonen fra denne korte perioden forteller at handelen mellom Trondheim og England da var sentrert rundt King's Lynn i Norfolk, men at skip fra Trondheim også gikk til andre byer; blant annet Hull, Ravensvere og Newcastle i England, og Brügge i Belgia (Reed 1990: 64). Fra King's Lynn ble det blant annet eksportert korn til Norge fra tidlig på 1200-tallet. Fra områdene rundt ble ull frakta på elver inn til Lynn (Clarke & Carter 1977: 444-445). Det er derfor tenkelig at ull eller tekstiler også ble eksportert til Trondheim. Disse tollregistrene viser at handelen mellom Trondheim og England på begynnelsen av 1300-tallet til en viss grad var direkte.

Ut ifra sammenligninger av det keramiske materialet fra FBT med keramisk materiale fra Bergen kan det se ut som at Trondheim har hatt handel med England over et lengre tidsrom enn Bergen har hatt. Enkelte høytstående personer i Trondheim kan ha fått sende handelsskip til England på tross av Bergens monopol på utenlandshandelen på 1300-tallet. Erkebiskopen i Trondheim kan ha hatt mulighet til dette. Ellers kan storbønder (Jf. Søholt 1980: 204-207) ha sendt skip med trevirke utenlands og brakt varer med tilbake. Arkeologisk materiale og skriftlige kilder, antyder at handel mellom Trondheim og England var svært utbredt særlig i perioden 1250-1500. Dette er tydeligst i keramikk materialet på FBT, hvor 61% av keramikken fra denne perioden er fra England. Fra 1500-tallet finnes det derimot forsvinnende lite keramikk

fra England på FBT. Her er det viktig å huske at FBT bare utgjør et avgrensa område av middelalderbyen, og at keramikk fra England ikke nødvendigvis betyr direkte handel med England (Reed 1990: 76 og 81, Christophersen & Nordeide 1999: 246 og 254-255).

3.3.2 Handel fra Trondheim via Bergen?

Bergen utviklet seg i løpet av 1100-tallet til å bli Norges viktigste handelssentrum, og fikk på denne måten en sentral rolle som administrativt sentrum for kongedømme og kirke. Handelen gikk blant annet nordover fra Bergen til Trondheim. Tørrfisken var en viktig handelsvare også før hanseatene fikk fotfeste i Bergen. Skipene som gikk nordover fra Bergen kunne gå til Nidaros for å laste tørrfisk, eller de kunne gå til Lofoten (Helle 1982: 160-163).

I 1177 møtte kong Sverre 40-50 handelsbåter (byrdinger) vest for Nidaros. Disse var på vei for å losse fisken sin i Nidaros. Om fisken ble sendt direkte til utlandet fra Nidaros, eller om den gikk til Bergen for å bli skipa ut derifra er usikkert. Bergen var imidlertid bedre lokalisert for utenlandshandel enn Trondheim. Dette skal særlig ha virket i Bergens favør etter at byen ble innlemmet i et trøndersk-vestlandsk birkebeinerrike i 1184. Da stod de to byene ikke lengre i et politisk motsetningsforhold til hverandre (Helle 1982: 160-163).

Dette kan implisere at det først og fremst etter 1184 ble gjort handel til og fra Trondheim med Bergen som mellomledd, da de to byene tidligere hadde politiske forhold som må ha motvirket et slikt samarbeid. Dersom Bergen ble et viktig bindeledd i utenlandshandelen til og fra Trondheim i løpet av de siste tiårene av 1100-tallet, ser jeg det som rimelig at den typen varer som ble importert til Bergen også ble handlet videre til Trondheim på denne tiden. Helle (1982: 164-165) skriver om en tale kong Sverre holdt i Bergen i 1186. Sverre refset her tyske handelsmenn for å kun ta med vin til Bergen på handelsskipene sine. Denne vinen førte til fyll, slagsmål og drap. Engelskmennene derimot, brakte med seg hvete, mel, honning og klede til byen. Det er ikke utenkelig at dette handelsbildet også gjelder Trondheim.

I King's Lynn viser endringer i keramikken i perioden 1350-1500 at handelen med kontinentet har endra karakter i denne perioden. Mindre import av fransk keramikk og keramikk fra området rundt Rhinen i Lynn, i tillegg til det totale fraværet av 1400-

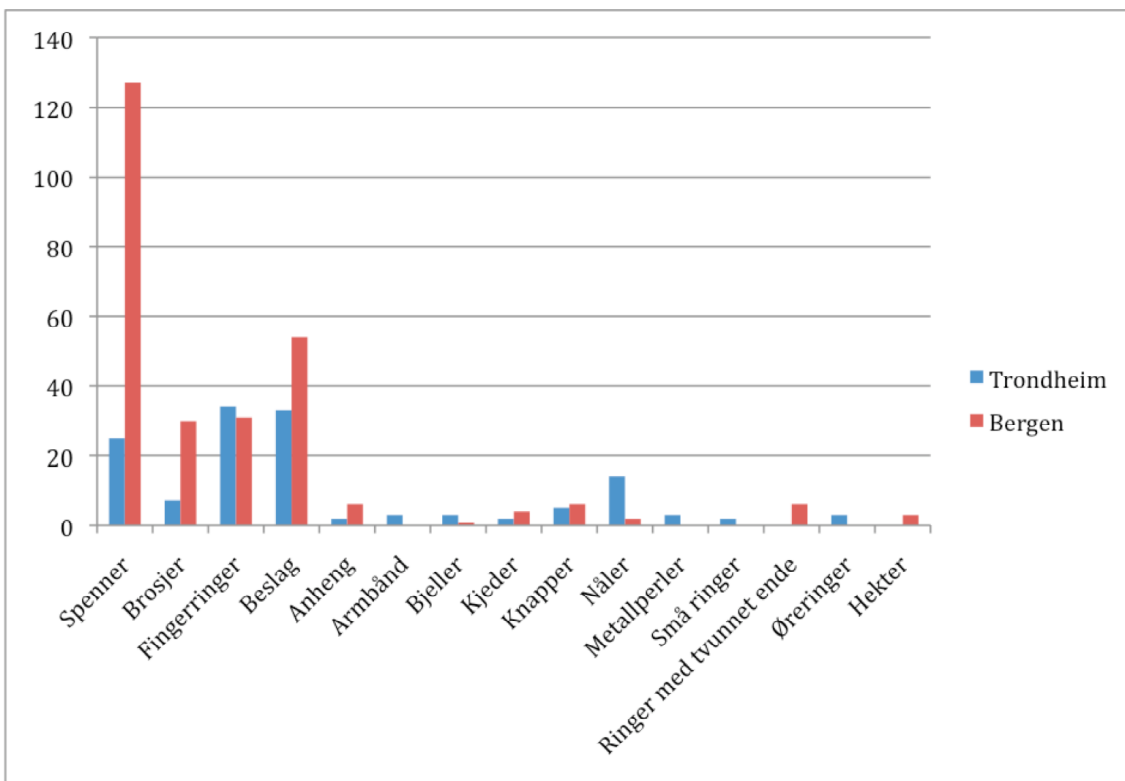
talls keramikk fra England i Bergen tolkes til at Lynn spiller en mindre rolle i den skandinaviske handelen i denne perioden sammenligna med tidligere. Dette ses som et resultat av hanseatisk dominans i det nordeuropeiske og skandinaviske området (Clarke & Carter 1977: 447).

Krise i føydalsamfunnet, politiske uroligheter, agrarkrise og pest førte fra midten av 1300-tallet til lavere befolkningstall og flytting fra byene. Denne situasjonen svekka makta til kongen, i tillegg til at kjøpmenn og håndverkere mista mye av levegrunnlaget. Krisene som prega samfunnet i Skandinavia, gjorde at Hansaforbundet fikk utbredt kontroll over handelen i området. De hanseatiske kontorene var underordna Lübeck, og utestenging fra handelen ble brukt som pressmiddel for å få vidtgående privilegier. Etter en blokade i 1280-åra hadde hansaforbundet tilnærma monopol på utenlandshandelen i Norge (Andrén 1989: 594, Henriksen 1997: 546-547, Anund 2008: 366). Trondheim ble ikke en del av det hanseatiske handelsimperiet slik som Bergen, og det er derfor vanskelig å definere hvilke varer som kom direkte til Trondheim, og hvilke som ankom via mellommenn (Reed 1990: 76 og 81, Christophersen & Nordeide 1999: 246 og 254-255).

3.4 Diskusjon omkring handelens relasjon til drakttilbehør

Nedgangstidene er synlige i det arkeologiske materialet fra Trondheim. Etter ca. 1300 synker funnmengden betraktelig, og det er tegn til minkende befolkningstall i byen (Jf. avsnitt 2.5 og Øien 2007: 18-19). I Bergen er situasjonen den motsatte. Hele 64% av det totale daterte materialet der fordeler seg på perioden 1350-1600 (Molaug 1998: 85). Dette henger sammen med opprettelsen av det hanseatiske kontoret i byen, og Bergens sentrale rolle i utenlandshandelen (Christophersen & Nordeide 1999: 246 og 254-255, Reed 1990: 76, 81).

Illustrasjonen under (figur 34) viser at man i hovedsak har brukt de samme typene drakttilbehør av metall i Trondheim og Bergen, men at Bergen har et mye større materiale. For gjenstandsfotografier, som illustrerer noen likheter og særegenheter se avsnitt 3.4.6 og 3.4.7 s. 60-61.

Figur 34. Drakttilbehør fra Trondheim (FBT og TVT) og Bergen. Noenlunde samme gjenstandstyper, men langt ifra samme kvantitet.

3.4.1 Spenner og brosjer

Det er funnet 30 brosjer i Bergen (Molaug 1998: 18-20). Hun skriver samtidig at årsaken til at det er funnet *så få* brosjer i Bergen kan skyldes at dette var som var verdifulle gjenstander som man passet godt på. På FBT og TVT er det funnet under 1/4 av dette antallet. Betyr det at man i Trondheim passa enda bedre på brosjene sine, eller at Trondheimsborgerne ikke brukte brosjer i like stor grad som byboerne i Bergen? Kanskje betyr det heller at det etter norske forhold slett ikke er funnet *få* brosjer i Bergen. En annen mulighet er at man i Trondheim har hatt en avfallshåndtering i middelalderen som har ført til at masser har blitt redeponert utenfor bykjernen. Risvaag (2006: 136) diskuterer om dette kan være årsaken til relativt få myntfunn i Trondheim. Eventuelt kan brosjer fra FBT og TVT være underrepresentert som følge av katalogiseringen av gjenstandene, som jeg tidligere har diskutert.

I Bergen er det funnet en brosjje av Urnetype; datert til 1100-1198. De resterende 29 brosjene er ulike varianter av ringforma brosjer. Molaug (1998: 78) mener at

forskjellen i antall mellom ringforma brosjer og dekorative brosjer kan henge sammen med at de dekorative brosjene ser ut til å kun ha vært i bruk i en kort tidsperiode, 1100-tallet til ca. 1250, mens de ringforma har vært i bruk gjennom hele middelalderen.

Når det gjelder brosjer, har vi kun to eksemplarer⁵⁰ av ringforma brosjer fra FBT, samt to brosjer⁵¹ som muligvis er ringforma brosjer. De tre siste brosjene fra Trondheim, er dekorativt utforma, i Urnesstil. De er datert til henholdsvis 1025-1100⁵² og 1325-1500⁵³. Grunnen til at den ene brosjen har en forholdsvis ung datering, kan være at laget den har ligget i har bestått av omrota/redeponerte masser. Deler av feltet den er funnet på, består av nettopp forstyrta lag (Jf. Figur 4, s. 16). En annen mulig forklaring er at den har gått i arv og/eller blitt tatt vare på lengre enn den normale bruksperioden for brosjer av tilsvarende type. En brosjen i Urnesstil fra TVT⁵⁴ er tilnærma sirkulær og er gullforgylt (se figur 32, s. 47).

I publikasjonene fra London finnes det ingen brosjer i Urnesstil. Dette kan tyde på at man i Trondheim i tidlig middelalder frem til høymiddelalderen har brukt noen brosjer i særegen Skandinavisk stil. Brosjer er en gjenstandstype jeg har klassifisert til å primært ha en dekorativ funksjon. Er det forskjell i likhetsgrad i materialet fra Trondheim og London dersom vi ser på praktiske gjenstander vs. pyntegjenstander?

Spenner er nyttegjenstander som i drakta brukes til blant annet sko, belter, vesker og drakt. Det finnes mange fellestrekk i materialet fra de tre byene når det gjelder forma på spennene. Ringforma spenner, D-forma spenner, ovale spenner og firkanta spenner finnes i materialet fra Trondheim, London (Egan & Pritchard 2002: 50-99, Egan 2005: 33-38) og Bergen (Molaug 1998: 14-16). Disse formene ser ut til å ha hatt en lang brukstid. Materialet fra London og Bergen viser imidlertid tegn på å være mer variert enn materialet fra Trondheim. Enkelte former som er godt representerte i London finnes slett ikke representerte med middelalderdatering på FBT/TVT. Eksempelvis spenner som er $\frac{3}{4}$ -runde eller trapesforma. I Bergen finnes heller ikke $\frac{3}{4}$ -

---

⁵⁰ N63992 og N25973

⁵¹ N32475 og N20847

⁵² N95822

⁵³ N66326

⁵⁴ N47990 datert til 1250-1300

runde spenner, men de har tre spenner som er trapesforma, i tillegg til fire spenneplater med krok eller hempe (Molaug 1998: 16).

For å illustrere noen likheter i spenneformer, bør særlig to spenner fra FBT nevnes. En oval spenne⁵⁵ med tilhørende spenneplate har samme rammeform som spenner med *oval, lipped frames* i London (Egan & Pritchard 2002: 74-75). Spenna fra FBT har spor etter dekor på plata. Plata er bretta på tvers av lengden, og har hull til tornfestet i tillegg til tre naglehull (se avsnitt 3.4.6). Ei D-forma spenne med plate⁵⁶ er laga av bronse. Spenna har korrodert fast til plata, og tornen er intakt. Plata har spor av forgylning, og en nagle sitter fortsatt fast i enden av den. De D-forma og ovale rammene har lang kontinuitet og stor utbredelse (Egan & Pritchard 2002: 89-94, Marzinzik 2003: 29-34). De representerer dermed en trend som er felles i et større geografisk område.

Det er imidlertid ikke alle spennene som har likhet i formspråk med spenner fra London. Ei spenne fra FBT er åpen oval/hesteskoformet⁵⁷. Den er av sølv og har ender som er rulla opp og tilbake. Den er datert til 1050-1150, og er en variant av en spennetype som var særlig vanlig i Østersjøområdet og i Øst-Skandinavia i vikingtiden og frem til tidlig middelalder (Salmo 1956: 17-18, Roesdahl 1992: 300, Borg 1998a: 265, Gustin 2004: 213-215). Ved å analysere de hesteskoforma spennenes plassering i graver, har man kompt frem til at de oftest opptrer sammen med grove tøy i mannsgraver, ved høyre skulder eller høyre hofte (Gustin 2004: 205-223, 240-247). Spennene var med andre ord plassert godt synlig på yttertøy. Spenna fra FBT er funnet på felt FA, som er et av feltene ved Kaupmannastretet. Spenna er forholdsvis liten, og anslått på øyemål i middelalderutstillinga ved Vitenskapsmuset til ca. 30mm i diameter. Denne spenneforma finnes ikke i materialet fra London, men kan isteden regnes som del av en trend som har utvikla seg gjennom kontakt østover.

---

⁵⁵ N74643 datert til 1325-1500

⁵⁶ N28375 datert til 1225-1275

⁵⁷ N31256

3.4.2 Fingerringe og nåler

I middelalderutstillinga ved Vitenskapsmuseet står det at *De aller fleste fingerringene er av gull og de har gjerne en innfattet stein eller annen dekor*. De fleste fingerringene av gull har riktignok gjerne en innfatta stein eller annen dekor, men når det gjelder de aller fleste fingerringene fra Trondheim stemmer denne påstanden over hodet ikke. Fingerringe er en gjenstandstype alle sjikt av samfunnet har brukt. De finnes i de fleste typer metall, glass og bein, og av meget variert form. De enkleste er laga av en metalltråd bøyd til en rund form, gjerne med endene snurra rundt skinna et stykke fra hverandre. Tynne metallplater kan også lett bøyes til en rundt form for å danne en fingerring. Påstanden om at de aller fleste fingerringene er av gull stemmer derfor bare for de fingerringene man har valgt å stille ut. Ser man på fingerringene fra FBT og TVT er det særdeles få ringer med innfatta steiner. Det er flere ringer som er dekorerte, men det generelle bildet av fingerringene er at de er enkelt utforma. En ring⁵⁸ fra FBT er meget fint dekorert. Den har smale ender som overlapper hverandre og er festa sammen med en liten nagle. Fra endene øker ringen jevnt i bredde. Dekoren er gravert inn, og er i dyrestil. Ringen viser, som de tre brosjene i Urnesstil, en skandinavisk tilknytning.

I Bergen er dette bildet nokså annerledes. Der er mengden gull- og sølvringer større; hele 18 av 31 fingerringe er i Bergen laget av gull, og fire av sølv. Flere av ringene har religiøse eller magiske inskripsjoner på latin. Det er dessuten tilnærma like mange fingerringe med hode som fingerringe bestående av kun en enkel skinne (Molaug 1998: 24-26). Dette er også tilfellet i London (Egan & Pritchard 2002: 325-335) Dette kan implisere at flere av de fragmentariske ringene fra FBT og TVT kan ha hatt hode, eller at man i Trondheim ikke har hatt et like variert utvalg av fingerringe; man har hatt en annen trend.

Molaug (1998: 34) beskriver bare to nåler fra Bergen. Den ene er en nål med fasettert hode; den andre en ringhodenål. Begge er laget av bronse/messing. På FBT og TVT er denne gjenstandstypen representert med tretten gjenstander, hvorav ti er sikre draktnåler. Tre ringhodenåler fra FBT er stratigrafisk datert til perioden fra 1025 til 1275. Molaug (1998: 34) nevner kun en slik nål fra Bergen. Det er riktignok snakk om få nåler i begge byene, men sett i forhold til mengden draktilbehør av metall, er

---

⁵⁸ N37884

det rimelig å foreslå at bruk av ringhodenåler og andre nåler var vanligere i Trondheim enn i Bergen. Ringhodenåler ble også brukt i England i vikingtid, og de er etterligninger (mimicry) av keltiske nåler (Borg 1998b: 265-266, Petersen 1928: 172-196). Ringhodenålene er dermed et resultat av handel og kontakt i vikingtid/tidlig middelalder, og er en gjenstandstype som tilsynelatende har lang kontinuitet i Trondheim.

I Londonsmaterialet (Egan & Pritchard 2002: 297-304) er nålene veldig varierte: korte og lange, enkelt utforma og dekorative, av alt fra bly til sølv. I forhold til Simmel (1908/1971: 257) sin tanke om materielle uttrykk i distinkte grupper og heterogene grupper, vil denne store variasjonen i nålene i London kunne tilsa at de ble brukt av større grupper i befolkninga, på samme måte som fingerringene.

3.4.3 Beslag

Enkelte typer beslag har større likheter enn andre til materialet fra London og Bergen. Særlig gjelder dette pilegrimsmerkene og pyntebeslag til belter. Et beslag⁵⁹ fra FBT, datert til 1175-1225, er stangforma med sentralt hull og et hull i hver ende, og tilsvarer det Egan & Pritchard (2002: 213-214) kaller *bars with terminal and central lobes* (se avsnitt 3.4.6). Denne forma forekommer i London fra 1150-1450. Andre pyntebeslag til belter har også likhetstrekk med beslag fra London, blant annet et pyramideforma beslag⁶⁰ (se avsnitt 3.4.6), datert til 1175-1275 på FBT og 1150-1200 i London (Egan & Pritchard 2002: 198-199). Fra TVT er et sirkulært pyntebeslag til belte med sentralt hull og to perforeringer til nagler datert til 1350-1600 på TVT, og 1350-1400 i London (Egan & Pritchard 2002: 166-167). Et sammensatt beslag med halvkuleformet hode⁶¹ datert til slutten av 900-tallet på FBT, er imidlertid av en type som i London er datert til 1400-1450 (Egan & Pritchard 2002: 26, 181).

Reimløperen⁶² fra 1275-1325, ligner reimløpere som er datert til 1150-1400 i London (se avsnitt 3.4.6), og snorendebeslaget⁶³ fra fyllmasser på TVT er av samme type som

---

⁵⁹ N27173

⁶⁰ N67168

⁶¹ N41413

⁶² N15971a se figur i avsnitt 2.4.4

⁶³ N47805

lace chapes i London. De forekommer der fra midten av 1300-tallet (Egan & Pritchard 2002: 281-290). Pilegrimsmerker finnes i alle de tre byene.

Det er med andre ord mange likheter mellom beslagene fra Trondheim og London. Det ser ut til at formene på pyntebeslag som er funnet i Trondheim også finnes i materialet fra Bergen, men at både Bergen og London har et mye mer variert utvalg av beslag enn det de 34 beslagene fra FBT og TVT kan sies å representere. Denne forskjellen ville antagelig ha vært mindre fremtredende dersom en større kvantitet av Trondheimsmaterialet hadde vært tilgjengelig.

3.4.4 Bjeller, perler, kjeder og anheng

Figur 35. Bjeller i drakt (etter Hansen 1955: 124)

De tre bjellene fra FBT er av ulik form, henholdsvis sirkulær, oval og halvkuleforma. En rund bjelle er funnet i Bergen (Molaug 1998: 34-35) og i London finnes to typer bjeller fra middelalderen; de lukkede med en liten kule inni, og de åpne. Begge typer bjeller er der representert med flere gjenstander. Ut ifra ikonografisk materiale kan man se at bjellene har vært festa på drakta, belter og vesker (Egan & Pritchard 2002: 336-341). Bjeller har vært en del av klesdrakta både i England og Norge (se figur 35).

Perler av/med metall er ikke nevnt av Molaug (1998) og kun to nevnes i publikasjonen fra London. Siden det bare er funnet fire slike perler på FBT, virker denne typen perler generelt svært sjeldne i middelalderen.

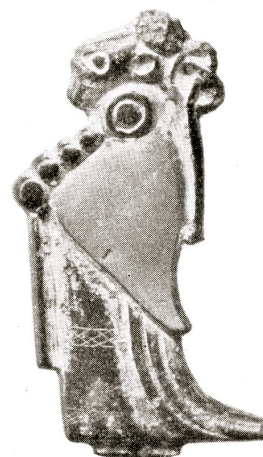
Et kjede hvor hvert ledd er dannet av metalltråd som er snurra fire runder kommer fra FBT. Kjedet er av samme type som nr. 1591 fra London, som er datert til 1150-1230, men som også har hatt lang kontinuitet i form (Egan & Pritchard 2002: 318-319). Det andre kjedet av en type som ikke er nevnt i London eller Bergen. Det minner om ei *malelekkje* (Berge 1925/1997 nr. 4, plansje XXXIV). Kjeden som kalles *malelekkjer* har blitt brukt, og brukes enda i bunader, til å snøre sammen for eksempel vester (Berge 1925/1997: 420-421).

Anhengene fra FBT har ingen paralleller verken i London eller Bergen

3.4.5 Hva sier drakttilbehøret om handelens influens og karakter?

Man har hovedsakelig brukt de samme typene drakttilbehør av metall i Trondheim, Bergen og London. På denne måten har handel og kontakt ført til at man har brukt lignende materielle uttrykk i et større geografisk område. Ser man imidlertid nærmere på de gjenstandstypene som er felles i de to norske byene, er formene i de fleste tilfeller mer varierte i Bergen enn i Trondheim. På denne måten virker innbyggerne i middelalderens Trondheim mer hverdagslige, og ikke fullt så velstående som byboerne i Bergen. De fleste funnene av drakttilbehør fra FBT og TVT er fra perioden 1175-1275, mens hovedtyngden, 64%, av drakttilbehøret fra Bergen er fra 1350-1600 (Molaug 1998: 84-85). Dette viser at hansahandelen har gitt økt aktivitet i Bergen, mens den har ført til mindre aktivitet i Trondheim.

Drakttilbehøret av metall fra Trondheim har et skandinavisk preg, med former som har kontinuitet tilbake til vikingtida. Særlig gjelder dette drakttilbehør med dekorativ funksjon (se avsnitt 3.4.7). Tre brosjer, en ring og et reimendebeslag en skandinavisk tilknytning, i det at de er utforma i Urnesstil. Øreringer og armbånd finnes ikke i materialet fra London eller Bergen. Hva dette kommer av er uvisst. Enten har det ikke blitt funnet noe som ligner øreringer eller armbånd der, ellers kan det bero på katalogiseringa og tolkninga av gjenstandene. Øreringer kan eksempelvis ha blitt katalogisert som fingerringe, nøkkelringe eller lignende. Øreringer er jevnt over ansett som uvanlige i tidlig

Figur 36. Vikingkvinne med øring (etter Broby-Johansen 1953: 108).

middelalder, selv om de forekommer enkelte steder i Skandinavia (Jf. avsnitt 2.4.7, se figur 36). Dette ser ut til å gjelde armbåndene også. Armbånd var vanlige i vikingtid⁶⁴, i likhet med ringhodenålene, og de kan dermed tolkes som en tradisjonell type drakttilbehør som har kontinuitet fram til 1200-tallet i Trondheim. Ringhodenålen er etterligninger av keltiske nåler, og er et godt eksempel på at handel og kontakt kan påvirke utforminga av drakttilbehøret.

Brosjer med innskrifter på latin er helt fraværende i materialet fra FBT og TVT. I Bergen er dessuten antallet brosjer 30, mens det bare er funnet sju på FBT og TVT.

---

⁶⁴ Se eksempelvis Rygh 1885/1999 s. 36 og figurer 709-721

Brosjene har nok vært en del av den kontinentale moten, som Bergen har blitt innlemma i gjennom utenlandshandel fra 1100-tallet, og seinere hansahandelen. Graden av akkulturasjon ser ut til å være større i Bergen enn i Trondheim. Dette kan skyldes at handelen til Trondheim har gått via kjøpmenn i Bergen, eller at langt flere håndverkere og kjøpmenn fra kontinentet bosatte seg i Bergen enn i Trondheim. Slik kan innflytelsen fra kontinentet har vært sterkere hos byboerne i Bergen, siden de har hatt direkte og intensiv kontakt med de utenlandske kjøpmennene. Årsaken til at drakttilbehøret i Trondheim har et noe annet preg enn drakttilbehøret i Bergen kan være at omfanget av utenlandshandelen har vært ulikt i de to byene, eller at Trondheim ikke har hatt de samme handelskontaktene som Bergen.

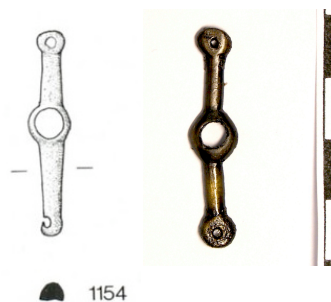
Det er stor forskjell mellom Trondheim og Bergen i mengden drakttilbehør av metall. En interessant tanke er at man i Trondheim kan ha brukt drakttilbehør av annet materiale enn metall. Beinnåler er funnet i store antall ved utgravninger i Trondheim, og beinhåndverket var utbredt blant annet på FBT gjennom største delen av middelalderen. Beinhåndverket var et ikke-brannfarlig håndverk i motsetning til metallhåndverket, og tilgangen til gevir har vært god i Trondheim. Beinhåndverket har også vært stasjonært ved Kaupmannastretet. Det kan derfor ha vært lettere, og rimeligere, å anskaffe drakttilbehør av bein/gevir enn drakttilbehør av metall lokalt. I gjennomgangen av funnlappene har jeg observert at beinnålene ofte er dekorerte med utskjæringer i dyrestil. Dette preger også mye av trehåndverket; skaftene på skjeer og kniver blant annet. Denne skandinaviske dekoren på differensierte gjenstander kan tyde på at byboerne i Trondheim i liten grad har blitt assimilert inn i den kontinentale, vesteuropeiske materielle kulturen. Byboerne og håndverkerne i byen ser ut til å ha hatt et mer skandinavisk fokus enn hva som, ut ifra Molaug (1998), har vært tilfellet i Bergen.

3.4.6 Illustrasjoner av noen likheter i materialet

Figur 37. Reimløper fra London (etter Egan & Pritchard 2002: 234) til venstre (21x15,5mm) datert til 1230-1260. Fra Trondheim (N15971) til høyre, datert til 1275-1325. Foto: S. Viken

Figur 38. Pyntebeslag til belte (bar mount). Fra London (etter Egan & Pritchard 2002: 214) til venstre (65x32mm) datert til 1150-1200. Fra Trondheim (N27173) til høyre, datert til 1175-1225. Foto: S. Viken

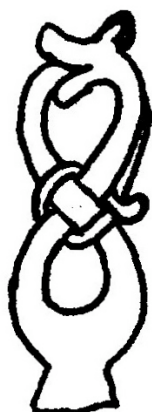

Figur 39. Pyramideforma pyntebeslag til belte. Fra Trondheim (N67168) til venstre, datert til 1175-1275. Fra London (etter Egan & Pritchard 2002: 199) til høyre (10x10mm), datert til 1330-1380. Foto: S. Viken

Figur 40. To ovale spenner med plater. Fra Trondheim til venstre (N74643), datert til 1325-1600. Fra London (etter Egan & Pritchard 2002: 75) til høyre (18x21mm), datert til 1350-1400. Foto: S. Viken

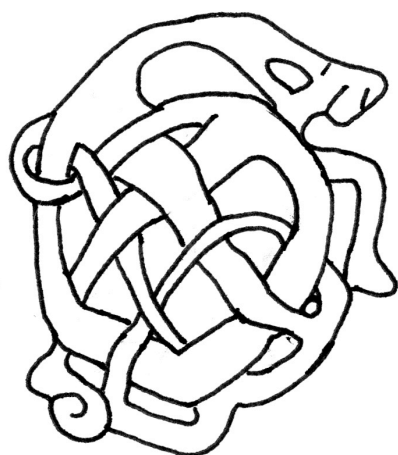

3.4.7 Illustrasjoner av gjenstander med skandinavisk formspråk

Figur 41. Reimendebeslag N50091 fra TVT. Dyr som biter seg selv i halen. Hele beslaget er 30mm langt. Datert til 1000-tallet. Tegna av: S. Viken

Figur 42. Figurativt draktbeslag av bronse, N28317 fra FBT. Beslaget er datert til 1175-1225, er 25mm langt og 32mm bredt. Dyret ligner en hund eller en løve, men griper ikke dyret rundt halen sin? Tegna av: S. Viken

Figur 43. Brosje i Urnesstil, N95822 fra FBT. Datert til 1025-1100. Måler ca 30-35mm både i lengde og bredde. Nål på baksida. Denne brosjen er laga i et skandinavisk formspråk som tilsynelatende har hatt kontinuitet i Trondheim også lenge etter at denne brosjen gikk ut av bruk. Tegna av: S. Viken

4 Trådene samles. Avsluttende resultater

Drakttilbehør har blitt brukt til å uttrykke gruppetilhørighet i Trondheim, ved at distinkte grupper har brukt likearta materielle uttrykk, mens heterogene grupper bruker mer differensierte materielle uttrykk. Ulike sosiale grupper har blitt skilt ut på bakgrunn av drakttilbehørets distribusjon, formspråk og materiale i Trondheim:

- Myntlignende beslag knyttes i avsnitt 3.2.1 til distinkt gruppe; kjøpmenn. Kjøpmennene har brukt den standardiserte forma på beslagene som et ledd i tillitsbygginga i overgangen til markedshandel (Jf. Gustin 2004). Dette viser at det for enkelte individer/grupper var viktig å tilpasse drakttilbehøret.
- Støpeformer for drakttilbehør og andre spor etter håndverk avslører, som vist i avsnitt 3.2.2, at håndverkerne har holdt til i samme område som kjøpmennene. Et blykors med runeinnskripsjon kan ses i forbindelse med håndverkere.
- De høyere sosiale lagene har tilnærma seg kontinentale moter. Gjennom bruk av gullringer med innsatte steiner, ringer av edelmetall med religiøse motiver og gullbeslag på drakta har de markert statusen sin. Et myntlignende beslag av gull forbindes i avsnitt 3.2.3 til boligen til en mulig storbonde; et medlem av eliten, som har demonstrert rikdom og status ved å feste gull på drakta.
- Mellomsjiktet i befolkninga har tatt vare på de lokale tradisjonene innen drakttilbehør, ved å bruke enkelte gjenstandstyper som har kontinuitet tilbake til vikingtida. Dette er synlig ved at gjenstandene som har et skandinavisk formspråk er laga av bronse eller kobberlegeringer. Drakttilbehør av uedelt metall med forgylninger eller tinnbelegg viser at enkelte individer har forsøkt å etterligne (mimicry) elitens bruk av edelmetall.
- De lavere lagene i befolkninga ser ut til å ha smykket seg med blant annet enkelt utforma fingerringe og spenner av jern.
- FBT forbindes med håndverkere og kjøpmenn, mens TVT ses som et boligområde. Begge områdene har forekomster av gjenstander som har tilhørt høyere sosiale lag, men FBT virker rikere enn TVT (se avsnitt 2.3, 2.5 og 3.2).

Her kommer vi tilbake til den opprinnelige hypotesa; at det i forbindelse med middelalderens handel og øvrig kontakt utvikla seg felles trender i drakttilbehør over et større geografisk område.

- På bakgrunn av mine sammenligninger (avsnitt 3.4) av drakttilbehør av metall fra Trondheim, Bergen og London, ser det ut til at det har eksistert noen felles trender i hele området. Særlig gjelder dette forma på spennene og pyntebeslagene til belter. Bruken av pilegrimsmerker har også vært felles. I tillegg har man brukt stort sett de samme typene drakttilbehør. Disse felles trendene må ses som resultat av handel og kontakt.
- Ringhodenålene er et resultat av handel i vikingtida/tidlig middelalder siden de er mimicry/etterligninger av keltiske nåler (avsnitt 3.4.2).
- Det finnes imidlertid også en del ulikheter. Enkelte typer drakttilbehør har tilsynelatende blitt brukt til å uttrykke atskilte tradisjoner eller kulturer. Forskjellene er særlig synlige i gjenstander med dekorativ funksjon, og som forbindes med mellomsjiktet av befolkninga (avsnitt 3.4).
- I Bergen viser i sær brosjene og fingerringene tilknytning til kontinentet, i det at de er meget varierte og i flere tilfeller har innskrifter på latin. Dette tolkes her (avsnitt 3.4) som et uttrykk for at befolkninga i Bergen ble innlemma i den hanseatiske kulturen.
- Byboerne i Trondheim har tilsynelatende hatt andre sosiale strategier, og andre kontakter enn hva som var tilfellet i Bergen og London, siden materialet fra de to sistnevnte byene er mer likearta sett i forhold til hverandre, mens materialet fra Trondheim har et mer skandinavisk preg (avsnitt 3.4).
- Øreringene og den hesteskoforma spenna fra FBT kan også vise at man i Trondheim har hatt forbindelser østover, da de forbindes med henholdsvis slaviske folkegrupper og området rundt Østersjøen (avsnitt 3.4.5).

Gjennom langvarig kontakt mellom ulike grupper mennesker, har internasjonale trender spredd seg til Bergensboerne. For Trondheim sitt vedkommende, ser det ut til at byen i stor grad har blitt holdt utenfor den hanseatiske kulturen som Bergen ble en del av i middelalderen.

4.1 Hvor går veien videre?

I denne oppgava har to sosiale områder i middelalderbyen Trondheim blitt undersøkt. Det hadde vært spennende å sammenligne dette materialet med drakttilbehør fra Erkebispegården og området rundt Nidarosdomen, hvor de høyere sosiale lagene har hatt tilhold. Da ville man lettere kunne se om innbyggerne i byen har forsøkt å etterligne eliten, eller ei. I tillegg vil det bli klarere om eliten i byen har fulgt de samme motene som eliten i for eksempel Bergen.

Ved å studere andre typer drakttilbehør enn det av metall, vil man kunne se om byens befolkning har fulgt andre trender enn for eksempel Bergen. De mange beinnålene fra Trondheim burde man se nærmere på, og det finnes også fingerringe av glass og bein. Videre, ville undersøkelser av andre handelskontakter enn de som har gått sjøveien ha vært interessant. Et sammenlignende studie av drakttilbehør fra Trondheim og utvalgt materiale fra Sverige, kunne bidratt til å belyse mulige handelskontakter østover. Dette ser jeg som særskilt relevant da jeg mener å se skandinaviske trender i Trondheimsmaterialet.

4.1.1 Det middelalderske bymaterialets tilgjengelighet i fremtiden

Det er synd at middelaldermaterialet fra Trondheim i dag er så vanskelig tilgjengelig for forskning, da det skriftlige materialet fra utgravningene befinner seg på to steder; funnlappene i arkivet på Vitenskapsmuseet, og feltdokumentasjonen på NIKU. Kun noen enkle grep skal til for å lage et system som vil gjøre det lettere å forske på materialet. Dersom Vitenskapsmuseet hadde hatt en kopi av den skriftlige dokumentasjonen fra utgravningene, ville arbeidet blitt lettere både for de som forsker på materialet, og for NIKU (i sær Ian Reed), som i dag må bruke av sin tid til å hjelpe masterstudenter fra NTNU. Enkle tiltak ville ha økt det middelalderske bymaterialets tilgjengelighet, og ville i sin tur ha tilrettelagt forholdene for ny forskning på Trondheims fortid. Dette burde være høyt prioritert hos både NIKU og Vitenskapsmuseet.

Databasen er et steg i riktig retning når det kommer til tilgjengeliggjøring av materialet, men den vil for mange gjenstandstyper være utilstrekkelig slik den i dag foreligger, da mye spennende materiale ligger gjemt under den diffuse ”ukjent”-kategorien. Mange av funnene burde katalogiseres på nytt. Uten at dette skjer, må bruk av databasen suppleres med en gjennomgang av de originale funnlappene.

Epilog.

De blir blendet av lyset på vei ut av domkirka. Det føltes som om alt lyset der inne, på samme måte som de selv, ble trukket mot skrinet til St. Olav. Sollyset varmer raskt opp klærne som var blitt kjølige i løpet av besøket inne i kirka, og de vandrer mot trebebyggelsen lengre nede. I bodene i Kaupmannastretet kan de kjøpe kammer, klær, sko og husgeråd. Selv er de på jakt etter noe som kan minne dem om denne reisa. I en av bodene lengst oppe, finner de det de leiter etter. I åpningen på boden vises mange merker som minner om de de allerede har festet i hatten. Et av merkene er formet som St. Olavs ansikt. Mynter fiskes fram fra pungen som henger i beltet. Fornøyde vandrer de videre. Kjøpmennene på den ene sida av stretet har festet gullfargede mynter til brystet. Enkelte av dem har også dyre fingerringe på; de må selge ettertraktede varer. Noen av kjøpmennene beveger seg rundt i stretet og vil ta pilegrimene med bort til bodene sine, men pilegrimene vandrer videre ned stretet, og begir seg i vei mot klosteret, hvor de ser frem til å hvile ut.

Mannskapet sjauer og ler på vei tilbake til skipet. Han fortalte gode historier i kveld, godeste Sighard fra Lynn. De fikk blant annet høre om storbonden i Kaupmannastretet, som fester gull til klærne, men som drikker for mye og stadig blir lurt; ”snart har de løsaktige kvinnene i denne byen mer gull å smykke seg med enn storbonden sjøl!”

Dagen etter losses skipet med varer som skal sørover; i hovedsak trevirke og tørket fisk, men fine skinn og noen småsaker får også plass. Mannskapet går en rask tur opp til handelsbodene hvor de vil kjøpe med seg noe fint hjem. Helst noe man ikke finner hjemme i Lynn. De stopper ved en av bodene hvor fine nåler av bein henger utstilt. Utskjæringene på nålene forestiller drager og lange dyr som slanger seg i snirkler rundt seg selv. De fineste nålene er nokså dyre, men siden de tjente så godt på noen varer de unnlot å tolle for på denne turen, vil mannskapet kjøpe noen likevel. Konene som venter hjemme vil nok sette pris på så vakre gaver. En etter en peker de på nålene de vil kjøpe, mens håndverkeren demonstrerer ulike måter nålene kan festes i håret eller klærne. Mannskapet nikker bare og smiler; de har selv observert mange langs stretet som har båret slike fremmedartede nåler. De gjør seg godt mot klærne.

5 Referanser

- Alström, U. & B. J. Hodkinson 1986. Stratigrafisk analyse. Delfelt FA, FT og FU. *Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten. Meddelelser* nr 4. 1986. Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim. Trondheim.
- Andersen, H. H., P. J. Crabb & H. J. Madsen 1971. Århus Sønder vold: en byarkæologisk undersøgelse. *Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter* bind IX. Nordisk Forlag. København.
- Andersson, L. 1989. *Pilgrimsmärken och vallfart. Medeltida pilgrimskultur i Skandinavien*. Lund Studies in Medieval Archaeology, 7. Almqvist & Wiksell International. Stockholm.
- Andersson, T. 2002. *Vackra mynt med stort värde – Påsyningsbeslagens symboliska funktion i medeltidens Lund*. Upublisert C-uppsats i medeltidsarkeologi. Institutionen för arkeologi och antikens historia. Lunds universitet.
- Andrén, A. 1985. *Den urbana scenen: städer och samhälle i det medeltida Danmark*. Acta archaeologica Lundensia. Series in 8°. No. 13. Institut för arkeologi, Lunds Universitet.
- Andrén, A. 1989. State and towns in the Middle Ages. The Scandinavian Experience. *Theory and Society* 18. S. 585-609
- Andrén, A. 1998. Från antiken till antiken. Urbana tankar i Skandinavien före 1700. I: S. Thorman & M. Hagdahl (red.): *Staden – Himmel eller helvete. Tankar om människan i staden*. Stockholm. S. 142-184
- Anund, J. 2008. Uppsalas första två hundra år – när var det – och hur gick det till? I: H. Andersson, G. Hansen og I. Øye (red.): *De første 200 årene – nytt blikk på 27 skandinaviske middelalderbyer*. *UBAS – Universitetet i Bergen Arkeologiske Skrifter. Nordisk* 5. Universitetet i Bergen. Bergen. S. 359-376
- Baart, J. et al. 1977. *Opgravingen in Amsterdam. 20 jaar stadskernonderzoek*. Fibula-Van Dishoeck. Haarlem. Amsterdam.
- Berge, R. 1925/1997. *Norskt bondesyv*. Faksimileopprett 1997. Fylkesmuseet for Telemark og Grenland. Skien.
- Bergquist, U. 1989. Gjutning och smide. Metallhantverkets utveckling i Trondheim ca. 1000 – ca. 1350. *Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten. Meddelelser* 16. 1989. Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim. Trondheim.
- Bhabha, H. K. 1994. *The Location of Culture*. Routledge. London.
- Blom, G. A., P. Enemark, S. Ljung & V. Niitemaa 1961. Handelsprivilegier. I: G. Rona (red.): *Kulturhistorisk lexikon för nordisk medeltid*. Bind 6. Malmø. S. 147-154

- Borg, K 1998a. *Hästskeppspennen*. I: K. Borg (red.): Eketorp-III. Den medeltida befästningen på Öland. Artefakterna. Almqvist & Wiksell International. Stockholm. S. 265
- Borg, K 1998b. *Ringnålar*. I: K. Borg (red.): Eketorp-III. Den medeltida befästningen på Öland. Artefakterna. Almqvist & Wiksell International. Stockholm. S. 265-266
- Bourdieu, P. 1979/1991. Distinktionen. I: B. Östling (red.): Pierre Bourdieu. Kultursociologiska texter. *Moderna Franska Tänkare* nr. 11. Brutus Östlings Bokförlag. S. 245-310
- Broady, D. & M. Palme 1991. Pierre Bourdieu. Kultursociologiska texter. I: B. Östling (red.) *Moderna Franska Tänkare* nr. 11. Brutus Östlings Bokförlag
- Broby-Johansen, R. 1953. *Kropp og klær: klesdraktens kunsthistorie*. Tiden. Oslo.
- Broby-Johansen R. 1962. *Vi ser på kunst fra middelalderen og nyere tid*. Gyldendal. København.
- Bugge, A. 1980. Andreas. I: J. Danstrup (red.): *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder. Fra vikingetid til reformationstid*. Bind 1. Rosenkilde og Bagger. København. S. 133-138
- Carle, J. 1995. Pierre Bourdieu og klassamhällets reproduktion. I: P. Månson (red.): *Moderna samhällsteorier. Traditioner, riktningar, teoretiker*. Bokförlaget Rabén Prisma. Stockholm. S. 351-390.
- Carelli, P. 2001. *En kapitalistisk anda. Kulturelle förändringar i 1100-talets Danmark*. Lund Studies in Medieval Archaeology, 26. Almqvist & Wiksell International. Stockholm.
- Carroll, L. 2002. Consumer Choice. I: J. E. Jr. Orser (Ed.): *Encyclopedia of Historical Archaeology*. Routledge. London & New York. S. 126-129
- Chilton, T. 1987. Stratigrafisk analyse. Delfelt FG-ø, FP, FS og FX. *Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten. Meddelelser* nr 11. 1987. Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim. Trondheim.
- Christophersen, A. & S. W. Nordeide 1986. Stratigrafisk analyse. Delfelt FG-v, FM og FK. *Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten. Meddelelser* nr 5. 1986. Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim. Trondheim.
- Christophersen, A., E. Jondell, O. Marstein, S. W. Nordeide & I. W. Reed, 1988. Utgravning, kronologi og bebyggelsesutvikling. *Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten. Meddelelser* nr 13 Del 1. 1988. Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim. Trondheim.
- Christophersen, A. & S. W. Nordeide 1999. Kaupangen ved Nidelva. 1000 års byhistorie belyst gjennom de arkeologiske undersøkelsene på Folkebibliotekstomten i Trondheim 1973-1985. *Riksantikvarens skrifter* nr. 7, 1999, Tapir Forlag. Trondheim.

- Christophersen A. 2001. Bóndi, bæjamaðr, burghere. Om folk, hus og fremveksten av urban identitet i norske byer ca 1000-1700. I: A. Andrén, L. Ersgård & J. Weinberg, (red.): Från stad till land. En medeltidsarkeologisk resa tillägnat Hans Andersson. *Lund Studies in Medieval Archaeology* 29. S. 51-61
- Cinthio, E., B. C. Lange, A. Nordman & N. M. Saxtorph 1981. Mariafremstillinger. I: J. Danstrup (red.): *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder. Fra vikingetid til reformationstid*. Bind 11. Rosenkilde og Bagger. København. S. 386-390
- Clarke H. & A. Carter (Eds.) 1977. Excavations in King's Lynn 1963-1970. *The Society for Medieval Archaeology Monograph Series: No. 7*. The Society for Medieval Archaeology, University College. London.
- Crowfoot, E., F. Pritchard & K. Staniland 1992. Textiles and clothing c. 1150 – c. 1450. *Medieval Finds from Excavations in London* 4. Museum of London. HMSO. London
- Egan, G. & F. Pritchard 2002. Dress Accessories c. 1150 – c. 1450. *Medieval Finds from Excavations in London*. 3. Museum of London. HMSO. London.
- Egan, G. 2005. Material culture in London in an age of transition. Tudor and Stuart period finds c. 1450 – c. 1700 from excavations at riverside sites in Southwark. *MoLAS Monograph* 19. Museum of London Archaeological Service. London.
- Fjellström, P. 1962. *Lapskt silver. Studier över en föremålsgrupp och dess ställning inom lapskt kulturliv*. Del I. Almquist & Wiksells. Uppsala.
- Flodin, L. 1986. Stratigrafisk analyse. Delfelt FH og FL. *Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten. Meddelelser* nr 9. 1986. Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim. Trondheim.
- Flodin, L., B. J. Hodkinson, G. S. Horrel & S. W. Nordeide 1986. Stratigrafisk analyse. Delfelt FO, FY-v, FY-ø og FZ. *Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten. Meddelelser* nr 10. 1986. Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim. Trondheim.
- Forsåker, A. L. & H. Göthberg 1986. Stratigrafisk analyse. FJ, FN og FW. *Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten. Meddelelser* nr 7. 1986. Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim. Trondheim.
- Geijer, A., M. Hoffmann & E. Kivikoski 1981. Påsyningsbeslag. I: J. Danstrup (red.): *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder: fra vikingetid til reformationstid*. Bind 13. Rosenkilde og Bagger. København. S. 630-634.
- Grieg, S. 1958. *Gudbrandsdalen i mellomalderen: mennesket og kulturen*. Bind II: Dagliglivet. Norsk Skoletidendes Boktrykkeri A/S. Hamar.
- Gullbekk, S. H. 2005. Natural and Money Economy in Medieval Norway. *Scandinavian Journal of History* 30/1. S. 3-19

- Gustin, I. 2004. *Mellan gåva och marknad. Handel, tillit och materiell kultur under vikingatid*. Lund studies in medieval archaeology nr 34. Lund.
- Hagen, K. G. 1992. Solplissé – en reminisens av middelalderens draktutvikling? En komparativ studie i plisserte stoffer fra Birka, Vangsnes, middelalderens Trondheim, Uvdal og Setesdal. *Varia* nr 25. Universitetets Oldsaksamling. Oslo.
- Hagen, K. G. 1994. *Profesjonalisme og urbanisering: profesjonalismeproblemet i håndverket belyst ved et tekstil- og vevloddsmateriale fra middelalderens Trondheim fra 1000-tallet frem til slutten av 1300-tallet*. Universitetets oldsakssamlings skrifter. Ny rekke. 16. Universitetets Oldsaksamling. Oslo.
- Hagland, J. R. 1986. Runefunna: Ei kjelde til handelen si historie. *Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten. Meddelelser* nr 8. 1986. Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim. Trondheim.
- Hammervold, A. 1997. Fingerringe fra middelalderen i Norge. En undersøkelse av fingerringe fra middelalderen og av middelaldertype. *Varia* nr 40. Universitetets Oldsaksamling. Oslo.
- Hansen, H. H. 1955. *Våre klær gjennom tidene*. J. W. Cappelens Forlag. Oslo.
- Helle, K. 1982. Kongssete og kjøpstad. Fra opphavet til 1536. *Bergen bys historie*. Bind 1, 1982. Universitetsforlaget. Bergen.
- Helle, K., F. E. Eliassen, J. E. Myhre & O. S. Stugu 2006. *Norsk byhistorie. Urbanisering gjennom 1300 år*. Pax Forlag A/S. Oslo.
- Henriksen, P. (red.) 1997. Hansa. *Aschehoug og Gyldendals Store Norske Leksikon*, bind 6. Oslo 1997. S. 546-547
- Hodkinson, B. J. 1986. Stratigrafisk analyse. Delfelt FE og FF. *Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten. Meddelelser* nr 3. 1986. Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim. Trondheim.
- Jantzen, C. 1998. Genstande af metal. I: J. Hjermand, M. Iversen & H. K. Kristensen (red.): *Viborg Sønder sø 1000-1300. Byarkæologiske undersøgelser 1981 og 1984-85. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXXIV*. Aarhus Universitetsforlag. Århus.
- Johnson, M. 1999. *Archaeological Theory. An introduction*. Blackwell Publishers. Oxford.
- Jondell, E. (med bidrag av K. Griffin, O. Marstein & I. Reed) 1992: Televerkstomten: et sentralt utkantsområde i middelalderbyen. Rapport fra de arkeologiske undersøkelsene i 1977, Nordre gate 1, Trondheim. *Arkeologiske undersøkelser i Trondheim* 6. (Upublisert manus) Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim. Trondheim.
- Lange B. C. 1981. Olav den Hellige. Ikon. I: J. Danstrup (red.): *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder: fra vikingetid til reformationstid*. Bind 12. Rosenkilde og Bagger. København. S. 568-577

- Marzinzik, S. 2003. *Early Anglo-Saxon Belt Buckles (late 5th to early 8th centuries AD): Their classification and context*. BAR British Series 357. Archaeopress. Oxford.
- McLees, C. 1989. Chapter 7: Conclusion: A survey of human activity on Mellager quarter. I: A. Espelund, C. McLees, M. Pagoldh og P. U. Sandvik: *Arkeologiske undersøkelser i Trondheim* nr 2, 1989. Riksantikvaren, utgravningskontoret for Trondheim. Trondheim. S. 236-246
- Molaug, S. 1998. *Smykker og draktutstyr fra middelalderens Bergen. En arkeologisk analyse i tid og rom*. Stensilert hovedfagsoppgave i arkeologi fra Universitetet i Bergen. Bergen.
- Månson, P. (red.) 1995. *Moderna samhällsteorier. Traditioner, riktningar, teoretiker*. Bokförlaget Rabén Prisma. Stockholm.
- Näsman, U. 1998. *Örringar*. I: K. Borg (red.): Eketorp-III. Den medeltida befästningen på Öland. Artefakterna. Almqvist & Wiksell International. Stockholm. S. 277
- Nielsen, H. 1981. Luksusforordning. I: J. Danstrup (red.): *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder: fra vikingetid til reformationstid*. Bind 11. Rosenkilde og Bagger. København. S. 2-5
- Nordeide, S. W. 1989. ”...De beste bønder i kjøpstæden...” En funksjons- og aktivitetsanalyse basert på gjenstandsmaterialet. *Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten. Meddelelser* nr 20. 1989. Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim. Trondheim.
- Orser, C. E. Jr. 2002a. Acculturation. I: C. E. Jr. Orser (Ed.): *Encyclopedia of Historical Archaeology*. Routledge. London. S. 4-6.
- Orser, C. E. Jr. 2002b. Creolisation. I: C. E. Jr. Orser (Ed.): *Encyclopedia of Historical Archaeology*. Routledge. London. S. 138-139.
- Petersen, J. 1928. *Vikingetidens smykker*. Stavanger museum. Stavanger.
- Reed, I. 1990. 1000 Years of Pottery: an Analysis of Pottery, Trade and Use. *Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten. Meddelelser* nr. 25. 1990. Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim. Trondheim.
- Risvaag, J. A. 2006. *Mynt og by. Myntens rolle i Trondheim by i perioden ca. 1000-1630, belyst gjennom myntfunn og utmynting*. Doktoravhandling ved NTNU 2006:200. Avhandling for graden doctor philosophiae. Det historisk filosofiske fakultet. Institutt for arkeologi og religionsvitenskap, NTNU. NTNU-trykk. Trondheim.
- Roesdahl, E. (red.)/Council of Europe Art Exhibition 1992: *Viking og Hvidekrist: Norden og Europa 800-1200. Den 22. Europarådsutstilling / Nordisk ministerråd i samarbejde med Europarådet*. Ministerrådet. København
- Rosenlund, L. 2002. Regelmessigheter i den postmoderne uorden – om sosiale og mentale strukturer. *Sosiologi i dag*. Årgang 32, nr. 1-2 2002. Novus forlag. Oslo. S. 51-91.

- Rygh, O. 1885/1999. *Norske oldsager*. Faksimileutgave. Tapir Forlag. Trondheim.
- Salmo, H. 1956. Finnische Hufeisenfibeln. *Finska Fornminnesföreningens tidskrift* 56. 1956. Helsinki.
- Sandvik, P. U. 2006. *Frå Nidarosen til Nidarneset: Ein integrert naturvitskapleg – arkeologisk – historisk rekonstruksjon av framveksten av Trondheim*. Doktoravhandling ved NTNU 2006:65. Doktoravhandling for graden doktor ingeniør. Fakultet for ingeniørvitenskap og teknologi, institutt for geologi og bergteknikk, NTNU. NTNU-trykk. Trondheim.
- Schneider, J. 2006. Cloth and Clothing. I: C. Tilley, W. Keane, S. Küchler, M. Rowlands & P. Spyer (Eds.) 2006: *Handbook of Material Culture*. Sage Publications. London. S. 203-220.
- Simmel, G. 1904/1971. Fashion. I: D. N. Levine (Ed.) 1971: *Georg Simmel on Individuality and Social Forms: Selected Writings*. The University of Chicago Press. Chicago/London. S. 294-323
- Simmel, G. 1908/1971. Group Expansion and the Development of Individuality. I: D. N. Levine (Ed.) 1971: *Georg Simmel on Individuality and Social Forms: Selected Writings*. The University of Chicago Press. Chicago/London. S. 251-293
- Skaare, K. 1989. Mynt. *Fortiden i Trondheim bygrunn: Folkebibliotekstomten. Meddelelser* nr 22. 1989. Riksantikvaren, Utgravningskontoret for Trondheim. Trondheim.
- Spencer, B. 1990. Pilgrim Souvenirs and Secular Badges. *Salisbury Museum Medieval Catalogue*. Part 2. Salisbury and South Wiltshire Museum. Salisbury.
- Stang, G. 1981. Reguleringsplanene av 1681 i lys av samtidig europeisk byplanlegging. I: R. Grankvist & H. Hals (red.): *300 år med Cicignon*. Trondheim kommune / Trondhjems Historiske Forening. Trondheim.
- Søholt, P. 1980. *Handel og handelskontakter i Trondheim i tidleg- og høgmiddelalderen*. Upublisert hovedoppgåve i historie, Universitetet i Trondheim, NTNU, våren 1980. Trondheim.
- Van Dommelen, P. 2006. Colonial Matters: Material Culture and Postcolonial Theory in Colonial Situations. I: C. Tilley, W. Keane, S. Küchler, M. Rowlands & P. Spyer (Eds.): *Handbook of Material Culture*. Sage Publications. London. S. 104-124.
- Vedeler, M. 2007. *Klær og formspråk i norsk middelalder*. Unipub forlag. Oslo.
- Viken, S. In press. Fra lissedopp til skolisser og nasjonaldrakt. I: J. Zehetner (red.): *Bling*. Bryggens Museum. Bergen.
- Wallerström, T. 1995. *Norrbotten, Sverige och medeltiden. Problem kring makt och bosättning i en europeisk periferi*. Del 2. Lund Studies in Medieval Archaeology, 15:2. Almqvist & Wiksell International. Stockholm.

APPENDIX: INNHOLD

APPENDIX I: Stang (1981: 63) sin inndeling av byen i sosiale soner.

APPENDIX II: Katalogiseringsskjema for spenner, og detaljer om spenner.

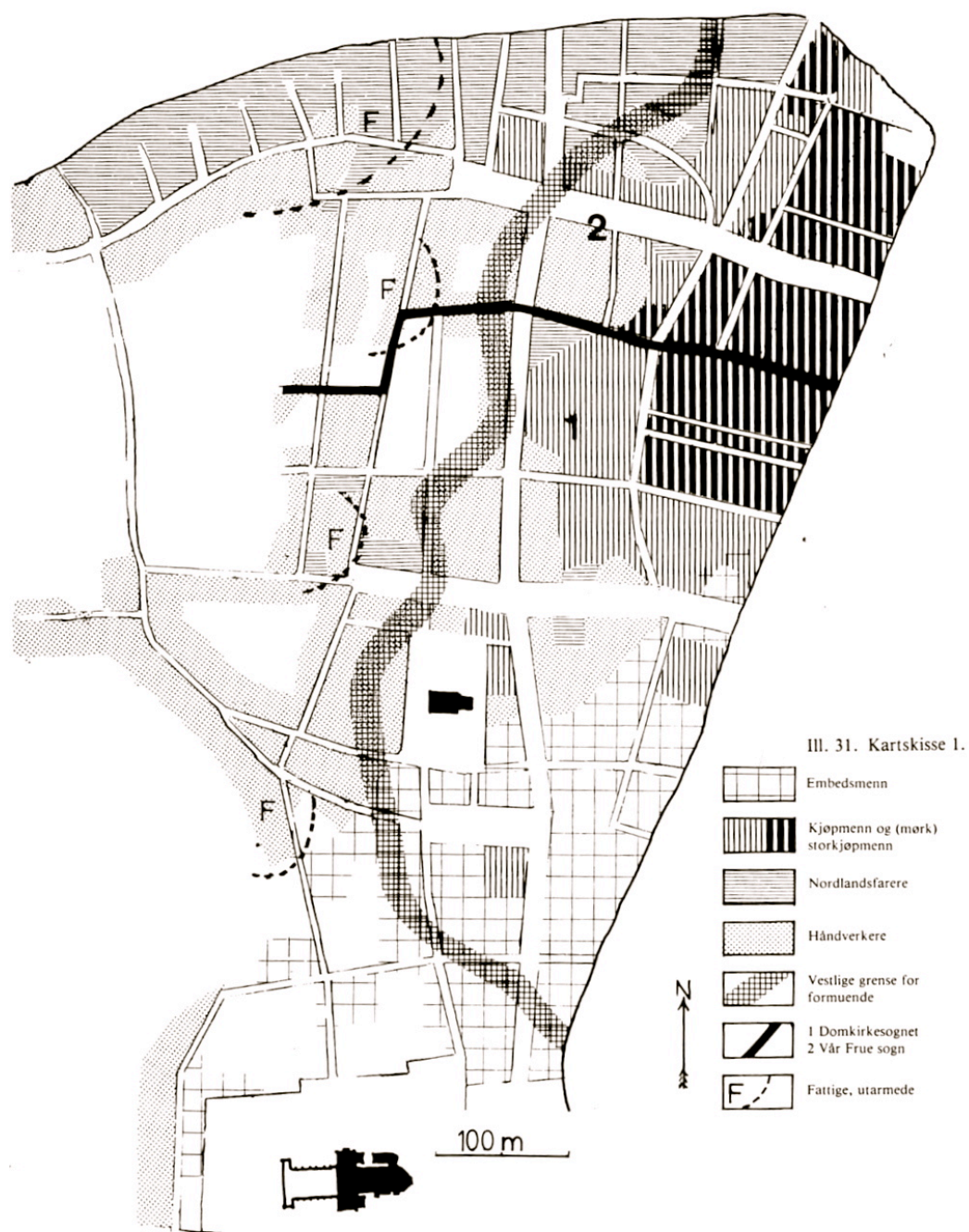
APPENDIX III: Metaller: Fingerringe, nåler, spenner og brosjer FBT og TVT

APPENDIX IV: Hovedfaseoversikt FBT, TVT og London

APPENDIX V: Funn fordelt på felt FBT og TVT

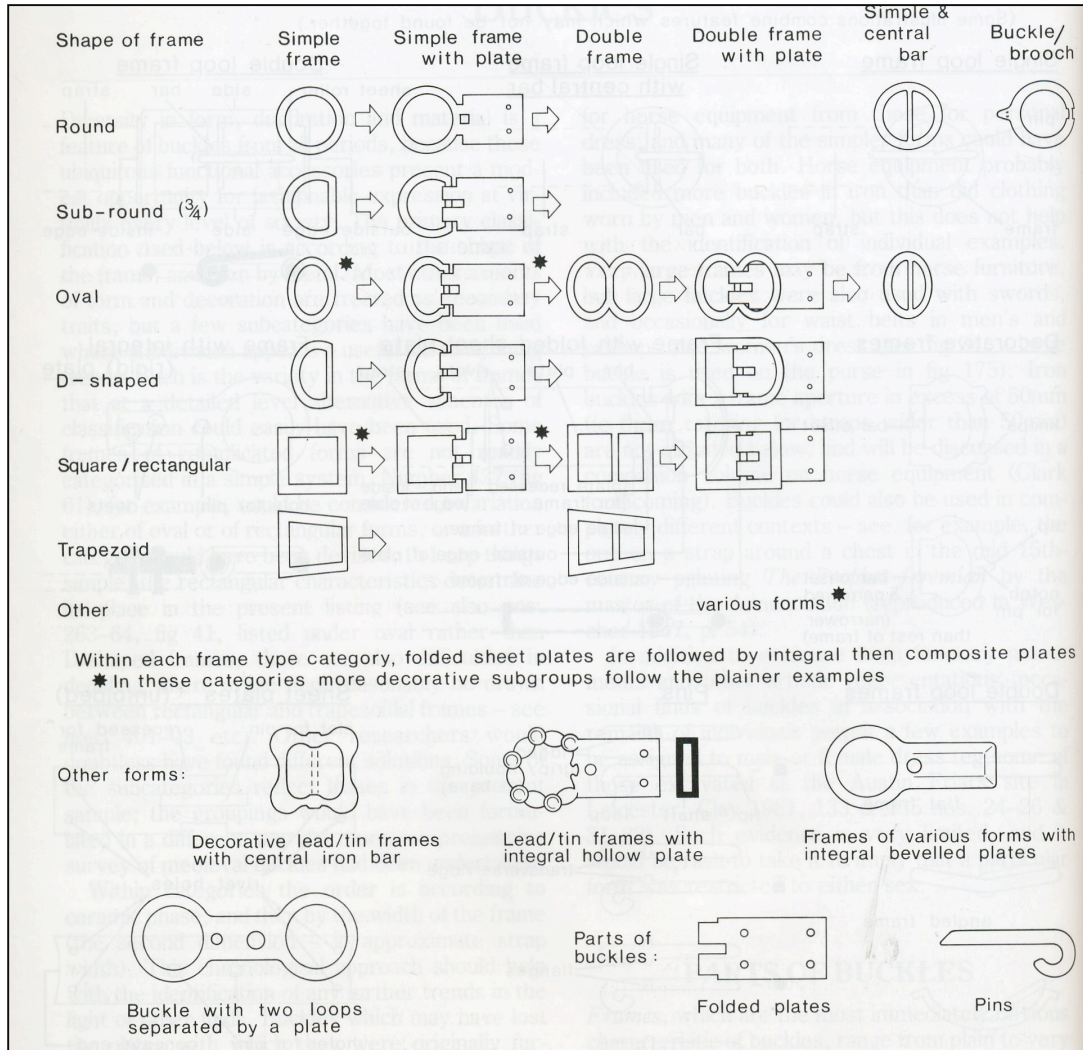
APPENDIX VI: Gjenstandskatalog FBT og TVT

APPENDIX I: SOSIAL INNDELING AV BYEN

Etter Stang (1981: 63)

APPENDIX II: SPENNER

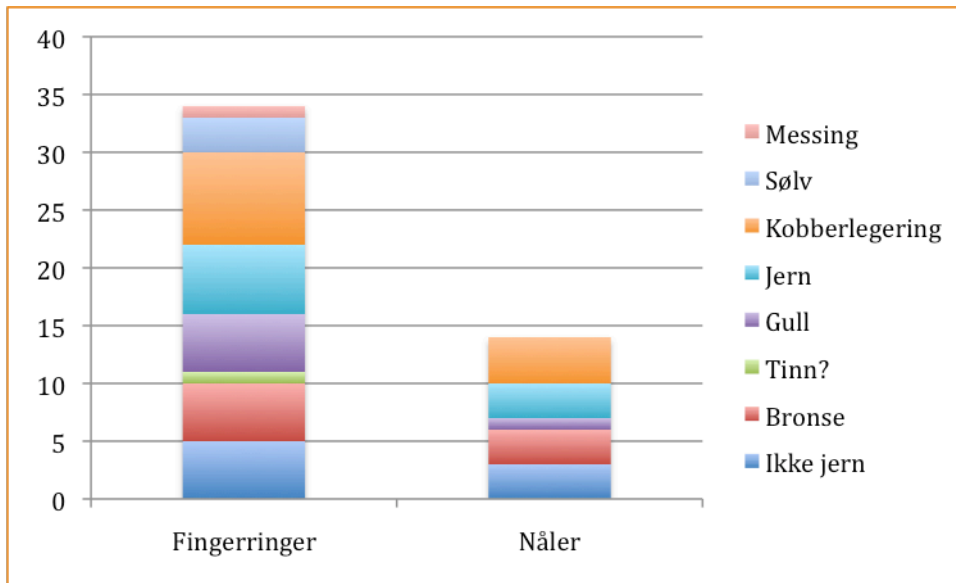
Katalogiseringsskjema for spenner (etter Egan & Pritchard 2002: 52)

Illustrasjonen viser spenner med og uten plater, og med ulike rammeformer

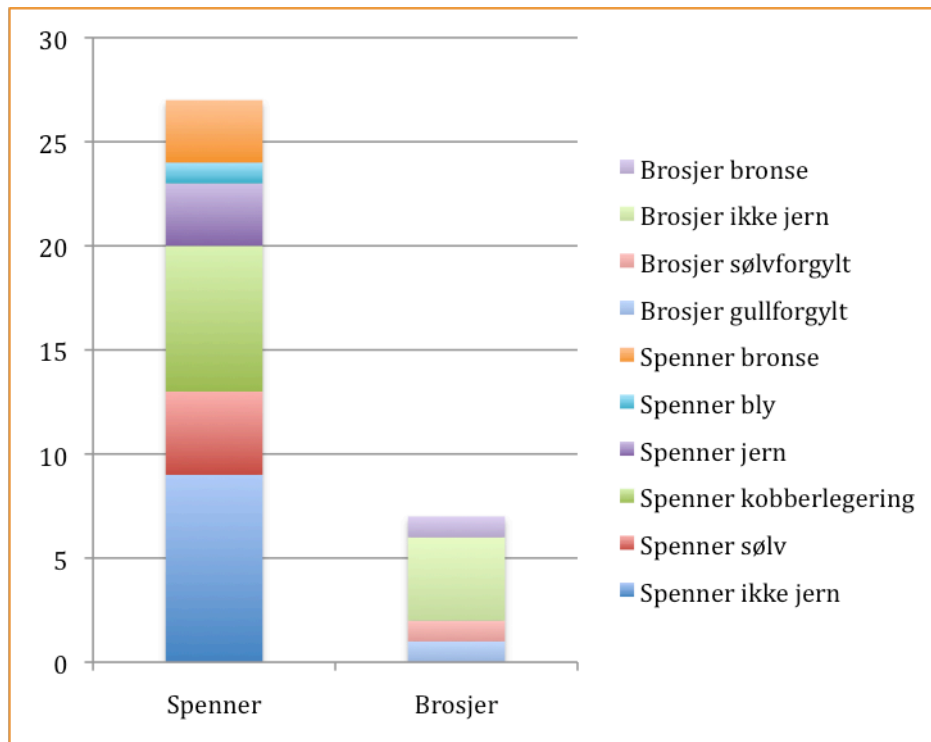
Doble rammer har midtstolpe

Pins = torn

APPENDIX III: METALLER

Metaller: Fingerringe og nåler fra FBT og TVT

Metaller: Spenner og brosjer FBT og TVT

!"#\$%&'(&.) (4+.#%5!*#+.#1*&63 (

2345\$676473#\$5\$#8!#39#

Hovedfaser:

Fase 1: 900	allet	Ingen keramikk	
Fase 2:	1025	Lite keramikk. Middelhavet, England, Tyskland	
Fase 3:	1025	1050	Lite keramikk. Middelhavet, England, Tyskland
Fase 4:	1050	1100	Lite keramikk. Middelhavet, England, Tyskland
Fase 5:	1100	1150	Tysk og belgisk keramikk
Fase 6:	1150	1175	Tysk og belgisk keramikk
Fase 7:	1175	1225	Tysk og belgisk keramikk
Fase 8:	1225	1275	Engelsk keramikk. Yorkshire wares,
Fase 9:	1275	1325	Engelsk keramikk. Grimston wares
Fase 10:	1325	1500	Engelsk keramikk, noe tysk og nederlandsk.
Fase 11:	1500	allet	Tysk, nederlandsk, skandinavisk keramikk. Black glazed wares, Siegburg stone ware
Fase 12:	1600		Tysk, nederlandsk skandinavisk keramikk. Black glazed wares

(Etter Christophersen & Nordeide 1999 : 35 og-252, Reed 1990 : 285)

!

:\$4\$;\$%5\$#8!#39#

<3(=3(!

Fase 1:	800	1000	Keramiske faser:	
Fase 2:	1000	allet	Fase 6: ca 1150	ca 1200
Fase 3:	Slutten av 1000	allet - 1150	Fase 7: ca 1200	ca 1250
Fase 4:	1150	1250	Fase 8: ca 1230	ca 1260
Fase 5:	1250	1300	Fase 9: ca 1270	ca 1350
Fase 6:	1300	1350	Fase 10: ca 1330	ca 1380
Fase 7:	1350	1600	Fase 11: ca 1350	ca 1400
Fase 8:	fØE stratigrafiske holdepunkter, gjenfylling av kjellere etc.		Fase 12: ca 1400	ca 1450

(etter Egan & Pritchard 2002 : 3)

!

!

APPENDIX V: FUNN FORDELT PÅ FELT

Funn fordelt på felt, fase 1-11, Folkebibliotekets tomt

Felt	Spenner	Anheng	Beslag	Myntlignende beslag	Pilegrimsmerker	Pyntenagler	Perler	Nåler	Fingerring	Bjeller	Øreringer	Armbånd	Knapp	Kjede	Ringer	Annet	Totalt
FA	6		4	3		1		1	3		1	1		1			21
FC								1	1								2
FE	4		2	2	1		2	2	2		1						16
FF	4	2	1	1			2	2	3			1		1			17
FGø	1																1
FGv			1					1	2						2		6
FH					1			1	3	2							7
FJ									1				2				3
FK									1								1
FL					1				1								2
FM			1														1
FN	2		1					1							1		5
FO	1															1	2
FP	4								4								8
FS											1						1
FU			1	1					1					1			4
Fyø	1		3			1			1			1					7
Fyv			1						1								2
FW	3							1		1			1		1		7
FX		1						1	1				1				4
FZ	1								1								2
Sum	27	3	15	7	3	2	4	11	26	3	3	3	4	3	4	1	119

Funn fordelt på felt, fase 1-8, Televerkets tomt

Felt	Spenner	Beslag	Nåler	Fingerring	Knapp	Totalt
VA	1	4	1	2		8
VB	1	1	1	4	1	8
VC	1					1
VD	1	1	1	3		6
Sum	4	6	3	9	1	23

GJENSTANDSKATALOG FOLKEBIBLIOTEKET S TOMT

N-NR.	GJ.STANDS-TYPE	BESKRIVELSE	FORM/ GRUPPE	FELT, LAG	DAT./FASE	MÅL	LITTERATUR
N41413	Beslag	Halvkuleformet hode med bord av bronse rundt. På undersiden spor etter feste.	composite mounts / Sammensatt beslag	FE 1269	Hovedfase 1 900-tallet	D: 11 mm T: 7mm	Egan & Pritchard 2002:181
N96509	Beslag?	Halvkuleformet gjenstand med punktsirkel-dekor langs kanten. En perforering		FN 1222 418.60x 205.10y 5.68z	Hovedfase 1-2 900-1025	Mangler i magasinet	
N38786	Beslag	?messaging. Hodet er buet. Kort jernstolpe.	Pyntenagle	FA 684 439.16x 213.20y 6,46z	Hovedfase 3 1025-1050 (gatenivå 2)	D: 12mm	Egan & Pritchard 2002:170-172
N37876	Beslag	Sirkulært sølvbeslag med filigransdekor og bronseåål bakpå.	Myntlignende beslag	FF 2035 459.38x 221.17y 6.70z	Hovedfase 3 1025-1050	I utstilling	
N39693	Beslag	Dekorert, hjerteformet med to integrerte festenagler	Figurativt / Hjerteformet	FA 686	Hovedfase 3 1025-1050 (gatenivå 2)	L: 19mm B: 12mm	Nordeide 1989:48
N36341	Beslag	Ensidig preget plate av kobber/messing. Stående mann i helfigur <i>en face</i> med oppvendt sverd i høyre hånd, skjold i venstre. Bokstavene N og A. 3 perforeringer.	Myntlignende beslag	FE 962	Hovedfase 4 1050-1100	D: 36,3- 36,8mm Vekt: 1,56g	Skaare 1989:33 Bergqvist 1989: 26
N30650	Beslag	Dekorativt utforma, firkanta blyplate. Relieffdekor. Mann med ?spyd i kors. Halvsirkel med hode stikker ut i topp. Trekløver i hvert hjørne.	Pilegrimsmerke.	FH 437 452.80x 231.20y 7.14z	Hovedfase 4 1050-1100	L:14,5- 19mm B:22mm T: 3mm	Nordeide 1989:53

N38650	Beslag	Avlang kobber/messingplate bretta dobbelt. Midt på og i den bøyde enden kurvet utover til sylinderformet hull. Strekdecor på langs.		FA 638	Hovedfase 4 1050-1100 (gatenivå 3)	L: 30mm B: 7,5mm D det største hullet: 7mm	
N36811	Beslag	Dekorert bronsemedalje med anhengshempe. Dekor: blomster og punktdecor.	Myntlignende beslag	FE 908	Hovedfase 4 1050-1100 (gatenivå 4)	D: 23mm T: <1mm	
N37230	Beslag	Sirkulær bronseplate. Brettet. Hempe på baksida. Dekorert med innrissa blomst og 5 punkter hamra ut fra baksida.	Myntlignende beslag	FA 584 440.50x 222.20y 6.76z Tomt 3:4-5	Hovedfase 4-5 1050-1150 (gatenivå 3-4)	D: 31mm	Nordeide 1989:57
N95551	Beslag	Firebladet beslag av ?sølv.	Firebladet	FU 430	Hovedfase 4-5 1050-1150	Mangler i magasinet	
N32077	Beslag	Sirkulær metallplate med festemekanisme på baksiden. Nå og hekte? Korrodert.	Myntlignende beslag	FA 530	Hovedfase 4-6 1050-1175 (gatenivå 3-6)	D: 30mm	
N68692	Beslag	Tilnærma pilforma metallplate. Rest av naglehull? Ikke jern.	Mulig pilforma beslag	FYØ 524 427.50x 257.05y 4.31z	Hovedfase 6 1150-1175	L: 20mm B: 14mm T: 2mm	Egan & Pritchard 2002:
N68684	Beslag	Firkanta-sirkulær pyntenagle. Kjerne av jern. Kobberlegeringsplate over, bretta under kanten så forma ikke er helt sirkulær. Rest av nagle på undersida.	Pyntenagle	FYØ 524 427.30x 257.20y 4.01z	Hovedfase 6 1150-1175	D: 18mm T: 7mm	

APPENDIX VI: GJENSTANDSKATALOG

N30812	Beslag	Perforet, meget tynt bronsestykke.	Myntlignende beslag	FA 495 439.45x 219.45y 6.95z	Hovedfase 6 1150-1175 (gatenivå 5-6)	D: 26mm	Nordeide 1989:73
N67168	Beslag	Firkanta, svakt pyramideforma. Dekor: diagonalstriper mylig punktdekor langs kanten. Naglen synlig i topp og under.	Firkanta/ pyramideforma med ?integreert nagle	FYV 284 429.93x 241.64y 7.43z	Hovedfase 7 andre halvdel - første halvdel av hovedfase 8 1175-1275	L: 15mm B: 15mm T: 3mm	Egan & Pritchard 2002: ca 1300- tallet
N59454	Beslag	Mulig spenneplate med torn. Spenna mangler. Korrodert. Jern.	Spenneplate	FM 279	Hovedfase 7 1175-1225	L: 63mm B: 13mm T: 2-3mm	
N28317	Beslag	Dyrefigur. Løve? Lam? Hund? Gripedyr? Bakparten brukket av. Flat underside. Balanserer på/griper fast i en stang/halen sin.	Figurativ/ dyreformet	FF 719	Hovedfase 7 1175-1225	L: 25mm B: 32mm T: 3mm	
N77215	Beslag	Firkantet beslag. Tilstand dårlig. Punktdekor langs kanten, rombiske mønstre på plata. Kobberlegering/ bronse.	Mulig reimendebeslag.	FGV 481	Hovedfase 7 1175-1225	L: 20mm B: 16mm	
N27173	Beslag	Metallstang med et hull i hver ende og et større hull på midten. Avrunda ender.	Bar mount with central and terminal lobes:	FA 415	Hovedfase 7 1175-1225 (gatenivå 7-8)	L: 36,5mm B: 8mm T: 2mm	Egan & Pritchard 2002:213-214 1150-1200
N87322	Beslag?	Sirkulær gullplate. Dekor: kronet Kristus sittende en face på trone. Glorie, septer/ bispestav i høyre hånd; Livets Bok i venstre. Dobbel bord langs kanten. Utstillinga: "Kristus som biskop".	Myntlignende beslag?	FU 303 Parsell 2B+3:7-8	Hovedfase 7 1175-1225	D: ca. 30mm	Skaare 1989:33

APPENDIX VI: GJENSTANDSKATALOG

N67385	Beslag	Firkanta beslag med blomsterdekor. Midten er en hevet sirkel. Halvsirkelforma perforerte fester på to motsstående sider. Perforeringer i de to hjørnene som er hele. Forgyllt?	Firkanta pyntebeslag til belte	FYØ 469 424.80x 261.75y 1.97z	Hovedfase 8 1225-1275	L:20mm B:30mm T: 3mm	Nordeide 1989:92
N18270	Beslag	Beslag til remende? Av ?bronse. Rester etter to perforeringer og nagler. Brettet. Rester av lær i bretten. Korrodert	Remendebeslag. Bretta på tvers av bredden.	FA 236	Hovedfase 8 1225-1275 (gatenivå 9-11)	L: 31mm B:28mm	Egan & Pritchard 2002:
N22573	Beslag	Helgen og hellige personer gruppe II: Halshugd mannsperson som bærer sitt eget hode. Bly. I utstillinga: "Fra Paris?"	Pilegrimsmerke.	FL 65 460.10x 230.75y 7.80z	Hovedfase 9 1275-1325	Høyde: 43mm Til utstilling	Nordeide 1989: 53, 106 Andersson 1989: 127-131
N15971a	Beslag	Svakt trapesforma med restriksjon på innsiden av ramma der hvor reima har sittet. Ikke jern.	Reimløper	FE 32	Hovedfase 9 1275-1325	L: 14mm B:18mm T: 3mm	Egan & Pritchard 2002: 231-233
N20049	Beslag	Mannsansikt av bly, tinn og sølv. Mann med skjegg, lue/krone. Små, runde øyne kan ha vært stein innsatt. Rester av feste på baksiden.	Pilegrimsmerke.	FE 74 i lag 61?	Etter hovedfase 9 etter 1325	L:25mm B:16mm T: 5mm Vekt:7,62g	
N65296	Beslag	Rektangulær, delvis ødelagt plate. 5 perforeringer: henholdsvis 3 og 2 på hver langsida. Spor etter flere hull. Ikke jern.	Reimendebeslag?	FYØ 262 424.40x 255.20y 3.85z	Tidlig del av hovedfase 11 1500-tallet	L:22mm B:19mm T: 1mm	
N38062	Spenne	Firkanta tverrsnitt. Delvis bevart torn. Jern.	Ringforma	FF 2035	Hovedfase 3 1025-1050	D: 25mm B: 8mm T: 3mm	Egan & Pritchard 2002: 57-65
N39642	Spenne	Mangler stolpe. Skospenne? Ikke jern.	D-formet	FA 684	Hovedfase 3 1025-1050 (gatenivå 2)	L: 33mm B: 42mm	Egan & Pritchard 2002:89-93

APPENDIX VI: GJENSTANDSKATALOG

N95822	Spenne	Urnesstil		Brosje. Dekorativ	FW 759H/ 760/764	Hovedfase 3/ Tidlig hovedfase 4 1025-1100	T: 2,5mm I utstilling	Nordeide 1989:48-49
N96160	Spenne				FW i dumpe- haugen for 760	Hovedfase 4 eller yngre Yngre enn 1050	Mangler i magasinet	
N31256	Spenne	Åpen oval/ hesteskoformet spenne. Endene er rullet opp og tilbake. Sirkulært tverrsnitt. Nokså liten. Til barn? Sølv.		Åpen oval/ hestesko-formet	FA 448	Hovedfase 4-5 1050-1150 (gatenivå 3-4)	I utstilling	Borg 1998: 265
N32475	Spenne	Bronsering med ovalt tverrsnitt. Dekor på oversiden: riller på tvers.		Brosje? Ringforma	FF 927	Hovedfase 6 1150-1175	D: 24mm T: 2,5mm	
N52699	Spenne	Rund spenne med tynn tom. Spor av forgylning? Kobberlegering.		Ringforma.	FP 108	Hovedfase 6 1150-1175	D: 21mm T: 2mm	Nordeide 1989:73
N25392	Spenne	Av jern. Meget korrodert. Med platerest og tom. 3 nagler i plata.		D-forma	FA 368	Hovedfase 7 - 8 1175-1275	Spenna: B: 56mm L: 24mm Plata: B:37mm L: 11mm	Egan & Pritchard 2002: 89-94
N52237	Spenne	Korrodert, sirkulær/dråpeforma ramme. Ikke jern.		Annen form	FP 45	Hovedfase 7 1175-1225	L: 30mm B: 31mm T: 5mm	
N27802	Spenne	Bronsespenne med innrissa dekor.		D-forma	FA 424	Hovedfase 7 1175-1225 (gatenivå 7-8)	I utstilling	Egan & Pritchard 2002:89-93

APPENDIX VI: GJENSTANDSKATALOG

N58885	Spenne?	Mulig spennefragment. Buert med stenger på kryss og tvers. Strekdekor.		FP 99	Hovedfase 7 1175-1225	L: 22mm B: 61mm T: 2mm	
N20985	Spenner	Tre ringforma sølvspenner. Støpte. Tornen har et kuleformet område ved festet.	Ringforma	FE 442 i lag 323	Hovedfase 7 andre halvdel - første halvdel av hovedfase 8 1175-1275	I utstilling	Egan & Pritchard 2002: 57-65
N20847	Spenne?	Ødelagt. Halvparten har glatt overflate, halvparten riller. Ved bruddet ser metallet smalere ut. Ødelagt brosjje? Tinn?	Ringforma brosjje.	FE 444	Hovedfase 7 - 8 1175-1275 (gatenivå 7-10)	Estimert D: 25mm	Egan & Pritchard 2002: 248-255
N28375	Spenne	Bronsespenne med plate og torn. Korrodert fast på plata. En nagle på plata.	D-forma med plate.	FF 723	Hovedfase 8 1225-1275	Plata: L:35mm B: 22mm Spenna: L: 18mm B: 25mm	Egan & Pritchard 2002: 89-94
N51125	Spenne	Foreligger som korroderte biter. Jern. Tegning viser enkel ramme med torn.	Enkel oval	FP 5	Hovedfase 8-9 1225-1325	B:41mm	Egan & Pritchard 2002: 68-82
N17152	Spenne	Ringspenne av jern. Tornen er bøyd.	Ringforma	FA 214	Hovedfase 8-9 1225-1325	D:54mm B:4mm	Egan & Pritchard 2002: 57-65
N25973	Spenne	Dekorert ringbrosjje. Trekanta felt trykt ned i metallet langs kanten. Rektangulært tversnitt. Restriksjon der tornen har sittet. Kobberlegering.	Ringforma	FF 566	Hovedfase 9 1275-1325	D:27mm	Nordeide 1989:103
N16859	Spenne	Dekorert med innrissa kryss og halvmåner. Kobberlegering. Har vært dobbel, brukket. Hul underside, 3 naglehull indikerer at den har hatt en plate på undersida?	Dobbeltoval?	FE 258 i lag 257	Hovedfase 9 1275-1325 (gatenivå 11)	L:37mm B:76mm T:?	Egan & Pritchard 2002: 82-89

APPENDIX VI: GJENSTANDSKATALOG

N17065	Spenne	Firkanta, dekorert spenne. Dekoren er rissa inn; sikksakk og streker. Hul, med 3 nagler på hver langsida som N16859. mangler midtstolpen. Kobberlegering.	Firkanta med midtstolpe	FE 268 i lag 257	Hovedfase 9 1275-1325 (gatenivå 11)	?	Egan & Pritchard 2002: 97-99
N63992	Spenne	Ringforma brosjé med 4 større utstikkende punkter og flere små. Kobberlegering.	Ringforma brosjé.	FZ 14	Hovedfase 9-10 1275-1500	D:35mm	Egan & Pritchard 2002: 248-255 Nordeide 1989:103
N87852	Spenne	Spenne av jern med tom.		FN 531	Hovedfase 9-10 1275-1500	Mangler i magasinet	
N74643	Spenne	Spenne med plate. I tre deler. Plata har hull til tornfeste og tre naglehull. Spor etter dekor på overplata. Ikke jern.	Oval med leppe og smalere stolpe.	FGØ 55	Hovedfase 10-11 1325-1600	???	Egan & Pritchard 2002: 68-75 1270-1400
N972	Spenne	Tilhærma halvmåneforma fragment fra spenne. Ovalt tverrsnitt. Ikke jern.	D-forma?	FA 52	Hovedfase 10-12 1325 t.o.m. 1600	L:35mm B: 4mm T: 2mm	Egan & Pritchard 2002:89-93
N66326	Spenne	Urnesstil. Sølvforgylning.	Brosjé. Dekorativ	FYØ 280 427.52x 251.50y 6.46z	Andre halvdel av hovedfase 10 1325-1500	I utstilling	Nordeide 1989: 49, 111
N84489	Spenne	Mulig tom		FN 268 gravfyll i SK15	Tidlig hovedfase 11 1500-tallet	Mangler i magasinet	
N63060	Spenne?	Mulig ringspenne/brosjé. Kobberlegering. Lett vinklet ramme. Brudd.	Mulig spenne.	FW 102 = FJ 59 = FN 177	Tidlig hovedfase 11 1500-tallet	D: 31mm B: 2-3mm	

APPENDIX VI: GJENSTANDSKATALOG

N63557	Spenne?	Ring av metall, ikke jern. Ovalt tverrsnitt.		Ringforma spenne?	FO 17	Tidlig hovedfase 11 1500-tallet	D: 39mm B: 5mm T: 3,5mm	Egan & Pritchard 2002: 57-65
N50479	Fingerring	Fragmenter av usikker bronsering	IA1		FE 1185	Hovedfase 2 - 1025		Hammervold 1997: 43
N39324	Fingerring?	Av ?bronse. Korrodert.			FE 1178	Hovedfase 3 1025-1050	D: 16mm T: 5mm	
N54009	Fingerring	Gullring. Trådfløttverk av 5 perletråder. Buert. Trådene samles i glatt stykke på undersiden.	IC1		FP 176	Hovedfase 4 1050-1100	D: 17mm B: 19mm T: 1,2mm	Hammervold 1997: 43-44
N37884	Fingerring	Konveks/buert form. Smalere ender som overlapper og er perforerte. Dekorert. Kobberlegering.	IC1???		FA 632 441.77x 214.37y 6.58z	Hovedfase 4 1050-1100 (gatenivå 3)	I utstilling	Hammervold 1997: 43-44
N62597	Fingerring	Svært korrodert ring av jern.	IA1		FX 83	Hovedfase 6 1150-1175	D: 18mm T: 3-4mm	Hammervold 1997: 43
N52700	Fingerring	Ring av kobberlegering med brudd.	IA1		FP 108	Hovedfase 6 1150-1175	D: 18mm	Hammervold 1997: 43
N29175	Fingerring?	Liten fingerring funnet sammen med 2 bjeller. Ikke jern.	IA1		FH 286	Hovedfase 6-7 1150-1225	I utstilling	Hammervold 1997: 43
N27062	Fingerring	Bronsering i to deler, mangler en del. Kjerne av jern?	IA1		FH 260 = 244	Hovedfase 6-7 1150-1225	D: ca. 15mm	Hammervold 1997: 43

APPENDIX VI: GJENSTANDSKATALOG

N68112	Fingerring	Brudd i skinna. A vrunda utside med punktdekor. Ikke jern.	IA1	FYØ 470	Hovedfase 7 1175-1225	D: 16mm B: 4mm T: 2mm	Hammervold 1997: 43
N28316	Fingerring	Jernring i to deler. Ufullstendig. Rombisk tverrsnitt. Meget korrodert.	IA1	FF 716	Hovedfase 7 1175-1225	D: ca. 15mm	Hammervold 1997: 43
N77111	Fingerring	Sølvring med tre horisontale rekker av perler-på-snor dekor. Jf. N30665	IC1	FGV 480	Hovedfase 7 1175-1225	I utstilling	Nordeide 1989:81 Hammervold 1997: 43-44
N66232	Fingerring	Kobberlegering. Med rester av forgyldning. Øker jevnt i bredden. Rektangulært tverrsnitt.	IC1	FYV 284 429.05x 236. 33y 7.39z	Hovedfase 7 andre halvdel - første halvdel av hovedfase 8 1175-1275	D: 15mm B: 7mm T: 1mm	Hammervold 1997: 43-44
N76339	Fingerring	Sølvring. Mangler 2/3. Enkel skinne. Meget korrodert.	IA1	FGV 390	Tidlig hovedfase 8 1225-1275	D: 15- 20mm B:2mm	Hammervold 1997:
N28935	Fingerring	Rundt tverrsnitt. Av bronse. Lett sammentrykt.	IA1	FF 799	Hovedfase 8 1225-1275	D: 25- 30mm T: 5mm	Hammervold 1997: 43
N28599	Fingerring	Korrodert ?bronse. Minner om N27061	IA1	FF 781	Hovedfase 8 1225-1275	D: 15mm	Hammervold 1997: 43
N21099	Fingerring	Messingring med punktdekor langs kantene og delvis i en rekke til. Meget tynn. Smale ender, øker jevnt i bredde.	IC1	FA 300	Hovedfase 8 1225-1275 (gatenivå 9-11)	D: 20mm B: 7mm T: <1mm	Hammervold 1997: 43-44 Nordeide 1989: 92

APPENDIX VI: GJENSTANDSKATALOG

N21763	Fingerring	Fragmenter av mulig fingerring.	IA1	FA 293	Hovedfase 8-9 1225-1325	Estimert D: 20mm	Hammervold 1997: 43
N51659	Fingerring	Ring av kobberlegering med konisk, ovalt, avrundet hode. Oval stein satt i. Korrodert.	IIA4	FP 46 473.80x 242.18y 8.11z	Hovedfase 8-9 1225-1325	D: 19mm Hodet: B: 14mm	Hammervold 1997: 44
N51708	Fingerring?	Mulig fingerring av kobberlegering. Endene overlapper ca 1cm. Korrodert.	IA1	FP 48	Hovedfase 8-9 1225-1325	D: 11mm B: 9mm T: 1mm	Hammervold 1997: 43
N63615	Fingerring	Ikke jern. Øker jevnt i bredde. Endene smale, overlapper. Dekor: linjer og punktdekor.	IC1	FZ 103	Hovedfase 10 1325-1500	D: 15mm B: 9mm T: 1mm	Hammervold 1997: 43-44
N13173	Fingerring	Brukket i to deler. Mangler en bit. Tinn/sølv? Dekor: skinna varierer i bredde - riller.	IA1	FC 135	Hovedfase 10 1325-1500 (gatenivå 13)	D: 20mm	Hammervold 1997: 43 Nordeide 1989: 111
N52015	Fingerring	Gullring med ametyst. Smidd, montert, fattet. Steinen er oval. Fire utenpåliggende klør på hodet. Skinna har rektangulært tverrsnitt. Til mann?	IIC2	FU/FT 50	Hovedfase 10- 11 1325-1600	D: 20mm B: 21mm T: 0,5mm	Hammervold 1997: 44, 141 Nordeide 1989
N21463	Fingerring	To fragmenter med rombisk tverrsnitt.	IA1	FL 29	Hovedfase 10- 12 1325 t.o.m. 1600	D: <20mm B: 2mm	Hammervold 1997: 43
N116409	Fingerring	Slangering av gull. Funnet i fyllmasser. Dragehode i ene enden, hale i andre enden.	IE1	FK 57	Hovedfase 12 fyllmasser.	Stjølet.	Hammervold 1997: 44
N80202	Fingerring	Gullring med rombisk hode som henger sammen med skinna. Skinna: rektangulært tverrsnitt. Fire ?Andreas kors risset inn i hodet.	IIA1	FJ 1	Hovedfase 14 omrota lag	D: 20mm	Hammervold 1997: 44, 149- 150

APPENDIX VI: GJENSTANDSKATALOG

N37517	Nål	Nål av bronse med dekorativt utformet hode som er bøyd litt bakover. Dekorert med negativ dekor på begge sider av hodet og rundt nåla under hodet. Spissen mangler.	Ringhodenål		FH 822 int. face between 816 og 827 456.00x 228.17y 6.66z	Siste del av hovedfase 2 - 1025	L: 74mm B: 3mm Hodet: B: 13mm Ringens: D: 10mm	Borg 1998: 265- 266
N29936	Nål/torn	Meget korrodert mulig nål/torn			FE 884	Hovedfase 4 1050-1100 (gatenivå 3)	L: 39mm B: 3mm	
N33868	Nål	Kobbernål. ?gullring med rektangulært tverrsnitt festet i øyet.	Ringhodenål		FF 1089 =2003 =2004 452.88x 222.50y 6.84z	Hovedfase 4 1050-1100	Nål: L:79mm B: 4mm Ringens: D:13mm B: 3mm	Borg 1998: 265- 266
N92330	Nål	Gullnål? Bøyd. Synål? I grav. Brukt til drakt?	Mulig draktnål		FW 601 = SK 351	Hovedfase 7 1175-1225	L: 45mm Hodet: B: 2mm	
N23041	Nål	Trekanta tverrsn. Rygg langs midten av fremsiden. Trekanta/dråpeforma øye. Dekorativt utforma spiss. Dekor: punktsirkler langs ryggen og ved enden. Ikke jern. Smidd?	Lissedopp		FA 316	Hovedfase 8 1225-1275 (gatenivå 9-11)	L: 63mm B: 9mm T: 5mm	Viken In press
N30106	Nål?	Mulig del av hattenål. Bronse.	Mulig hattenål		FF 807a	Hovedfase 8 1225-1275	L: 54mm B:2mm	Egan & Pritchard 2002: 297-304
N63438	Nål	Nål med ringformet hode. Jern. Firkanta tverrsnitt.	Ringhodenål?		FX 56	Andre halvdel av hovedfase 8 1225-1275	L: 56mm T: 3mm Hodet: B:10mm T: 3mm	Borg 1998: 265- 266

APPENDIX VI: GJENSTANDSKATALOG

N2901	Nål	Nål med rundt tverrsnitt. Hodet har rektangulært tverrsnitt. Hodet er ødelagt over øyet.	Lissedopp?	FC 93	Hovedfase 9-10 1275-1500	L:74mm B:9mm T:1mm	Viken In press
N74975	Nål	Nål av jern. Øyet dannet ved at metallet er flatet ut og bøyd bakover. Metallet er tynnere for dekor. Spissen har firkantet tverrsnitt. Ring festet i øyet.	Jernnål med ombøyd øye.	FGV 75	Hovedfase 9-11 1275-1600	L:99mm Ring: D:15mm	Andersen (et al.) 1971: 143
N18462	Nål	Hodeløs hattenål i to deler. Spisse ender. Kobberlegering.	Hattenål	FE 72	Etter hovedfase 9 etter 1325	L: 180mm T: 2mm	Egan & Pritchard 2002: 297-304
N81993	Nål		Hattenål?	FN 279	Hovedfase 11 1500-tallet gravfyll i SK21	Mangler i magasinet L:68mm T:1mm	Egan & Pritchard 2002: 297-304
N64583	Knapp/ bjelle	Hempe av jern og krum stang av kobber/bronse i to deler.		FX 155	Hovedfase 4 1050-1100	Hempa: L:11mm B:8mm Stang: L:12mm T:2mm	
N84042	Knapp?			FJS 107 gravfyll	Hovedfase 9 1275-1325		
N66163	Knapp	Satt i en rem av lær N66162.		FW 244	Hovedfase 9 1275-1325	Mangler i magasinet	
N83587	Knapp?			FJS 90	Hovedfase 11 1500-tallet		

APPENDIX VI: GJENSTANDSKATALOG

N78665	Ring	Ring med snurra ender. Ikke jern.			FGV 766	Hovedfase 5 1100-1150	Mangler i magasinet	
N90935	Ring	Liten ring. Snodd som slangering?			FN 655	Hovedfase 5-11 1100-1600	Mangler i magasinet	
N76983	Ring	Liten ring. Av ?sølv. Hektemalje/ fingerring?	ring/ringnål		FGV 448	Hovedfase 7 1175-1225	D: 8mm T: 2,5mm	Nordeide 1989: 81
N67190	Ring	Liten ring av kobberlegering. Korrodert.			FW 249	Hovedfase 9 1275-1325	D:13mm T: 2-3mm	
N30665	Armbånd	Sølvarmbånd, med tre horisontale rekker uthevet perler-på- snor dekor. Endene er brukket.	Øker jevnt i bredde fra endene.		FF 872 459.35x 220.60y 7.23z	Hovedfase 7 1175-1225	I utstilling	
N21632	Armbånd	For barn?Kobberlegering/bronse. Innrissa dekor.	Øker jevnt i bredde fra endene.		FA 319	Hovedfase 8 1225-1275	I utstilling	Nordeide: 1989:92
N62760	Armbånd?	10 fragmenter av mulig armbånd. Kobberlegering. Flettadekor rissa inn. Korrodert.	Armbånd?		FYØ 71 = 72, 73, 74 425.75x 256.32y 5.73z	Sein del av hovedfase 11 1500-tallet	B: 4mm	
N64990	Anheng	Hul bronsekule belagt med bladgull. Mulig spor av oppheng.	Kuleformet.		FX 171	Hovedfase 4 1050-1100	D: 25mm	Nordeide 1989:61
N28109	Anheng	Kors av bly med runeinnskrift: a)+agla+aglaak??+ +agla+agla+ b)+??mariaiu?uol?il+ +agla+agla+ forkortelse av hebraisk: "Du er sterk i æva, Herre"	Kors		FF 672	Hovedfase 8 1225-1275	L:58mm B:26mm T: 2mm	Hagland 1986: 15, 45

APPENDIX VI: GJENSTANDSKATALOG

N28173	Anheng	Bronsekors med en brukket ende. Dekor: skrå innrissa stripe ved brukket ende.	Kors	FF 789 i 723 449.95x 222.35y 7.53z	Hovedfase 8 1225-1275	L: 11mm B: 10mm T: 2mm	
N37883	Kjede-/lenke	Sølvkjede. Hvert ledd laget av metalltråd snurret to ganger rundt, trykt sammen på midten. Ser ut som et vridd 8-tall da hvert ledd har to hull; et vertikalt og et horisontalt. 19 ledd.		FF 2035 459.38x 221.17y 6.76z	Hovedfase 3 1025-1050	I utstilling Hvert ledd ca. 10mm L: ca. 190mm	
N38775	Kjede	En lengde av en lenke. 27 ledd. Hvert ledd består av bronsetråd snurret fire runder. Til skålvekt?		FA 667	Hovedfase 4 1050-1100		Som nr. 1591 i Egan & Pritchard 2002: 319
N88062	Kjedeledd?	Liten, tynn, irret ring med åpne ender. ?bronse. Kjedeledd?	Enkel ring	FU 324	Hovedfase 6 1150-1175	D: 8mm	
N37332	Perle	Glassperle dekt med gulløv.	Figurativ/ melonformet	FE 1043	Hovedfase 4 1050-1100	I utstilling D: ca. 5mm	
N32054	Perle	To perler. Av glass og metall. Elfenbensfarga og grønlig glass satt i cloisonné av ?bly. Sikkakkmonster. Svakt melonformet. Funnet med N32053 og N32255	Sylindrisk	FF 874	Hovedfase 7 1175-1225	D: 10mm L: 9mm Hullets D: 5mm	
N19962	Perle	Av bronse. Meget skjør og liten. Dekor: Riller på utsiden.		FE 348 i lag 322	Hovedfase 7 - 8 1175-1275 (gatenivå 7-10)	D: 5mm T: 2,5mm	
N58150	Ørering	Metalltråd bøyd til sirkulær form. Spisse ender. Ikke jern.	Enkel, udekorett	FS 229 480x 240y 7,32z	Hovedfase 3 1025-1050	D: 15mm T: <1mm	Jantzen 1998: 205-206 Näsman 1998: 277

APPENDIX VI: GJENSTANDSKATALOG

N32746	Ørering	Bronsering med rundt tverrsnitt. Smale, spisse ender.	Enkel, udekoreert	FE 1021	Hovedfase 5 1100-1150	D: 44mm	Jantzen 1998: 205-206 Näsman 1998: 277
N13170	Ørering	Messing. Spiss ende. Dekor: riller på tvers. Jevnt bredere. Mangler en del.	Enkel, dekoreert.	FA 133	Hovedfase 9 1275-1325	D:19mm	Jantzen 1998: 205-206 Näsman 1998: 277
N29175	Bjeller og fingerring	2 bjeller og 1 fingerring. Ringen og en bjelle er i utstilling. Bjella i utstillinga er liten, med forholdsvis stor hempe. Dekoreert med uthevet dekor. Halvkuleformet. Den andre bjella fragmentarisk. Ser ut til å ha vært lukket.	Lukket/rumbler bell.	FH 286	Hovedfase 6-7 1150-1225	Bjella: D:ca 15mm	Egan & Pritchard 2002: 338-339 Nr. 1644
N67381	Bjelle	"Ball" konstruert av lang oval metallplate bøyd tvers over. Inneholder liten kule. Ikke jern.		FW 351a	Sein hovedfase 8 1225-1275	I utstilling	
N36820	Støpeform	Støpeform for medalje?		FA 566	Hovedfase 4-5 1050-1150 (gatenivå 3-4)		
N18262	Støpeform	Støpeform for segl? To mønster pr. side		FE 76 fra 75	Hovedfase 9 1275-1325 (gatenivå 11)		
	Støpeform	To støpeformer for korsforma anheng					Bergqvist 1989
N67005	Ukjent	Krokformet gjenstand. Ikke jern. Kroken utgjøres av utskjært hvalrosshode. Plata brukket.	Hekte?	FO 141 = FYØ 415	Hovedfase 7 - 8 1175-1275	L: 32mm Plata: B:9mm Hodet: B:8mm T:13,5mm	

APPENDIX VI: GJENSTANDSKATALOG

GJENSTANDSKATALOG TELEVERKETS TOMT

N-NR.	GJ.STANDS-TYPE	BESKRIVELSE	FORM/ GRUPPE	FELT, LAG	DAT./FASE	MÅL	LITTERATUR
N48192	Fingerring	Fingerring eller spenne. Kobberlegering.	IA1	VB 344 464.9x 102.3y	Fase 4b	D: 23mm	Hammervold 1997: 43
N47292	Fingerring	Flat kobberlegeringsremse. Sammentrykt. Innrissa sikksakkdekor. Lik en fra FBT?	IC1	VB 313 Sør for D9 Nord for B29	Fase 5 1250- 1300	D: ? B: 7mm T: < 1mm	Hammervold 1997: 43-44
N46587	Fingerring	Kobberlegerin. Brudd i skinna.	IA1	VB 258 465.05x 101.09y 8.88z	Fase 5 1250- 1300	D: 16mm T: 1.5mm	Hammervold 1997: 43
N45150	Fingerring	Gullring med rav. Repareert. Sirkulært hode, dobbeltkonisk. Små plater utgjør skuldre. Den ene svak rilledekor. Smidd, montert, fattet	IIA5	VA 68a Destruksjon- slag. I B34.	Fase 6 1300- 1350	D: 20mm B: 22mm T: 0,9mm Hodet: 27mm	Hammervold 1997: 44, 133
N47070	Fingerring	Enkel med brudd i skinna. Ikke jern.	IA1	VB 295 463.5x 100.2y 8.75z	Fase 6 1300- 1350	D: 19mm T: 1mm	Hammervold 1997: 43
N46147	Fingerring	Svært korrodert.	IA1	VA 60 utenfor K60	Fase 7c 1350- 1600	D: 27mm T: 4mm	Hammervold 1997: 43

N46180	Fingerring	Fragment av sølvring med gullforgylning. Skinna: plante med blader til hver side. Bord. Hodet: del av skinna. Sirkulært med bord. Dekor: Maria med barn. Plastisk utformet, gjennombrutt. (Bilde RA)	IC3	VDS 37 Kjellerfyll B43	Fase 8b /redeponerte masser	D: ser ut til å ha vært stor L: 20mm Hodet: B: 16mm	Hammervold 1997: 43-44
N43814	Fingerring	Jern. Enkel skinne med sirkulært tverrsnitt.	IA1	VDS 17 kjellerfyll B43	Fase 8b /redeponerte masser	D: 18mm T: 4mm	Hammervold 1997: 43
N43989	Fingerring	Jern. Enkel skinne med sirkulært tverrsnitt.	IA1	VDS 17 kjellerfyll i B43	Fase 8b /redeponerte masser	D: 20- 23mm	Hammervold 1997: 43
N50091	Beslag	Fragment av remendebeslag i Urnesstil. Kobberlegering. 8-tallsformet, gjennombrutt dekor. Dyr som biter seg selv i halen.	Reimendebeslag. Dekorativt.	VA 435 452.58x 100.19y 7.82z søppellag	Fase 2a	L: 30mm I utstilling	
N47260	Beslag	To små kobberlegeringsfragmenter. En liten perforering i det ene. Skjøre.		VB 295 under sylmur 227 mellom B35/B36	Fase 6 1300- 1350	Det største: L: 15mm B: 10mm T: <1mm	
N46637	Beslag	Mulig remendebeslag. Bly. Bretta metallplate.	Reimendebeslag. Bretta på tvers av lengden.	VA 60 utenfor K60	Fase 7c 1350- 1600	L: 14mm B: 18mm T: 2-3mm	
N44908	Beslag	Sirkulært kobberlegeringsbeslag med sentral perforering og to hull til naglefeste. Kobbernagle i et av hullene.	Reimbeslag. Sirkulært, beslag. sentralt hull og to naglehull.	VA 54	Fase 7c 1350- 1600	D: 12mm T: <1mm	Egan & Pritchard 2002: 166-167

APPENDIX VI: GJENSTANDSKATALOG

N44909	Beslag?	Mulig beslag. To fragmenter kobberlegering/bronse med falske nagler og borddekor.		VA 54	Fase 7c 1350-1600	L: 29mm B: 12mm T: 1mm	
N47805	Beslag	Kobberlegeringsplate rullet sammen til rør. Beslag til snorende.	Beslag til snorende / Lace chape	VD 71	Fase 8a		Egan & Pritchard 2002: 281-290
N48941	Spenne	Spenne av bly med plate. Tinnbelegg? Oval og trapesforma. Leppe/knopp på utsiden av ovalen. (Bilde RA)	Ramme med sentral stolpe, annen form	VB 406 464.24x 103.80y 8.63z vest for B9/D2	Fase 3 1000-1150	Spenna: L: 33mm B:27mm T: 3mm Plata: L:41mm B:7mm T:2mm	Egan & Pritchard 2002: 102
N47990	Spenne	Kobberlegering. Dekorativ med gullforgylning. Urnesstil. Nålar har vært festa på baksida. (Bilde hos RA)	Brosje. Dekorativ.	VDN 111 481.40x 112.10y 8.85z	Fase 5 1250-1300	D: 28mm T: ca.2mm	
N47134	Spenne.	Kobberlegering. D-forma. Brei ramme i buen.	D-forma	VC 234 477.64x 91.22y 8.69z Rute A 15	Fase 6 1300-1350	T: ca. 7mm	
N46134	Spenne	Ringspenne. Kobberlegering. Halv torn laget av metallflak. Breiest ved festet.	Ringforma	VA 60 utenfor K60 457.65x 101.00y 8.96z	Fase 7c 1350-1600	D: 30mm T: 3mm Tornen: L:29mm B:Fra 5mm T:1mm	Egan & Pritchard 2002: 57-65

APPENDIX VI: GJENSTANDSKATALOG

N49633	Nål	Nålhode av kobberlegering. Sirkulært med ovalt tverrsnitt. Solid. Korrodert.	Hattenål.	VB 1008	Fase 4a 1175-1200	D: 10mm T: 6mm	Egan & Pritchard 2002: 297-304 1300-tall
N46984	Nål?	En lengde kobberlegering. Ovalt tverrsnitt. Hattenål?	Hattenål?	VA 115 Brukslag i B34	Fase 6 1300-1350	L: 77mm T: 2mm	Egan & Pritchard 2002: 297-304
N42554	Nål	Hel nål av ?bronse med rundt hode av metalltråd snurret to runder rundt enden.		VDN 11 kjellerfyll B44	Fase 8b /redeponerte masser	L: 46mm T: 1mm Hodet: D:2,5mm	Egan & Pritchard 2002: 297-304
N49122	Knapp?	Liten, rund/sylindrisk. Kobberlegering. På undersiden: flatklemt hempe		VB 439 = VB 404 = VA 294 462.75x 100.70y 8.57z jordgulv B5	Fase 3 1000-1150	D: 13mm T: 14mm	

APPENDIX VI: GJENSTANDSKATALOG